13756

БИБЛИОТЕКА
ЗА ПРАВНЕ И ДРУШТВЕНЕ НАУКЕ

26

Д-Р ИЛИЈА М. ЈЕЛИЋ

ТРАГОВИ ГОСТИНСКЕ ОБЉУБЕ

КОД НАШЕГА НАРОДА

ИСТОРИСКО-ПРАВНА СТУДИЈА

NACIONALNA BIBLIOTEKA CRNE GORE ĐURĐE CRNOJEVIĆ

с предговором
Д-РА ТОМЕ ЖИВАНОВИЋА,
редовног професора Кривичног права Београдског универзитета и правог члана Академије наука

БЕОГРАД
ИЗДАВАЧКА КЊИЖАРНИЦА ГЕЦЕ КОНА
1, КНЕЗ МИХАИЛОВА УЛИЦА, 1
1931

ID= 28600336

ОД ИСТОГ ПИСЦА:

(ВЕЋИ РАДОВИ)

1. — **Крвна освета и умир у Црној Гори и Северној Арбанији.** Историско-правна студија. Београд, 1926. — Наградила Српска краљевска академија;

2. — **О браколомству с теориског и практичног гледишта.** Расправа из кривичног права и правне политике с нарочитим осврtом на Српско обичајно право. Београд, 1928;

3. — **„Васојевички закон од дванаест точака".** Посебна издања Српске краљевске академије LXXIII. Београд, 1929;

4. — **Шта значи камен о врату?** Историско-правна студија. Београд, 1931.

00170 2784

ЦЕНТРАЛНА
НАРОДНА БИБЛИОТЕКА
Инв. Бр. II-13756

БИБЛИОТЕКА
ЗА ПРАВНЕ И ДРУШТВЕНЕ НАУКЕ

26

Д-Р ИЛИЈА М. ЈЕЛИЋ

ТРАГОВИ ГОСТИНСКЕ ОБЉУБЕ

КОД НАШЕГА НАРОДА

ИСТОРИСКО-ПРАВНА СТУДИЈА

BIBLIOTEKA
CRNE GORE ĐURĐE
CRNOJEVIĆ

с предговором
Д-РА ТОМЕ ЖИВАНОВИЋА,
редовног професора Кривичног права Београдског универзитета и правог члана Академије наука

БЕОГРАД
ИЗДАВАЧКА КЊИЖАРНИЦА ГЕЦЕ КОНА
1, КНЕЗ МИХАИЛОВА УЛИЦА, 1
1931

NACIONALNA
BIBLIOTEKA
CRNE GORE ĐURĐE
CRNOJEVIĆ

За штампарију „Привредник“ Кнез Михаилова 3
Благојевић Д. Живојин, Кондина ул. 10, Београд

ПРЕДГОВОР

Изучавање народних обичаја и празноверица, добрих и рђавих, некадашњих и садањих, архаистичких и оних који одговарају садашњем стању народног душевног развића је један од најважнијих научних послова за сазнавање суштине душе народа. На том раду, који је саставни део Етнографије и Етнологије, највише су до сада у нас урадиле својим издањима Српска краљевска академија у Београду и Југословенска академија у Загребу.

NARODNA BIBLIOTEKA
CRNE GORE PODGORICA
CRNOGORSKA

Радови ове врсте од значаја су не само чисто научног, већ и практичног, државно-политичког. Они дају могућност да се сазнају узроци многих рђавих дела, нарочито оних која задиру у јавну безбедност и здравственост, и да се тако предузимају законодавне и административне мере за лечење директним дејствовањем на извор зла.

Међу народним рђавим обичајима и празноверицама најтежи су наравно они који су узрок криминалитета. Има их и таквих који су уз то већ сами по себи кривичног карактера (н. пр. крвна освета). Сазнање свију ових народних обичаја и празноверица је једна од претпоставки за успешну превентивну борбу против криминалитета и правилну примену кривичних санкција.

Проучавањем узрока криминалитета осуђеника у нашим казненим заводима може се сазнати, колико је велики број њих, који су кривично дело извршили само због извесних рђавих народних обичаја и празноверица, који су дакле другоме као и себи и својој породици зла нанели, не због личне покварености, већ због колективних заблуда.

Изучавање криминалних народних обичаја и празноверица последњих година се издваја из опште Етнологије у засебну дисциплину. То је Кривична етнологија.

Г. Јелић је дао један већи рад из области Криминалне етнологије. То је његова докторска расправа *Крвна освета и умир у Црној Гори и Северној Арбанији.* Ту је већ показао своју особену способност за етнолошко-криминалистичка изучавања.

За похвалу је што је свој рад у томе правцу наставио.

После рада о крвној освети највећи му је овај рад „О гостинској обљуби". Ту је у питању један (некадашњи, сада ретко и спорадично примењиван) народни обичај, који је већ по себи кривичног карактера поред тога што је узрок криминалитету.

Г. Јелић је у овој књизи ближе одредио појам народног обичаја гостинске обљубе и његов правни карактер, особено истичући (по његовом мишљењу) погрешно схватање гостинске обљубе као колективне проституције. Кривични карактер гостинске обљубе и њених садашњих форми које се још и данас одржавају у неким крајевима нашег народа лежи у осталом у томе, што је то један случај подвођења (од стране домаћина). Његове посредне зле последице су ширење заразе и давање повода криминалитету.

NACIONALNA BIBLIOTEKA CRNE GORE ĐURĐE CRNOJEVIĆ

Г. Јелић је овај рђави народни обичај не само описао, већ се је с успехом и критички упустио и у изучавање узрока његовог постанка и нестанка. Наводио је свуда изворе. Систематика расправе је врло добра, а предмет је исцрпно претресен и материјал добро обрађен. Његова расправа о гостинској обљуби је, дакле, не просто етнографски, већ потпун етнолошки рад.

Овај научни рад о гостинској обљуби је не само од вредности с гледишта опште и правне Етнологије, већ ће бити од користи и за кривично правосуђе. Сем тога су сам предмет и излагање (с многобројним историјским и садашњим подацима) врло интересантни, те расправа због тога заслужује пажњу и шире читалачке публике.

Д-р Тома Живановић

NACIONALNA BIBLIOTEKA CRNE GORE ĐURĐE CRNOJEVIĆ

NACIONALNA
BIBLIOTEKA
CRNE GORE ĐURĐE
CRNOJEVIĆ

ПРЕТХОДНА РЕЧ

Гостопримство је каогод и слава општи, заједнички обичај нашег народа, јер је неговано у свима крајевима његовим, а у брдским и планинским пределима је очувано и до наших дана. Као и за славу, тако су и за гостопримство везани многобројни обичаји који се врше приликом дочекивања госта. Међу најглавније такве обичаје долазе: *изување обуће и прање ногу, понуда јелом и пићем* и најпосле, у ређим случајевима, *стављање на телесно расположење госту домаћице или какве друге жене из домаћинове породице.* Сви ти обичаји, осим овога последњега, уступања жене, довољно су познати и документовани и у нашој и у страној литератури. Напротив, обичај уступања жене госту пролазнику није довољно документован у нашој књижевности, па је због тога још и данас спорно: да ли је тога обичаја уопште било код нашега народа или не, и, ако га је било, уколико и чиме се то утврђује. То нам је дало повода да ово питање, као питање једног правног обичаја, свестрано испитамо, и да тиме уједно покушамо дати један прилог ка познавању најстаријег живота и обичаја нашег народа.

Податке из народа који су изнесени у овој студији добили смо са више разних страна. Пре

NACIONALNA BIBLIOTEKA CRNE GORE ĐURĐE CRNOJEVIĆA

свега, до многих смо дошли непосредним проучавањем живота и обичаја неких крајева нашега народа у току 1914—1930. Затим на скупштинама Савеза трезвене младежи, на којима учествује омладина, учитељи, професори и други јавни радници из свих крајева наше земље, имали смо могућности да дођемо до корисних саопштења, која су нам служила за даље трагање по овоме питању. Исто тако дошли смо до драгоцених података и приликом држања учитељских, професорских, судиских и адвокатских скупштина, на којима учествују људи из свих крајева, који стоје у сталном и непосредном додиру са народом и који су, као такви, добро упознати са народним животом и његовим обичајима.

Осим тога, дошли смо до корисних података и љубазношћу неких наших научних и других јавних радника, који су нам своја опажања и све друго што је било у вези са овим питањем саопштили усмено или писмено. Али најпотпуније и најобилатије податке добили смо од старих полициских чиновника и трговачких путника агената. Први као дугогодишњи службеници у овом или оном крају, а други као стални путници који непрестано крстаре с једног краја наше земље на други, имали су прилике да дођу у непосредни додир са народом из најзабаченијих крајева и да у више махова и сами буду „гости“ тих примитивних средина. Отуда су нам они за многе и многе ствари могли говорити из свога личног искуства и непосредног познавања ствари. Шта смо пак од кога и на који начин дознали, свуда је означено у самоме тексту.

При крају дужни смо рећи своју топлу захвалност свима онима који су нам дали макакво

обавештење, писмено или усмено, јер без њихове пријатељске помоћи не бисмо могли написати ову студију. Нарочиту захвалност дугујемо нашем признатом научнику г. д-ру Т. Живановићу, чији је научни глас прешао не само границе наше земље, већ и границе свих културних земаља Европе и Америке, који је био љубазан да ову студију прочита и да за њу напише предговор. Исто тако дугујемо особиту захвалност нашим истакнутим етнолозима г. г. д-ру Тих. Р. Ђорђевићу и д-ру Јовану Ердељановићу, проф. Београдског универзитета, одличним познаваоцима живота и обичаја нашега народа, који су нам узаимали књиге из својих приватних библиотека.

Београд, маја 1931.

Писац.

NACIONALNA BIBLIOTEKA CRNE GORE ĐURĐE CRNOJEVIĆ

NACIONALNA
BIBLIOTEKA
CRNE GORE ĐURĐE
CRNOJEVIĆ

САДРЖАЈ

СТРАНА

Предговор III
Претходна реч VII
Увод

ГЛАВА ПРВА

Општа разматрања о гостинској обљуби

§ 1 Појам и суштина гостинске обљубе . . . 1
§ 2 Постанак, развитак и разлог вршења гостопримства уопште 3
§ 3 Постанак, развитак и разлог вршења гостинске обљубе посебице 28
§ 4 Гостинска обљуба као општечовечански обичај 47

ТРАГОВИ ГОСТИНСКЕ ОБЉУБЕ КОД НАШЕГА НАРОДА

ГЛАВА ДРУГА

Докази да је раније постојала гостинска обљуба код нашега народа

§ 5 Трагови гостинске обљубе у писаној књижевности 55
§ 6 Трагови гостинске обљубе у народним умотворинама:
а) Трагови у народним пословицама . . . 63

NACIONALNA BIBLIOTEKA CRNE GORE „ĐURĐE CRNOJEVIĆ"

СТРАНА

б) Трагови у народним песмама 66
в) Трагови у народним причама 74
§ 7 Трагови гостинске обљубе у садашњим обичајима:
а) Обичај шаљења с гостима 82
б) Подвођење своје жене 84
в) Садашња гостинска проституција . . . 86
г) Обичај „да се омрси“ 88
§ 8 Трагови гостинске обљубе у садашњој усменој традицији 90
§ 9 Општи закључак о ранијем постојању гостинске обљубе код нашега народа . 112

ГЛАВА ТРЕЋА

§ 10 *Побуде вршења гостинске обљубе код нашега народа* 115

ГЛАВА ЧЕТВРТА

§ 11 *Начин извођења гостинске обљубе код нашега народа* 128

ГЛАВА ПЕТА

§ 12 *Узроци нестанка гостинске обљубе код нашега народа* 133
Регистар 143

NACIONALNA BIBLIOTEKA CRNE GORE CETINJE ĆRNOJEVIĆ

УВОД

ГЛАВА ПРВА

ОПШТА РАЗМАТРАЊА О ГОСТИНСКОЈ ОБЉУБИ

§ 1. Појам и суштина гостинске обљубе

I

Као што је познато, уступање жене госту зове се у науци *гостинска проституција* (gastliche Prostitution)[1]. Међутим, тај је назив погрешан, и због тога се уступање жене не може подвести под тај појам. „Проституција" у нашем народу означава недопуштене, срамне, недостојне полне везе. Зато се и женска која врши проституцију ма у ком облику назива врло погрдним именима и сматра се у моралном погледу као сасвим посрнула особа, којој нема места међу поштеним женама. Напротив, вршење обичаја о коме је реч не само што се по народном схватању, бар у срединама у којима се врши, не сматра за срамно и недостојно него се сматра као нешто сасвим обично и допуштено. Отуда вршење

[1]) Krauss: *Anthropophyteia*, Leipzig, 1904, I. 282; Блок: *Сексуални живот нашег доба*, Београд, издање Сексуалне библиотеке, св. I, 135 нап. 1; Чајкановић: *Гостопримство и теофанија (Срп. етнографски зборник*, XXXI, 15); итд., итд.

тога обичаја нема никаквих рђавих последица по добар глас и углед уступљене женске, нити по углед њене породице, јер се све то врши као нешто „што се ваља“, као нешто што је обично, свакодневно. Стога се тај појав, уступање жене гостима, не може подвести под данашњи појам „гостинске проституције“, јер му тај појам не одговара. Зато мислимо да је правилније да се за тај појам употреби израз „*гостинска обљуба*“, јер му боље одговара него *гостинска проституција*. Израз *обљуба* означава само природне и друштвеном свешћу допуштене полне везе између два лица различног пола, па било да им је то допуштено због њихове брачне везе, било због каквог осветштаног друштвеног правила (као што је то случај код уступања жене госту) или ратног и јуначког обичаја (као н.пр. кад неко ограби или зароби жену свога противника)[1]), и као такав обухвата овај обичај као допуштену манифестацију живота и схватања примитивних средина.

Према свему томе, много је правилније да се уступање жене гостима зове гостинска обљуба него гостинска проституција, јер му први израз појамно боље одговара него други.

II

Свака је гостинска обљуба у исто време и обична обљуба, тј. природни полни сношај између два лица различног пола. Али свака обљуба није истовремено и гостинска обљуба, него само она

[1]) Јелић: *О браколомству* ... Београд, 1928, 14; Исти: *Неколико спорних питања из Српског обичајног права*. Сепаратни отисак из „Бранича“ за 1930, Београд, 1930, 15 и д.

која се врши између госта и домаћице или какве друге женске из домаћинове куће са знањем и одобрењем домаћина или његова заменика. Зато се *суштина гостинске обљубе састоји у томе, што домаћин или његов заменик драговољно ставља госту на телесно расположење домаћицу или какву другу женску из свога дома.* Начин на који се све то изводи, као и побуде из којих се тај обичај врши, без значаја су за ово питање, јер форма и побуде не одговарају суштини обичаја, него духу, карактеру, религиозним схватањима и различним празноверицама средине у којој се обичај врши. Отуда се може десити, да један обичај по својој суштини буде истоветан код свих народа, али да по својој форми у којој се врши и побудама из којих се врши буде сасвим различит. Да је то тачно најбоље се види код брака. Његова суштина, која се састоји у телесној заједници лица различног пола, иста је код свих народа, али, као што је познато, нису свуда исте ни побуде из којих се брак склапа, ни форма у којој се закључује, јер то двоје није својствено браку као општечовечанском правном обичају, већ је то својствено културном нивоу, осећањима и морално-религиозним схватањима не само појединих народа, него и појединих крајева једног истог народа.

NACIONALNA BIBLIOTEKA CRNE GORE DURDE

§ 2. Постанак, развитак и разлог вршења гостопримства уопште

Пре него што пређемо на излагање о постанку и разлогу вршења гостинске обљубе, морамо претходно дати општи преглед и обазрети се на питање о постанку, развитку и разлогу гостопримства

уопште, јер то питање стоји у тесној вези са питањем које желимо расправити.

I

1. — О постанку и разлогу гостопримства постоје углавном пет хипотеза. По једној гостопримство је постало из милосрђа према непознатом лицу које би се нашло у тешким приликама, јер је запажено да се и код најпримитивнијих народа јављају алтруистичка осећања према туђинцима који су у невољи[1]). По другој хипотези гостопримство је постало под утицајем развијеног међународног саобраћаја и трговачких односа који су били њиме изазвани. Наиме, у најстарија времена није се путовало да би се видели лепи предели или да би се посетили рођаци, него у циљу обављања трговине. Долазећи у ближе односе примитивни су људи почели један другог лепо примати и узајамно се даривати, док се најпосле из тих гостинских дарова није развила трговина, а с њом у вези и обичај гостопримства. Разлози за то били су чисто практичне природе, јер је било у интересу самих мештана да лепо дочекују стране трговце, пошто су им ови доносили лепих и корисних ствари[2]). Дакле, по овој хипотези гостопримство је постало из себичних побуда, јер се угоститељ надао да ће му

[1]) Westermarck: *The origin and development of the moral ideas*. London, 1906, I., 581.

[2]) R. v. Ihering: *Die Gastfreundschaft im Altertum*, Deutsche Rundschau, 1886, S. 412; Schrader: *Die Indogermanen*, Leipzig, 1919, 42 и даље; Исти: *Reallexikon der indogermanischen Altertumskunde*, Berlin-Leipzig, 1917 — 1923, s. v. Gastfreundschaft (I, 346. и д.); Schurtz: *Urgeschichte der Kultur*, Leipzig–Wien, 1900, 281 и д.

тај његов акт бити од стварне користи. По трећој хипотези, која има локални карактер, јер се односи специјално на Гале, гостопримство је постало из жеље за сазнањем навика и обичаја туђих народа. Наиме, Гали су били веома љубопитљиви, па су с добродошлицом примали туђе борце не само ради тога, што су волели да чују њихове песме о јуначким подвизима, него и ради тога, што су се наслађивали причама удаљених народа с којима су довођени у везу преко ових путника. Зато чим би госту указали почаст свога стола, обасипали би га безбројним питањима о својим суседима. У тој жељи за обавештењем о другим народима, ова хипотеза налази извор *чувеном галском гостопримству*[1]). По четвртој хипотези гостопримство су углавном изазвале различне религиске предрасуде и празноверице. Непознат странац, слично свему што је страно и непознато, изазива код проста света осећање мистериозног страхопоштовања. За њега се верује да може бити батлија који доноси срећу и даје благослове, јер када се приписује ефикасност благословима обичних људи, природно је да су благослови непознатих странаца још моћнији. Али као што странац може бити батлија и извор среће, он може бити исто тако и извор зла и несреће. Опште је веровање примитивних средина да се странци разумеју у мађијама, а прост свет много се боји дејства злих очију и зле клетве. Зато примајући странца у свој дом, домаћин не зна кога има за госта, батлију или онога који доноси несрећу, па због тога

[1]) Hastings: *Encyclopaedia of religion and ethics*, 1913, VI, 799.

лепо прима и дочекује сваког странца: ако је батлија, да га благослови и да му донесе срећу, а ако је човек који доноси несрећу, да га умилостиви и да на тај начин отклони од себе његов гњев и његову клетву. Према томе, гостопримство је по овој хипотези углавном постало: делом из страха од гњева непозната странца, делом из наде на његов благослов[1]). Најпосле, по петој хипотези гостопримство је постало на основу веровања да божанства и демони путују по свету, прерушени у обичне путнике и просјаке, и да, према томе, сваки путник и сваки просјак може бити какво прерушено божанство или демон. Код таквог стања ствари домаћин никада није сигуран да се под тим путником који тражи његово гостопримство, не крије какво божанство или какав демон, који ће домаћина, ако га лепо дочека, наградити, а ако га одбије, казнити и упропастити. Зато је у интересу самог домаћина да сваког путника што боље дочека и што лепше угости, и то је, по овој хипотези, био прави разлог што је примитиван човек постао гостољубив. Али за разлику од претходне доктрине, по којој извор гостопримства лежи у *односу страха* и *неповерења* који се јавља између домаћина и непозната странца, ова хипотеза види извор гостопримства баш у *односу поверења* и *срдачног осећања* које настаје између домаћина и госта, јер домаћин указује гостопримство странцу првенствено, ако не и искључиво, зато да се спријатељи с њим и да

[1]) Westermarck: *The origin and development of the moral ideas*, I, 582-594, и *The history of human marriage*, I. London, 1921, 228-230.

NACIONALNA BIBLIOTEKA CRNE GORE ĐURE CRNOJEVIĆ

начини савез како би могао искористити његове натприродне, божанске моћи[1]).

2. — Иако свака од поменутих хипотеза има у себи нечега тачног, ипак се ниједна од њих не може у свему усвојити, јер ниједна није у стању да сама потпуно објасни прави извор побуда из којих је вршено гостопримство у својим различним облицима, у којима се јављало *у току свога историскога развоја*. Њихова је основна погрешка у томе, што су једностране, јер говоре само о томе како је постало гостопримство између странаца, тј. између сасвим непознатих лица, а нису водиле довољно рачуна о еволуцији и распрострањености гостопримства првобитно као породичног, племенског појава, па тек касније као ширег, међународног обичаја, јер су све те чињенице од пресудног значаја за решење постављеног питања. Ово у толико пре, што је појам гостопримства много шири и много сложенији него што се то чини на први мах.

BIBLIOTEKA CRNE GORE DUBRE CRNOJEVIĆ

Гост је по схватању нашега народа свако лице које је у туђој кући. Али с обзиром на узрок који је госта довео у туђу кућу, гости могу бити двојаки. Они који траже у туђем дому преноћиште или какву другу услугу, или најпосле, који су се тамо случајно десили, и то су *прави гости*, и они који у туђем дому траже заштиту од некога ко их гони, рецимо због крвне освете, и то су т.зв. *невољници*, људи које је невоља натерала да траже туђу заштиту.

Прави гости могу бити: *домаћи*, *страни* и *намерници*. Домаћи су гости домаћинови сродници

[1]) Чајкановић: о. с., 8 и дд.

и најближи суседи; страни су гости лица из другог места или краја, али која су домаћину већ израније позната било из виђења или по чувењу, и најпосле, гости намерници су лица која се као сасвим непозната и неким пуким случајем јављају у туђој средини.

Зато се није ни смео дати онако општи одговор на ово питање, као што су то учинили творци поменутих хипотеза, јер су код различних врста гостију биле и различите побуде из којих је вршено гостопримство. Стога је потребно правити разлику између различних врста гостију и за сваку од њих тражити извор побуда, разлог који је руководио примитивне људе да буду гостољубиви, јер је то једини пут који води правилном решењу овога питања. Ово се мора урадити још и због тога, што је и сам практични живот, који је управо и створио гостопримство, направио осетну разлику међу гостима, па им је зато и дао различите називе: *домаћи гости, страни гости* и *намерници*, чиме је јасно показао да су то различити људи, а ми према различитим људима имамо и различито држање, па и различите побуде које нас руководе за такво држање. Јер, сасвим су друкчија наша осећања када нам дођу наши блиски сродници и познати пријатељи, сасвим друкчија када нам дођу какви странци за које утолико знамо, уколико смо их можда некада видели или за њих чули, а друкчија, опет, када нам дође неко кога нисмо никада ни видели нити за њега чули. Зато су у свима тим случајевима и побуде нашега држања различите, као што су различите и особе према којима удешавамо своје држање. Истина, ми дочекујемо све госте готово

на исти начин, али то не радимо и из истих побуда, јер наше побуде не зависе од самога обичаја који вршимо, него од особе према којој тај обичај примењујемо и од циља који желимо постићи вршењем тога обичаја. Да се доиста један обичај може вршити на исти начин, а из различитих побуда, најбоље доказује крвна освета, јер је разлог за њено вршење могао бити: час нагон самоодржања, час осећање сродничке солидарности, час религиско схватање одговорности пред Богом за неосвећеног сродника и суграђанина, час уверење код појединаца и њихових заједница да је некажњавање кривца елеменат друштвене дисолуције, час осећање правичности код повређене стране, а час опет осећање частољубља и славољубља које постоји код појединаца и читавих група[1]).

И каогод што су били различни мотиви вршења крвне освете, тако су биле и различне побуде које су диктовале вршење гостопримства, јер се његовом практичном применом желело остварити више различних циљева који су потицали из више различних побуда. Отуда су и разлози вршења гостопримства толико бројни и толико различити колико су биле бројне и различите потребе и побуде које су руководиле примитивне људе да буду гостољубиви. А када се све то зна, није тешко одговорити на постављено питање.

Осим тога, пета хипотеза има и ту незгодну страну, што приписује свима демонима ону особину, чињење добра, коју многи од њих стварно немају

---

[1] Јелић: *Крвна освета и умир у Црној Гори и Северној Арбанији,* Београд, 1926, 10.

нити могу имати, јер таква особина противречи самој њиховој природи. Демони су, бар по схватању нашега народа, и ђаволи, дакле, и опака, проклета бића која су способна да чине само зла дела, па чак и онда када се према њима лепо поступа. У једној причи из Васојевића *Демону се не вриједи молити* каже се да је неки човек био допао велике невоље и да је запалио свећу демону молећи му се да му помогне. Преконоћ јави му се демон у сну и упита га чиме жели да га награди што му је упалио свећу. Невољник одговори да жели да му покаже закопано благо. Демон га узе за руку и одведе на једну велику пољану и ту му показа место где лежи закопано благо. Али невољник упита демона како ће обележити то место да би га могао сутра и сам наћи. Демон му рече да на томе месту сврши велику нужду и по томе ће га познати, што овај и уради. Када се сутрадан невољник пробудио, имао је шта видети: и себе и постељу беше упрљао својим изметом. Отуда је и остала изрека: Демону се не вриједи ни молити[1]). Зато се од демона ђавола није могла очекивати никаква награда ни онда, ако би га домаћин лепо примио и угостио, већ казна, јер он ништа друго и не ради него о туђем злу мисли. Стога наш народ демонима није никада ни указивао гостопримство, већ их је тукао и истеривао из свога дома[2]), а

[1]) С. Мићовић, адвокат из Београда, родом из Васојевића: усмено (15-V-930). Упор. Вук: *Пословице и у обичај узете ријечи,* Београд, 1900, бр. 1121 (стр. 73).

[2]) Јелић: *„Васојевички закон од дванаест точака“*. Посебна издања Срп. краљ. академије наука књ. LXXIII. Београд, 1929, 38.

NACIONALNA BIBLIOTEKA CRNE GORE ĐURĐE CRNOJEVIĆ

уколико их је и примао, то је чинио у уверењу да има за госта каквог обичног путника или прерушеног Божјег угодника. Отуда о неком савезу и пријатељству између демона ђавола и угоститеља, како се то замишља по овој хипотези, не може бити ни говора, па следствено ни о гостопримству које би се практиковало из поверења и наклоности према демонима—злим духовима.

II.

1. — Још у најстарије доба када је човек био тако рећи и золован и у политичком и у економском погледу и када је све своје кретање сводио на најужи круг — на фамилију, на ужу групу, највише на племе, могу се назрети прве клице, први зачеци гостопримства, јер је и у та најстарија времена било путника, па следствено и њихова дочекивања. Људи су тада путовали, истина мало и у оквиру своје заједнице, свога рода, своје групе или хорде, али су путовали, ишли у лов и рат, и када би се вратили њихова их је група, њихов најужи домаћи круг, љубазно дочекивао, нудио најлепшим јелом и пићем што га је имао, а затим уступао им најлепша места у својим колибама да се одморе[1]). Осим тога, у та првобитна времена путовало се још и да би се посетили своји рођаци[2]),

[1]) На овај начин дочекује кућа своје чланове путнике у свима црногорским брђанским племенима (по моме личном познавању стања ствари и испитивању на лицу места 1914, 1915, 1916 и 1918) и у свима племенима Северне Арбаније (по моме испитивању 1914—1916 и по усменом саопштењу арбанаских првака Ђо Марка Орошиа, Пренке Љеша и Љуша Преље, в. предговор моје расправе о крвној освети).

[2]) Шурц је сабрао више примера о склоности примитивних народа за гостинске посете. Камчатканци осећајући се

а то је можда било могућно чак и у доба матријархата, јер је брат посећивао сестру, деца мајку и обрнуто; затим да се обиђу стада и имања у другим крајевима, и најпосле, ради размене намирница, јер је ове било, истина у најмањем и најпримитивнијем облику (размена првобитног оруђа за одбрану, одела итд.), али ју је ипак било, пошто се ниједна људска заједница без ње не може ни замислити. И по сили прилика: нешто због рђава времена, нешто због далека пута, нешто опет због природе самога посла, ти су првобитни путници свраћали у колибе, у домове својих рођака и других саплеменика, и ови су их лепо примали и дочекивали на исти начин на који су дочекивали и своје најближе сроднике[1]), јер су се сви они међусобно осећали као целина, као група истих мисли, истих осећања, истих жеља и истих животних потреба. Стога су се они на сваком кораку братски сусретали, узајамно пазили и потпомагали, јер их је на то гонило с једне стране крвно сродство као најјача природна веза која може уопште људе да спаја, а

мећу собом као блиски сродници проводе целу зиму у гостинским посетама и путовањима. Код Ескима становници једног насеља праве зими посете становницима других насеља и обрнуто, а с пролећа и лети фамилије се узајамно посећују и те посете трају по неколико месеци. Урођеници Нових Хебрида излажу се и већим напорима само да би могли посетити своја суседна пријатељска племена (Schurtz: о. с., 281—282). У Црној Гори и Северној Арбанији сроднички су односи јако развијени, а с тим у вези и узајмно гостинско посећивање. У обема покрајинама сматра се за свету дужност посетити удаљеног рођака, а тако исто и учињену посету вратити (по мојим испитивањима).

[1]) У Црној Гори по мојим испитивањима, у Северној Арбанији по усменом саопштењу горе поменутих арбанаских првака.

с друге стране саме животне прилике у којима су били. Зато се с правом може сматрати да је то *родовно дочекивање првобитни, најстарији облик гостопримства, и да је постало из крвног, родовног, групног алтруизма који постоји код чланова исте крвне заједнице или групе, и да је оно један чисто етички феномен.*

2. — Родовно или племенско гостопримство испочетка није вредело за чланове других заједница, особито непријатељских, јер се према њима није осећала готово никаква љубав, па следствено ни воља да им се помогне у случајима невоље или какве друге животне опасности[1]). Такво је стање трајало све дотле докле су поједине заједнице живеле и могле живети својим првобитним и посебним животом. Али од онога времена откада су се оне почеле везивати за извесна места и у њима оснивати своје сталне насеобине, а њихови чланови почели се бавити у већој мери посебним занимањима и пословима, јавила се подела рада у техничком смислу, а с њом у вези и размена добара, која већ сама по себи захтева ближе и сталније додире између чланова разних крвних заједница, јер је размене у правом смислу те речи могло бити само између њих, а не или врло мало и између чланова исте крвне заједнице, пошто су ови, више мање, производили готово истоветне намирнице, а

[1]) Schrader: *Reallexikon*, I, 349 Пре сто година Куч није смео прећи на територију васојевићког племена нити Васојевић на територију кучког влемена, јер су били у крвној завади и они једни другима у то време нису указивали гостопримство (по мојим испитивањима и усменом саопштењу г. Т. Катанића, среског начелника у пензији, писца и испитивача).

истоветне намирнице не стварају размену, него разнородне и разноврсне. Под утицајем тих првобитних сусрета и међусобних додира приликом размене добара чланови различних заједница почели су се један другоме приближавати и долазити у ближе и сталније везе, затим склапати међусобне савезе и пријатељства по основи заједничких материјалних интереса, па се временом услед тих сталних веза и трговачких односа проширило и племенско гостопримство на све чланове других заједница који су се бавили пограничном трговином. Њима је било слободно да пређу на територију других заједница, да се тамо нађу са својим пословним пријатељима и да са њима изврше размену робе. Чланови тих заједница, у недостатку јавних локала, примали су ове странце под своје кровове и својим личним угледом јемчили им личну сигурност и имовну безбедност, јер без тога јемства и помоћи они не би ни могли ни смели туђе границе прелазити, па следствено не би могли ни трговину обављати. Тако је племенско гостопримство добило карактер ширег, међународног обичаја, јер су чланови појединих заједница дочекивали своје познанике и пословне пријатеље из других заједница са оном предусретљивошћу са којом су дочекивали своје крвне сроднике. Угоститељима је било у интересу да стране трговце лепо приме, јер су им доносили не само лепе и корисне ствари, него и за живот веома неопходне намирнице, које они нису производили, или не у толикој мери, да би могли задовољити своје најосновније потребе[1]).

[1]) На овај су се начин стварала ближа познанства и развијала пограничка трговина између црногорских племена и

NACIONALNA BIBLIOTEKA CRNE GORE ĐURĐE CRNOJEVIĆ

Зато је и повод за вршење гостопримства према овим странцима био чисто *практичне, рационалистичке природе* и њега је изазвао развој спољне, међународне, међуродовне трговине и саобраћаја.

Што се пак тиче самог начина примања и дочекивања ових странаца, он је био исти као и приликом дочекивања гостију блиских сродника, јер су ти обичаји путем аналогије проширени и на госте странце, пошто су примитивни људи много радије обављали сличне послове на исти начин него што су стварали и уводили нове обичаје[1]). Осим тога, и мисао: *онај ми је брат који ми је*

Северних Арбанаса (по мојим испитивањима). Упор. Тацит: *Германија,* V. и XLI. (*Годишњица Н. Чупића.* XXXVI. стр. 113 и 137); Schurtz: o. c., 279 и дд.

[1]) У Црној Гори по мојим испитивањима и усменом саопштењу г. Катанића; у Северној Арбанији по саопштењу горе поменутих арбанаских прнака. Види: *Zbornik za narodni život i običaje* I, 295; *„Населља"* (1911), VI, 688. Осим тога, у многим народним песмама опеван је дочек чланова фамилије који су се вратили с пута (Вук: *Пјесме,* III, (1894), 137, 166, 185), затим дочек гостију-сродника (Ib., III, 127, IV, 5), и најпосле, дочек гостију пријатеља и познаника, и он је свуда један исти: прво се гост и домаћин загрле и пољубе, питају се за здравље, па онда седну за софру и часте се вином, кавом и ракијом. Исто тако опеван је у народним песмама и дочек непознатих гостију и он је био истоветан са начином дочекивања гостију сродника и познаника, јер се у песми *Женидба Комнен-Барјактара* каже да се Краљ од Грабежа као домаћин прво загрлио и пољубио са својим гостом Комненом, кога дотле није познавао, затим га питао за здравље, сео га за софру, почастио вином, па тек онда упитао:

„А Бога ти, незнани јуначе,
Одакле си, од кога си града,
Како ли те по имену вичу,
И од ког си рода и племена".
[Ib., VII, (1900), 178].

добру рад, почела је крчити себи пут упоредо са првим почецима развоја трговачких односа, па су се због тога и пословни пријатељи и познаници узајамно пазили, помагали и један другог примали и дочекивали у своје домове на исти начин који су међусобно неговали и прави крвни сродници.

3. — У почетку стварања спољних трговачких односа и у времену када странци нису имали никаква права, на туђу су територију прелазили само они који су тамо имали личних и пословних пријатеља, у које су се могли поуздати не само да ће их лепо примити у свој дом, него да ће их у случају потребе заштитити од сваког насиља и других многобројних незгода које би их могле снаћи у туђој и непознатој средини. Ко таквих веза није имао, није смео ни прелазити туђу границу, јер му нису били зајемчени ни сигурност живота ни безбедност робе. Зато су се у томе периоду јављали странци у туђој средини као већ изранији позната лица, као људи који су у тим заједницама имали и личних пријатеља и пословних веза, и који су због тога могли рачунати и на гостољубље својих познаника и на њихову заштиту[1]).

[1]) „Онда Плавша стаде бесједити:“
„Чујте, браћо, и моја дружино,
Послушајте мене арамбашу,
Не идите у Морачу тврду,
Није лако у Морачу доћи,
А ми људи јесмо непознаши,
Сам Бог знаде како ће нам биши“.
(Вук: *Пјесме,* VII, 415).
Или:
„Ако буду свати *иознаници,*
Угостите их пивом и јестивом,
Нека знаду ће су долазили.

Али са све већим развитком пограничног саобраћаја и трговине, све се више увећавао и број трговаца и других трговачких посредника који су се бавили спекулативним пословима на туђој територији. Због тога пограничне заједнице нису могле остати равнодушне према таквом стању ствари, већ су морале примити на себе бригу да путем међусобног споразума и силом свога ауторитета зајемче личну сигурност и имовну безбедност страним трговцима који су трговали на њиховој територији, и да тиме омогуће развитак трговине као корисне привредне гране[1]). Од тога времена, откада су заједнице почеле гарантовати странцима личну сигурност и имовну безбедност, почели су прелазити туђе границе и они који тамо нису имали ни личних пријатеља ни пословних веза, па су у недостатку јавних локала и они били принуђени да за-

NACIONALNA BIBLIOTEKA CRNE GORE ĐURĐE CRNOJEVIĆ

Ако буду свати *непознати*,
Истури им пред кулу невјесту".

(Вук: *Пјесме*, VII, 335).

Такве су везе нарочито развијене код Ангама који су настањени у брдским крајевима Асама, у Азији, јер сваки трговац једног села има бар по једну пријатељску кућу у другом селу с којом стоји у пријатељским односима и која му указује гостопримство и другу нужну заштиту (Schurtz: о. с., 282). Исте такве везе још и данас постоје код североарбанаских племена (по усменом саопштењу горе поменутих североарбанаских првака) а раније су постојале и код црногорских племена (по мојим испитивањима).

[1]) Такве су споразуме правили српски краљеви са Дубровчанима (Miklosich: *Monumenta serbica*, 1858, 16, 51, 53, 119). Види и моје горе поменуте расправе *Крвна освета...*, 46 IIз и *„Васојевички закон"*, § 14; уз то види и чл. 118, 119, 121, 122, 153, 159, 160 *Душанова законика* и Јиречек: *Историја Срба*, II, 43 и тамо наведену литературу.

куцају на туђа врата и да траже гостопримство код непознатих другоплеменика. И ови су их лепо примали и на исти начин дочекивали на који су дочекивали и своје знанце и пријатеље из других заједница[1]). Зато се само по себи намеће питање: какве је разлоге могао имати примитивни човек који су га руководили да буде гостољубив и према сасвим непознатим лицима? Ако су ти странци били трговци, гостопримство им је указивано из чисто практичних, утилитаристичких разлога; ако су били обични путници или какви други случајни пролазници, који су тамо залутали или које је туда пут нанео, гостопримство им је указивано или по *аналогији*, *по угледању*, или *из разлога које је диктовала религија*, *празноверица*. По анологији отуда, што примитивни људи практикују један добар део својих обичаја само због тога што су чули или видели да то раде и други и што су схватили да треба и они то да раде, било зато што се „тако ваља", било из празне сујете да се не би иза других изостало[2]). Зато се гостопримство у таквим случајима јавља као разултат шаблонског угледања, као средство да се задовољи празна сујета, па је и то двоје много допринело да се тај обичај што боље утврди и што више распростран.

Из религиских разлога гостопримство је указивано непознатим странцима због тога што је примитивни човек имао таква религиска, празноверичка схватања, да су му она управо диктовала да буде

[1]) Тацит: *Германија*, XXI; *„Насеља"*, VII. 686; *Zbornik za narodni život i običaje*. I, 295.

[2]) Тако раде чланови мањих братстава у Северној Арбанији (по усменом саопштењу горе поменутих арбанаских првака); в. *Целокупна дела Марка Миљанова*, Београд, 1930. 100 и д.

гостољубив и према свима непознатим лицима. Наиме, примитивни људи верују, да има лица са quasi-натприродним моћима, и да сва таква лица могу причинити другоме различне штете, као: да му поједу децу, поморе стоку, привуку хале и ветрове на кућу и стогове, да га урекну или прокуну итд[1]).

Отуда је примитивац био гостољубив према непознатим странцима, поред других обзира и зато, да му ови не би нанели какву штету, ако би располагали тим quasi-натприродним моћима. Даље, примитивни људи верују у тајанствени, духовни свет, који постоји позади овога стварног, видљивог света. По томе веровању људска је душа бесмртна, јер после физичке смрти неког човека његова душа и даље живи на ономе свету.[2]) Али пре но што пође на онај свет, она се неко време, отприлике четрдесет дана по веровању нашег народа, бави на земљи. Зато ако је неко покојника ма чиме у-

NACIONALNA BIBLIOTEKA CRNE GORE ĐURĐE CRNOJEVIĆ

[1]) Види: Јелић: *„Васојевички закон“*, 32—54 и тамо наведену литературу; Вук: *Пјесме* (1899) VI. 6. О религиским, празноверичким схватањима старих културних и садашњих примитивних народа која налажу указивање гостопримства странцима сабрао је више података Westermarck: *The origin and development of the moral ideas* I, 578 и дд.

[2]) Ово је опште веровање свих примитивних народа. Познати амерички социолог Тејлор (Tylor: *Die Anfänge der Kultur*, Leipzig, 1873, I, 411 и дд., II, 1 и дд.), а за њим Спенсер (Spencer: *Principes de Sociologie*, Paris, 1883, I). Вунт (Wundt: *Mythus und Religion*, Leipzig, 1920—1923, I-III В. (в. регистар), и др. мисле да су то основни елементи првобитне религије. Види: Vaněk: *Animismus*, v Praze, 1898; Niederle: *Život staryh slovanů*. D. II, sv. I, v Praze, 1917; Lippert: *Der Seelenkult*, Berlin, 1881; Deniker: *Les races et les peuples de la terre*, Paris, 1926, 266 и дд.

вредио или му штогод на жао учинио, његова душа постаје зла и опака за сва та лица, па и за целу њихову околину, јер им доноси различне болести, од којих деца умиру, жене побацују, стока цркава итд., и тиме их кажњава за њихова недела која су извршили према покојнику[1]). Под утицајем тога веровања примана су на преноћиште и сва непозната лица, и то из просте бојазни да не би на путу умрла од зиме или глади, и да се после своје смрти не би светила негостољубивом домаћину и његовој околини. Осим тога, постојало је веровање да анђели, свеци и други Божји угодници путују по свету у виду непозната и неугледна човека, просјака или обична путника, и да и они, као и сви други странци, често пута траже гостопримство у туђој и непознатој средини[2]). Ако такве путнике домаћин лепо прими и добро угости, они ће му то десетоструко надокнадити у лепом и здравом породу и у напретку стоке и пољских усева[3]); ако их не прими

[1]) Мујага Ухотић, осамдесетогодишњи старац из села Ухотића, Срез фочански, усмено 10-VII-915. Под утицајем тога веровања постала је и претња: „Ако ми не платиш прије, намирићу се сам четрдесетога дана", тј. ако ти се не осветим раније, осветићу ти се за време оних четрдесет дана докле ми се „душа вије на земљи" (Исти: усмено). Страх од духова умрлих (манизам) постоји код свих примитивних народа. Види: Schurtz: о. с., 552 и д; Исти: *Етнологија*, Београд, 1931, 110 и литературу наведену горе о анимизму.

[2]) Чајкановић: о. с., 10 и д. и тамо наведена литература; уз то види: Јелић: *„Васојевички Закон"*, 57—58; Ћоровић: *Свети Сава у народним причама*, Београд, 1927; итд.; итд.

[3]) Законик Ману каже да срдачни пријем гостију доноси здравље, част, дуг живот и небеско царство, а у једној другој светој књизи индиској каже се, поред осталог, да се преко госта добија киша, а преко кише храна (Westermarck: о. с., 582).

као што треба, они ће га проклети и послати на њега Божју казну, која га може и сасвим упропастити[1]). Зато је било у интересу самог домаћина да прими сваког путника и да га што боље угости, јер је то могло бити и какво прерушено натприродно, божанско биће[2]). Стога је такво веровање било један од разлога што је примитиван човек био гостољубив и према непознатим странцима. Најпосле, под утицајем горе речених и других различних веровања и празноверица гостопримство је, као и све друге творевине примитивних људи, добило у току времена и своја заштитна божанства. Као доказ о томе Вестермарк наводи више примера узетих са разних страна од старих културних и данашњих примитивних народа. Тако међу доктринама вероучитеља ирокеских, у Северној Америци, о примању гостију постојао је и овај пропис: „Ако странац лута око вашег дома, примите га у свој дом, говорите му љубазним речима, и не заборавите никад да му споменете Великог Духа". Калмуци верују да ће ражљућени богови казнити за свако неуказивање гостопримства. Канди (Kandhs) сматрају да је гостопримство прва дужност коју су богови наметнули људима. У светим књигама индиским говори се много о гостопримству

NACIONALNA BIBLIOTEKA CRNE GORE "DURĐE CRNOJEVIĆ"

И код нашега и арбанаског народа постоји исто веровање, тј. да гост „срећне руке" доноси кишу, па с тим у вези и „беријет" (по мојим испитивањима). Урођеници Анеитејма (Aneiteym) на Новим Хебридима, сматрали су да ће највећа награда у Земљи смрти бити додељена за племенито гостопримство (Westermarck: о. с., 578).

[1]) Види: Вук: *Приповијешке*, 81—84; Westermarck: о. с., 584 и д.

[2]) Види Чајкановић : о. с., 14 и д. и тамо наведену литературу.

као једној од најважнијих дужности. „Онај ко не храни ово петоро, каже Законик Ману, богове, госте, оне које је дужан да издржава, мане и себе, не живи иако дише.“ Vischnu Purána каже да ће отићи у пакао онај који занемари сиротог и без пријатеља странца. Код старих Грка налазимо иста схватања. Хезиод говори о гњеву Зевса према ономе који учини зло госту. По Платону странци уживају већу заштиту богова него грађани. Зевс xenios је бог странаца; ко хоће да му је у вољи, мора се бринути о странцима. Слична веровања владала су и у староме Риму: странац који није уживао заштиту закона, као гост био је штићен обичајем и религијом. Dii hospitales и Јупитер hospitalis старали су се о њему. Германи, по Цезару и Тациту, сматрали су за безбожно увредити или одбити пријем макога госта. Бог Израиљаца је заштитник странаца. По мухамеданизму је гостопримство такође света, религиска дужност. Али још пре Мухамеда, код Арабљана је постојала идеја да гост ужива божанску заштиту. Бедуини кажу: гости су „гости Божји“. Хришћанска црква је схватила гостопримство као дужност коју Христос налаже[1]). Најпосле, и Лети су имали свога сопственог Бога, Цероклиса, који је био пријатељ и заштитник гостију[2]), па су вероватно и други народи имали своја божанства која су штитила госте. Стари Словени сматрали су за своју особиту дужност не само да госта лепо приме, него и да га освете, ако би му се што десило докле би се бавио у њиховој средини[3]). У Цр-

[1]) Westermarck: o. c., 578—580.

[2]) Schrader: *Reallexikon*, I,347.

[3]) Станојевић и Ђоровић: *Одабрани извори за српску историју*, I, Београд, 1921,30.

ној Гори и Северној Арбанији још се и данас сма тра не само за нечовечно, него и за грешно, безбожно не примити сваког странца у свој дом[1]). И по природи саме ствари, примитивни се људи нису могли ни замислити без погрешака у вршењу гостопримства, а богови опет без строгих казна, па су се временом створиле читаве приче о томе како је ово или оно божанство казнило овога или онога негостољубивога домаћина или како се ово или оно лице мучи на ономе свету због тога што није лепо примало и као што треба дочекивало госте. Много таквих прича скупио је и објавио Денхарт[2]), а у нашим народним умотворинама има неколико класичних примера, из којих се лепо види како су кажњавани негостољубиви људи. У причи *Најбоље кад Бог да* каже се да се неки дервиш тридесет година молио Богу, али једанпут није примио госта, па је због тога отишао у пакао, док напротив хајдуци који су чинили само зла, али који су једанпут примили госта, отишли су у рај[3]). Народна песма *Пречиста Марија и свети Арханђео у рају и паклу* описује страшне, вечите муке неке бабе која плива у јаду неситоме, састављених зуба и колена, са комадом овсенице у зубима, јер није како ваља

NACIONALNA BIBLIOTEKA CRNE GORE ĐURĐE CRNOJEVIĆ

[1] По мојим испитивањима.

[2]) Dähnhardt: *Natursagen*, Leipzig — Berlin, 1919, II, 123 и д. — О томе да божанства кажњавају негостољубиве људе, говори и једно грчко предање, по коме је орао био некада човек, па је претворен у орла зато што је увредио госта. Исто предање вели да орао мора липсати од глади, вероватно због истога греха, јер му се услед старости кљун толико искриви, да не може узимати храну (Чајкановић: о. с., 9).

[3]) *Босанска вила* за 1894,9,109.

дочекала Св. Петра и Св. Николу када су путовали по свету као обични путници[1]).

Знамо на пример да и по народном веровању које постоји у Васојевићима, иду у пакао сви они који одбију да приме госта-намерника, и тамо се грозно муче, јер су везани пасјим ланцима за пасје корито и ту вечито дрежде и цвокоћу зубима час од глади и жеђи, час од велике врућине и хладноће[2]). Због таквих и сличних фантастичних прича, које су се из дана у дан све више умножавале и ширили, гостопримство је дошло у тесну везу са религијом, која га је временом ставила и под своје окриље, утиснула му свој печат, и на тај му начин дала свој религиски карактер. Отуда је оно вршено са пуно највећих обзира, бескрајне пажње и самопожртвовања и онда када су биле престале стварне потребе које су га изазвале, јер је његово вршење диктовала религија, празноверица, од које се примитивни људи нису могли никада ослободити.

NACIONALNA BIBLIOTEKA CRNOGORE ĐURĐE CRNOJEVIĆ

4. — Сродднички алтруизам, утилитаристички разлози које је изазвала појава спољне трговине, шаблонско угледање и подражавање у вршењу обичаја, и најпосле, религиска, празноверичка схватања примитивних људи нису били једини поводи за практично примењивање и даљи развитак гостопримства, јер је оно неговано и из других, врло различитих побуда тако, да је данас, када стојимо на измаку тога обичаја, готово немогућно похватати све праве разлоге који су изазвали његову широку практичну примену. Но и поред свега тога, ипак

[1]) Петрановић: *Еиске пјесме сшарије времена*, Београд, 1867, II. 13.

[2]) Јелић: *„Васојевички закон“*, 43.

се може рећи да је оно осим горе наведених случајева вршено још и из ових разлога: 1) из жеље да се сазнају новости и друге вести из далеких крајева, јер су примитивни људи били веома радознали, а путници једина средства за преношење таквих вести из једног места у друго[1]); 2) да се стекне што више пријатеља и помагача који би се згодном приликом могли употребити у одбранбене и друге сличне сврхе, јер се снага и моћ једне заједнице није ценила толико по материјалном богатству и духовној култури, колико по њеној физичкој сили и бројном стању[2]); 3) да се указано гостопримство врати или да се њим гост и његово братство задуже, како би се у случају потребе могло искористити[3]); 4) да се задовољи празна сујета прими-

[1]) О галској радозналости било је горе речи, а Вестермарк прича да су га у северној Финској увек пресретали с питањем: „Шта има ново?" (*The origin and development of the moral ideas*, I, 581). И Шурц мисли да је та радозналост примитивних људи била један од разлога распрострањења гостопримства (Schurtz: o. c. 282.). Ја сам имао прилике да будем гост у разним крајевима Црне Горе и Северне Арбаније, и дешавало ми се у више махова да ме домаћин зове на конак овим речима: „Хајде да преноћиш код мене, те да се ноћас изразговарамо и да ми причаш шта има ново; ми смо забачени у овим планинама, па не знамо шта се ради у другоме свијету". Види и класично место у *Горском вијенцу* повратак војводе Драшка из Млетака (стих. 1400-1673).

[2]) Ову тезу енергично заступа Hellwig у своме делу: *Asylrecht der Naturvölker*, Berlin, 1903. — Због истих разлога и данас се указује гостопримство полигичким емигрантима и другим утицајним личностима.

[3]) Причао ми је Ђо Марко Ороши да он, а и сваки други арбанаски првак, има у сваком суседном племену по неколико личних пријатеља с којима одржава везу понајвише ради тога да се има где склонити, ако би био принуђен, рецимо због крвне

тивна човека, који је тежио да се истакне и прочује не само у својој средини, него и у другим крајевима, јер су гости, као путници, били погодно средство да разнесу добар глас о домаћину, тј. да причају и у другим местима о његовом стасу, узрасту и јунаштву, о његовом богаству, породици и другим својствима којима би се одликовао[1]); 5) из амбиције и суревњивости да се не би иза другог изостало, јер уколико је која кућа више гостију примала, утолико се више и ценила[2]); 6) из чисто религиских побуда, наиме, да би се учинило добро дело за своју душу или за душу каква мила покојника, оца, мајке, или рано преминула детета, сина или кћери[3]), и 7) најпосле, из љубави, из алтруизма који се развио под утицајем учења о братству и једнакости свих људи и свих народа.

NACIONALNA BIBLIOTEKA CRNE GORE

освете, да напусти своје племе. То се исто практикује и у Црној Гори. Мој отац одржавао је такве везе у раније време: са Арифом Мартинићем, из села Мартинића код Гусиња, са Миром Бихорцем, из Бихора, са Вулем Радивојевим, капетаном из Речина у Морачи, и са Новицом Жарићем, из Братоножића. Такве везе одржавају и Асами Нагаси са својим суседима (Schurtz: *Urgeschichte der Kultur*, 282).

[1]) Код свих поглавица и угледнијих људи црногорских Брђана и Северних Арбанаса (по мојим испитивањима).

[2]) У свим крајевима нашега народа (по мојим испитивањима 1927 — 1930) и у свим североарбанаским племенима (по усменом саопштењу Ђо Марка Орошиа, Љуше Преље и Пренке Љеша, арбанаских првака).

[3]) У више сам махова слушао у свом родном месту Слатини у Васојевићима, где домаћица каже за неког просјака или другог невољног путника: „Пусти га унутра (у кућу) за душу Н.," или: „Грехота је да остане напољу, пусти га у кућу за покој наше Милице" итд. Овакво схватање вероватно је постало под утицајем учења хришћанске цркве, упор. Мат., 25, 35 и д.

5. — Осим тога, постојала су специјално код нашега и арбанаскога народа још два посебна разлога који су диктовали указивање гостопримства непознатим странцима. Први се састојао у томе, што је цела заједница, поготово они њени чланови на чијем би се земљишту нашао мртав путник, потпадала под крвну освету заједнице којој је умрли припадао, јер се ова светила негостољубивој заједници и њеним члановима каогод да су они намерно убили њена члана[1]). Да би се избегла освета, особито већих и јачих заједница које су могле уништити мање заједнице, примани су на преноћиште и сви непознати странци. Други се разлог састојао у томе што су Турци наплаћивали крвнину од сваког села у чијем би се хатару нашао мртав човек, па макар он умро од зиме, глади или чега другог[2]). Како је та сума која се плаћала за мртва човека била и сувише велика [1000 или 1001 грош код Срба, 6 „ћеса“ (3000 гроша) код Арбанаса[3])] за сиромашна и од стране Турака већ оглобљена села, то су и сеоске власти и појединци настојали да се такви случаји избегну, па су зато примани и сасвим непознати путници и други случајни пролазници.

NACIONALNA BIBLIOTEKA CRNE GORE ĐURĐE CRNOJEVIĆ

III.

Према свему горе реченом, јасно се види да су први почеци гостопримства настали у кругу

[1]) По мојим испитивањима.

[2]) Вук: *Рјечник*, s. v. крвнина; Новаковић: *Село* (*Глас* XXIV) 85 и д. и чл. 205 *Душанова законика;* за Арбанасе по усменом саопштењу горе поменутих арбанаских првака.

[3]) Јелић: *Крвна освета и умир у Црној Гори и Северној Арбанији,* 89 ит.д.

појединих крвних заједница као последица сродничког алтруизма, који је налагао особито радосно дочекивање и угошћавање свих крвних сродника, и да је гостопримство у току свога историскога развитка према различним врстама гостију практиковано из различних побуда, али да је главни повод за његово вршење био: код домаћих гостију сроднички алтруизам, код страних гостију практични, утилитаристички разлози, и најпосле, код гостију намерника шаблонско угледање, подражавање у вршењу сличних обичаја и још више религија, празноверица.

§ 3. Постанак, развитак и разлог вршења гостинске обљубе посебице

NACIONALNA BIBLIOTEKA CRNE GORE ĐURĐE CRNOJEVIĆ

Пошто смо испитали и утврдили главне моменте који су изазвали и развили обичај гостопримства, прећи ћемо на испитивање и утврђивање узрока постанка гостинске обљубе и побуда које су руководиле примитивне људе да стављају гостима на расположење своју женску чељад.

I

1. — О постанку и разлогу гостинске обљубе постоје углавном четири хипотезе. По једној, то је остатак старинске полне заједнице људи и жена, јер су у стара времена све жене подједнако припадале свима члановима заједнице, па и гостима као њеним привременим члановима, пошто их је ова сматрала за своје све донде док би се бавили у њеној средини. Зато су многи писци наводили

тај обичај као доказ ранијег промискуитета[1]). Има писаца који споре тачност ове хипотезе, јер ако би тај обичај био остатак старинског промискуитета, тј. полне заједнице људи и жена, женска би се чељад уступала *само* људима из своје фамилије, племена, или града, а не туђинцима[2]). И ми налазимо да ова хипотеза није тачна, али не због истакнутог приговора, него због тога што је нетачна поставка од које полази. Наиме, мишљење да је првобитни човек живео у промискуитету, тј. у полној заједници људи и жена, без брака и без икаква реда у полним односима отприлике као што живе животиње[3]), може се данас сматрати као нетачно. Сви докази који су навођени у корист тога мишљења тако су обеснажени, да ни од једнога није остала ни сенка којом би се могла подупрети доктрина те првобитне полне заједнице. Јер, кад је савесно прикупљено, свестрано проучено и критички оцењено све оно што је сматрано за полну заједницу, показало се на крају крајева да то и није полна заједница, него један од облика брака полигамије, полиандрије или брака на рок, и да ни један од тих облика није исто што и полна заједница људи и жена, пошто се код сваког од њих тачно зна ко је коме муж, а ко коме жена. Чак и код бракова по групама, који су по своме склопу најближи и

NACIONALNA BIBLIOTEKA CRNE GORE ĐURĐE CRNOJEVIĆ

[1]) Westermarck: *The history of human marriage*, I, 225 и тамо наведена литература.

[2]) Чајкановић: о. с., 23 у в. 171 нап. 15.

[3]) Види подробније: Lubbock: *Origine de la civilisation*, Paris, 1873, chap. III; Giraud—Teulon: *Origines du mariage et de la famille*, Paris, 1884, 70 и д; Morgan: *Die Urgesellschaft*, Stuttgart — Berlin, 1921.

најсроднији полној заједници, јасно се разликују супрушки односи. Тако на пример код Тода, код којих је брак по групама у важности, сва су браћа мужеви жене сваког најстаријег брата, а све сестре те жене (свастике) жене су својих зетова. Другим речима, иако извесан број људи има право полног општења са извесним женама, опет се разликује прави муж од споредних мужева, тј. опет има неког реда у полним односима и неких правила која регулишу те односе[1]). Према таквом стању ствари, кад полне заједнице људи и жена није никада било, нити је данас има ма код кога народа на свету, јасно је да гостинска обљуба не може водити порекло од нечега чега уопште није било нити га данас има.

2. — По другој хипотези давање женске чељади гостима може се сматрати као остатак брака по групама у коме се практиковало мењање и позајмљивање жена[2]). Нетачност ове хипотезе утврђује се самом чињеницом, што ничим није доказано да је код свих народа и код свих раса код којих је било гостинске обљубе било и бракова по групама. Овако погрешан закључак могао се извести само због тога што се претерало у уопштавању, приписујући без довољно разлога, нашим прецима оне особине које су својствене само неким садашњим дивљим племенима. Да такав начин за-

[1]) Види подробније: Westermarck: *The history of human marriage* (одељке: критика хипотезе о промискуитету); Deniker: Les races et les peuples de la terre, Paris, 1926, 289 и д, и тамо наведену литературу. — О браковима по групама види Morgan: о. с., 323 и дд.

[2]) Deniker: о. с., 296—297.

NACIONALNA BIBLIOTEKA CRNE GORE ĐURĐE CRNOJEVIĆ

кључивање није ни оправдан ни научан, не треба нарочито доказивати.

3. — По трећој хипотези давање женске чељади гостима потиче: 1) или из добре воље, из обзира обичне пажње која се госту указује, као што му се указују и друге почасти угоститељева стола; 2) или из наде да ће се указано гостопримство вратити „са истим знацима уважења и поштовања", јер ко је угоститељ данас може бити гост сутра и обрнуто; 3) или из практичних разлога, јер је паметно за домаћина да укаже такву пажњу моћном и утицајном човеку иако не може очекивати да ће му се указана част вратити на исти начин; 4) или под утицајем празноверице, јер као што је странцу указивано обично гостопримство из страха од његова гњева и из наде на његов благослов, тако му је и жена уступана из тих истих разлога; 5) или најпосле, из жеље за добијањем бољег, племенитијег потомства[1]). Против првог разлога ове хипотезе наводи се, да њен оснивач „заборавља да се извесне ствари, без каквог изузетно јаког разлога, не дају никоме на свету, ... и међу те неприкосновене ствари, у друштву које је изашло из фазе комунизма и полиандрије, долази и жена"[2]). Међутим, овај приговор не може опстати, јер је критичар изгубио из вида да је и у друштву које је изишло из „фазе комунизма и полиандрије" за дуги период времена жена улазила у састав мужевље имовине као и свака друга ствар којом је он могао располагати по своме личном нахођењу, наиме,

[1]) Westermarck: *The history of human marriage*, I, 225 — 230.

[2]) Чајкановић: о. с., 171 нап 15.

NACIONALNA BIBLIOTEKA CRNE GORE ĐURĐE CRNOJEVIĆ

продати је, поклонити је, ставити је другом на телесно расположење итд., јер се и до жене долазило као и до других ствари отмицом и уговором[1]). Приговор је неоправдан још и због тога, што се права венчана жена, не даје увек госту, него или привремена жена или кћи или слушкиња[2]), а оне не долазе у неприкосновене ствари ни код једног народа. Зато је сасвим могућно да се давање женске чељади врши као акт добре воље и обичне пажње, као један случај општег правила о гостопримству и ништа више.

4. — Најпосле, по четвртој хипотези давање жене госту је један религиски феномен, који је постао под утицајем веровања: да сваки путник и сваки просјак може бити у ствари какво прерушено божанство или демон, јер и они путују по свету као и други путници, и да је полна веза између бога или демона и смртне жене могућна. Зато је примитивни човек давао жену госту у циљу да искористи његове божанске, натприродне моћи, јер је могао веровати да би деца, која би била зачета од таквог госта, била лепша и моћнија од друге деце, што би, разуме се, била велика срећа за целу кућу. Као доказ да је примитивни човек доиста могао тако резоновати, и из тога разлога стављати своје женско чељаде госту на расположење,

NACIONALNA BIBLIOTEKA CRNE GORE ĐURĐE CRNOJEVIĆ

[1]) За индоевропске народе види: Schrader: *Reallexikon*, s. v. Brautkauf (I 161—163) и Raubehe (II 214—216); за наш народ: Јиречек: *Историја Срба*, IV, 189; Ђорђевић: о. с., II 60—90 и тамо наведену литературу; за примитивне народе: Westermarck: о. с., (в. регистар); Deniker: о. с., 297—298.

[2]) Westermarck: о. с., 226; Schrader: о, с., 347; Deniker: о. с., 323 нап. 3).

наведен је мит о рођењу Сибињанин-Јанка[1]). Ова се хипотеза не може примити, јер иако су примитивни људи доиста могли веровати да божанства и демони путују по свету, и да, према томе, сваки гост странац може бити у ствари какво прерушено божанство или демон, као и то да је могућна полна веза између ових и смртних жена, ипак немамо доказа да су примитивни људи могли и желети пород који би био резултат тих веза. Прича о рођењу Сибињанин-Јанка не може се узети као доказ о томе, јер Мађари нису подвели своју девојку Стевану Високом као непознатом лицу у коме је могло бити инкарнирано какво божанство или демон, него као познатом војсковођи и човеку висока стаса и лепа спољашњег изгледа, од кога су желели имати пород[2]). Осим тога, браниоцу ове хипотезе измакла је чињеница да би свако пре могао сматрати за своју велику несрећу и праву Божју казну када би му жена затруднела од демона ђавола или вукодлака и родила дете са његовим, демонским, ђаволским особинама, но што би се могао томе радовати и сматрати то за срећу или какву другу добит. Најзад, противу ове хипотезе говоре још ова три факта. По схватању нашега народа демони су и ђаволи, дакле и проклета и опака бића која доносе несрећу где год дођу. Зато их наш народ није ни примао у своју кућу, а још мање им подводио своју женску чељад, већ напротив, чим би на њима спазио њихове демонске знаке (црне зубе и др.), одмах би их почео тући и из

[1]) Чајкановић: о. с., 17—19.

[2]) Вук: *Рјечник*, s. v. Сибињанин Јанко.

куће истеривати[1]). Тако исто по веровању нашега народа које је постојало у неким крајевима његовим, као н. пр. у околини Фоче и Горажда у Босни, жена није могла ни затруднети од правог госта намерника, тј. од сасвим непозната лица, јер је „тако од Бога остало". А од Бога је тако остало зато, да се не би демони множили, јер они, прерушени у путнике, улазе у туђе куће, траже да их ови као госте приме, и том приликом обљубе какво женско чељаде, које од њих затрудни и роди демона. Како људи нису могли увек распознати демона од обична путника или каква Божјег угодника, који су такођер путовали по свету, Бог, да би спречио множење злих демона који су му пркосили, нареди да ниједна женска не може затруднети од непозната бића које би се јавило у виду госта намерника[2]). Напослетку, као што је већ горе речено, нису увек даване гостима праве жене, него кћери или слушкиње[3]), те зато у таким случајима домаћин није могао ни вршити тај обичај у циљу добијања боље и здравије деце, него је то морао радити из сасвим других разлога.

NACIONALNA BIBLIOTEKA CRNE GORE ĐURĐE CRNOJEVIĆ

II.

1. — У првобитно време кад није било рада у правом смислу речи и кад је свака јединка одржавала свој живот борбом, жене су биле слободне

[1]) Јелић: *„Васојевички закон од дванаест точака"*, 38

[2]) Мујага Ухотић, осамдесетогодишњи старац из села Ухотића, усмено јула 1915.

[3]) Westermarck. o. c., I, 226; Schrader: *Reallexikon* I, 347; Denikerːo. c., 323 нап. 4); за наш народ види примере наведене у одељку ове расправе: Трагови гостинске обљубе у садашњој усменој традицији.

као и људи, и у то доба није могло бити гостинске обљубе, јер муж није био власник тела своје жене, па је због тога није могао ни нудити госту, као што му је рецимо могао нудити јело и пиће. Али са развитком привредних односа и других социјалних чинилаца који су довели до индивидуалне својине, нарочито са увођењем бракова отмицом и уговором, жене су постепено почеле губити слободу, докле најпосле нису изгубиле сваку индивидуалност и постале саставни делови мужевље имовине. На основу тога права својине муж је постао власник тела своје жене и присвојио себи право не само да је може казнити за извршено неверство, него и да може њоме располагати као и сваком другом стварју, тј. држати је, напустити је, поклонити је, продати је, дати је другоме на послугу итд., и најпосле, ставити је другоме на телесно расположење. У овоме последњем случају, који нас овом приликом једино и интересује, муж није могао бити суревњив исто онако као што није био суревњив када је другоме давао на послугу какву другу ствар, коња, вола, и др., јер као што је могао имати више ствари и њима располагати по својој вољи, тако је могао имати и више жена[1]) и њима располагати по своме личноме нахођењу. А то двоје, право неограниченог располагања женом с једне и могућност имати више жена с друге стране, било је довољно да се у мужу угуши сваки зачетак суревњивости

[1]) Сви су Индоевропљани знали за многоженство [в. Schrader: *Reallexikon*, s. v. Polygamie (II, 196—197)]. О многоженству у нашем народу види Ђорђевић: о. с., II, 117—143 и тамо наведену литературу. О многоженству код примитивних народа в. Westermarck: о. с., III, 1 и дд.

у случајима када је другоме давао једну од својих жена. Јер имајући више жена, људи су били, такорећи, и психолошки и физиолошки засићени женама, па их зато нису толико ни ценили као средства полне намире, исто онако као што се уопште не цене ни све друге ствари које имамо у изобиљу. Отуда су турски султани и други источњачки владари били онако издашне руке у поклањању својих жена, односно робиња, јер су их имали више него што им је требало. У прилог тога иде и наша народна песма *Хајдук Малкета и везир из Травника*, јер везир каже за Малкету:

„„Још сам чуо, давуџије кажу,
Да он роби Туркиње ђевојке,
Ће год види лешу од лешије,
Те Туркиње крсти на срамоту,
Све ајдуке њима пожење,
А остале шаље у Србију
На пешкешу српским војводама“[1]).

Према свему томе, обичај гостинске обљубе постао је из неограниченог мужевљег права да располаже женом као и сваком другом ствари, и првобитно је практикован из разлога обичне пажње која се госту чини, јер када су примитивни људи могли из обичне пажње да чине чак и гостима странцима поклоне у скупоценим стварима, оружју, добрим коњима, оделу и др.[2]), могли су и својим рођацима и другим пријатељима из обичне пажње уступати своје жене, пошто су у њиховим очима и

[1]) Вук: *Пјесме*, VII (1900), 436—437.

[2]) Тацит: *Германија*, XV; Schurtz: *Urgeschichte der Kultur*, 284.

оне имале готово исту вредност коју имају и друге ствари из њихове имовине, јер су и до жена, као и до других ствари, долазили скоро на исти начин: путем уговора и отмице[1]).

2. — И гостинска обљуба, као споредан, узгредан обичај гостопримства, прошла је кроз исте еволуционе мене кроз које је прошло и само гостопримство, као главни обичај. Наиме, и она је првобитно практикована само према најближим крвним сродницима, члановима исте родовне групе, исте родовне хорде, касније према познатим и пријатељским странцима, и најпосле, и према гостима намерницима. Зато је у различним менама њене еволуције и разлог за њено вршење морао бити различит, јер према различним лицима ми не чинимо исте поступке и из истих побуда. У доба када су фамилијарне групе чиниле свет за себе, жене су уступане, као што је горе речено, само члановима своје фамилије и то је чињено из осећања сродничке љубави и пажње, да се од пута уморни или са отсуства дошли члан што лепше и што боље дочека: да се понуди и најлепшим јелом, и најлепшим пићем, и најлепшом постељом, па и најлепшом женском, јер су у ранија времена и женске улазиле у састав части која се указује својим милим и драгим[2]). На исти начин и из истих побуда дочекивани су и сви други крвни сродници, чланови истог братства, племена и жупе, јер су и они, као и чланови ужих фамилија, сматрани као своји. У свима

[1]) О развитку породичних односа код Јужних Словена види изврсну студију И. Н. Смирновъ: Очеркъ культурной исторіи южныхъ славянъ. Казань, 1900, II, 157—220.

[2]) *Prisci frag.*, 8 (Editio Müllerus: *Frag. histor. graec*,. IV, 84).

тим случајима давање женске чељади домаћим гостима вршено је из алтруизма, који постоји код чланова исте крвне заједнице, исте родовне групе, исте родовне хорде. Са све већим указивањем гостопримства гостима странцима, проширено је на њих и давање женске чељади, и то у почетку по аналогији и заједно са другим обичајима који су вршени приликом дочекивања домаћих гостију, јер су и страни гости сматрани као своји, као привремени чланови угоститељеве фамилије[1]), а касније и из практичних разлога. Наиме, поред поклона, који је домаћин добивао у замену за поклон који је он госту чинио са своје стране[2]), добијала је посебне поклоне и женска која је госта дворила и преконоћ му друштво правила[3]). Како је и то што би подведена жена добила на дар, улазило у састав домаћинове имовине, то се домаћин лакше решавао на вршење тога обичаја према страним гостима, особито према онима од којих је могао очекивати какав поклон, јер су примитивни људи били јако понесени, похлепни за поклонима, пошто је вредност домаћинова била утолико већа уколико је могао показати што више поклона[4]). Давање женског чељадета госту странцу

[1]) Westermarck: o. c., I, 225.

[2]) Види Schurtz: *Urgeschichte der Kultur*, 282 и д.

[3]) Примери за ово наведени су у одељку ове расправе: Побуде вршења гостинске обљубе под 5. Поред тога види: Вук: *Пјесме*, II, (1913) 428 („Даруједете вашу кравојношу, Није моја Јела робињица, На себи је свилу помрчила, Док је Вама ужину донела" рекао је Марко својим гостима-Турцима).

[4]) Тацит: *Германија*, XV. — Имао сам прилике да будем гост неколико угледних арбанаских породица и свуда ми се домаћин хвалио поклонима које је добио од својих познаника и гостију.

вршено је и ради добијања лепшег порода. Телесне особине: јака развијеност, висок стас, физичка снага и спољашња лепота, много су импоновале примитивним људима. Отуда нису били ретки ни такви случаји, да, када виде човека са таквим особинама, одмах зажеле да и они имају тако снажне, лепе и стасите људе. Зато су често пута настојавали да путем вршења гостинске обљубе такве госте искористе у циљу добијања лепше и развијеније деце, па су им у ту сврху давали и своје жене. Да је уступање женске чељади вршено и из тих разлога, имамо доказа у причи о рођењу Сибињанин-Јанка[1]). Најпосле, када је гостопримство било у велико проширено и на госте-намернике, тј. и на сасвим непознате странце, заједно са другим гостопримним обичајима проширена је касније на њих и гостинска обљуба и то: делом из оних истих разлога из којих је проширена на стране госте, јер је и међу намерницима бивало и богатих трговаца и лепих и стаситих људи; делом под утицајем аналогије у дочекивању домаћих и страних гостију, јер су и намерници сматрани као привремени чланови угоститељева дома, а делом из разлога које је диктовала религија, празноверица. Аналогија је и овде, као и код вршења гостопримства уопште, дошла отуда, што је, када је већ продрла мисао да у кућу треба примити сваког странца па ма ко он био, најприродније било да се са проширењем гостопримства на госте намернике, про-

NACIONALNA BIBLIOTEKA CRNE GORE ĐURĐE CRNOJEVIĆ

[1]) Вук: *Рјечник*, s. v. Сибињанин Јанко. Вестермарк наводи по Петеру да североамерички Индијанци дају своје жене гостима ради добијања племенитијег потомства (Westermarck: o. c.. I, 230).

шире на њих и сви обичаји који су неговани приликом дочекивања домаћих и страних гостију, па следствено и обичај давања женске чељади. Ово је могло бити утолико пре, што су примитивни људи сматрали госте као своје чланове и што су радије обављали сличне послове на исти начин, но што су стварали нове обичаје[1]). Зато је сасвим могућно да је та аналогија и учинила те је начин за дочекивање свих гостију, домаћих, страних и намерника, углавном остао исти кроз све мене кроз које је прошло гостопримство као родовни и општечовечански обичај.

Религиски разлози који су диктовали вршење гостинске обљубе према гостима намерницима, састојали су се у томе, што је постојало веровање, као што је горе речено, по коме су се анђели, свеци и други Божји угодници могли јавити као гости, јер су и они путовали по свету, прерушени у обичне путнике и просјаке[2]). Како су и сва та натприродна бића замишљана са свима људским особинама и страстима, јер и она једу, пију, итд.[3]), домаћин је и њих дочекивао као и друге смртне госте, и нудио свим оним што је имао у своме дому, па, разуме се, и тиме што би им ставио на телесно расположење и какво женско чељаде. Примитивни

[1]) Колико се наших народних приповедака почиње са: Био један цар, или народних песама са: Вино пију тридесет сердара, јер је то био најлакши начин да се започне нова песма, односно приповетка.

[2]) Види: *Годишњица Н. Чупића*, XXXIV, 282; Ћоровић: *Свети Сава у народним причама*, Београд, 1927; Шаулић: *Сриске народне приче*, Београд, 1926, књ. I, св. 2, 12 и д.; Апостол Павле: *Посланица Јеврејима*, 13, 2.

[3]) Вук: *Пјесме*, II, 93 и д.

човек, као јако религиозан и сујеверан, није смео ни помислити да госте намернике, за које је могао веровати да у себи крију какву натприродну моћ, друкчије прими и угости, него онако како је примао и дочекивао и своје најмилије укућане. Ово стога што је могао веровати да ће га та натприродна бића, ако их буде лепо примио, наградити из захвалности, а ако их не буде лепо примио и као што треба угостио, да ће га казнити из освете и бацити на њега проклетство[1]). Осим тога, у религиске разлоге можда би се могло убројати и то што се обичај давања женске чељади преносећи се с колена на колено у касније времена вршио поред других разлога још и зато, што су „тако радили и наши стари", и што се „тако ваља", јер је то двоје: „тако су радили и наши стари" и „тако се ваља" била догма за примитивне људе о којој нису хтели ни да дискутују. Најпосле, и гостинска се обљуба у току времена претворила у чисто религиски, ритуални обичај, који је касније, као и сваки други религиски обред, примењиван чак и онда када за то није било можда никакве друге потребе, осим те што се „тако ваља" или што тако тражи ово или оно божанство. А све то даје довољно оправдања претпоставци да порекло тога обичаја не може бити у религији примитивна човека, као што мисле неки писци, јер има више вероватноће да га религија није створила, или не бар сама, него склоп примитивног друштва и потребе практичнога живота, које примитиван човек није ни могао ни умео

[1]) Вук: *Српске народне приповијешке и загонешке*, Београд, 1897, 81 и д.; Westermarck: o. c., 578 и дд.

задовољити на други начин осим путем вршења тога обичаја. Религија је вероватно и код овога обичаја, као и код многих других творевина примитивних људи, дошла много касније после његова постанка да га објасни, разуме се на свој начин, и да га својим ауторитетом оправда и у снази одржи, јер је примитивни човек прво радио и стварао, па тек онда размишљао и своје поступке тумачио. Отуда нам изгледа да је тај обичај много старији, но његова религиозна, сакрална природа, јер се прво јавио обичај гостопримства као такав, па тек бог тога обичаја, као његов заштитник. Обрнути закључак не би могао опстати, јер би се противио и фактичком стању и логичком реду саме ствари. Али, ако гостинска обљуба можда ништа не дугује религији за свој постанак, бар у своме првобитном облику, она јој врло много дугује за своје распростирање и одржање у своме последњем облику, јер ју је и популарисала, и распространила, и усавршила, и код неких народа, Сираца, Вавилоњана итд., чак и на степен божанског култа уздигла[1]).

NACIONALNA BIBLIOTEKA CRNE GORE ĐURĐE CRNOJEVIĆ

III

Према свему горе реченом, може се извести закључак да гостинска обљуба води своје порекло од неограниченог мужевљег права да женом располаже као и сваком другом стварју, и да је у разним менама своје еволуције примењивана: према домаћим гостима из осећања сродничког алтруизма који постоји код чланова исте крвне

[1]) Блок: о. с., 136., и д., јер се и ово религиско проституисање са странцима има сматрати као унеколико изметнута гостинска обљуба.

заједнице; према страним гостима у почетку аналого примању и дочекивању домаћих гостију, а касније и из практичних разлога; и најпосле, према гостима намерницима: делом из практичних разлога, делом под утицајем аналогије, а делом из разлога које је диктовала религија, празноверица.

IV

1. — То би били стварни, унутрашњи разлози који су могли руководити примитивне људе да стављају своју женску чељад гостима на телесно расположење. Али, ако се цело то питање размотри са његове спољашње, формалне стране, долази се до сасвим друкчијег закључка, много простијег и једноставнијег, наиме, *да су и гостопримство уопште и сви његови обичаји посебице, па следствено и гостинска обљуба, постали једино из љубави и особите предусретљивости која се гостима указује.* Ово стога што је целокупно спољашње држање домаћина и свих укућана његових тако подешено, да се сваки њихов покрет, свака њихова услуга коју чине госту увек јавља као знак дарежљивости и самопожртвовања, као израз особите љубави, велике пажње и бескрајне наклоности према госту, јер се све то већином чини ведра чела и насмејана лица, брзо и лако, и без иједног спољашњег знака досаде и зле воље[1]). Зато би се најпре могло помислити да су и гостопримство уопште, и сви његови обичаји посебице постали из алтруистичких осећања, и да, према томе, имају етички карактер. Таква претпоставка није без основа, јер су сви ти

[1]) Упор. *Целокупна дела Марка Миљанова,* Београд, 1930, (Б. С. П.) 100—105, 139—141.

обичаји у своме првобитном, родовном облику практиковани једино из љубави према гостима крвним сродницима, као што је то већ горе речено, па су и у току каснијег вршења сачували свој спољашни изглед, јер се у својој суштини и у начину вршења нису били ниуколико изменили, иако су се биле измениле побуде из којих су касније вршени. А то је сасвим могућно, јер и многе друге обичаје ми и данас изводимо готово на исти начин на који су их изводили и наши преци, али зато све те обичаје не вршимо и из истих разлога из којих су их вршили и наши стари. Несумњиво да то понајвише долази отуда, што се спољашња, формална страна обичаја изводи механички, а све што се изводи механички оставља у нама најдубље трагове, па се због тога најдуже и памти. Напротив, побуде и разлози који говоре за вршење овога или онога обичаја, не изводе се механички, него се усмено предају с колена на колено, па се зато брзо заборављају. Зато данас има у народу много обичаја чији је начин извођења до ситница познат, али се за многе од њих не знају прави разлози њихова постанка, већ се врше само зато што се „тако ваља“, или што су „тако радили и наши стари“.

Осим тога, одржању те спољашње, формалне стране гостопримних обичаја много је допринела и та чињеница, што је то био најзгоднији начин да се привидно сакрију прави разлози, прави мотиви који су руководили домаћина да се са толико обзира, пажње и самопожртвовања опходи према госту, јер када би ма на који начин испољио праве разлоге свога гостољубља, многи би се гости одрекли свега тога и с презрењем напустили његову кућу.

Као доказ за то могу нам послужити многобројни примери из свакидашњег живота. О свечаним данима ми примамо све своје госте на исти начин и са истом љубазношћу, али према свима то не радимо из истих побуда. Једне љубазно дочекујемо зато, што су нам мили и драги; друге, што су и они нас тако љубазно примили у сличној прилици; треће, да би се с њима што боље спријатељили и у случају потребе њихову помоћ искористили; четврте, да би им се удобрили итд., итд. А све то најбоље доказује, да љубазно лице домаћиново може значити не само праву, истинску радост која потиче из алтруизма, него и радост која потиче из практичних разлога. Зато се о разлогу и постанку каква обичаја не сме закључивати само по његовој спољашној, формалној страни, јер као што се види, његово спољашње извођење често пута не одговара побудама из којих се практично изводи. Са свега тога мислимо да бранилац пете, односно четврте хипотезе није изабрао најбољи пут, па следствено ни дошао до најбољег закључка, када је покушао да објасни разлог и постанак гостопримства само по томе основу, што обичаји, који се врше приликом дочекивања гостију, имају религиски, ритуални карактер, и да због тога и само гостопримство мора бити религиски феномен који је постао под утицајем религиских схватања примитивна човека. Да такав закључак не мора бити тачан види се из горњег излагања и из других многобројних примера од којих ћемо овде неколико навести. Наиме, узимање хране врши се из чисто практичних разлога, јер се човек почиње хранити под утицајем нагона самоодржања још и пре но што може размишљати ма о чему.

NACIONALNA BIBLIOTEKA CRNE GORE ĐURE CRNOJEVIĆ

Но ако се загледа у обичаје који се свакодневно практикују приликом обеда, као што су на пр. обавезно прање руку и крштење пре и после обеда, стављање крста на хлеб пре но што се начне итд., итд.[1]), види се да сви ти обичаји имају доиста религиски, ритуални карактер, јер их је изазвала религија, празноверица. Али се из тога не би могао извести и закључак да је и само узимање хране религиски феномен и да је прави разлог његова постанка у религиским схватањима примитивнога човека, јер би такав закључак био прави апсурд. Исто тако и орање њиве, и кошење ливаде, и гајење воћака, нису религиски феномени, јер их религија није изазвала, него потребе практичног живота, иако се сваки од тих послова обавља уз велики број обичаја чисто ритуалног карактера. То што вреди за поменуте људске радње, вреди и за установу гостопримства. Јер иако многи обичаји који прате вршење гостопримства имају ритуални карактер, то ипак не значи да је и гостопримство производ религиских схватања примитивних људи. Као што је горе речено, примитиван човек је прво радио, стварао и тим путем задовољавао своје потребе како је знао и умео, па је тек после о свему томе размишљао и своје поступке облачио у мистичну форму, давао им сакрални, ритуални карактер, да би боље успео у своме послу. Отуда је много правилније тражити порекло религији у обичајима, него порекло обичаја у религији, јер су прво постали обичаји, па тек онда

[1]) Милићевић: *Живот Срба сељака,* Београд, 1894, 12; *Zbornik za narodni život i običaje,* II, 378—379; Марко, 7, 2—5.

NACIONALNA BIBLIOTEKA CRNE GORE ĐURĐE CRNOJEVIĆ

религиска схватања која су везана за њих. Прво је постао брак, па тек онда сакрални обичаји који су везани за њега; прво је постало гостопримство, па тек онда ритуални обичаји који та прате. Обрнути закључак не може опстати, јер би се противио и фактичком стању ствари и логичком реду ствари.

2. — *Према свему томе, споља шња, формална страна гостопримства и гостинске обљубе не може се сматрати за релевантну чињеницу приликом решавања питања о постанку и разлогу та два обичаја.*

§ 4. Гостинска обљуба као општечовечански обичај

Како узроци због којих је жена уступана гостима нису били својствени само овоме народу или ономе крају, него су се мање више јављали код свих народа и на свима странама земље, уступање жене развило се у општечовечански обичај, јер је његова практична примена вршена код свих народа на извесном културном ступњу њихова развитка и напретка. О тачности тога уверавају нас и правило *исти узроци морају производити и истоветне последице*, и трагови тога обичаја који су сачувани код старих културних народа, и најпосле, његово вршење код данашњих примитивних људи или варвара. Тако се за Лакедемонце, за које се иначе прича да су били негостољубиви према странцима[1]), каже да су својим гостима уступали чак и своје жене[2]). Изгледа да су за тај

[1]) Schrader: *Reallexikon*, 349.

[2]) Ibid., 347.

NACIONALNA BIBLIOTEKA CRNE GORE DURĐE CRNOJEVIĆ

обичај знали и сви Грци уопште, јер се једним законским прописом управо забрањује тај обичај. Наиме, византиско црквено право допуштало је жени да може тражити развод брака, ако би је муж давао другим људима[1]), што значи да је уступање жене било код Грка толико распрострањено, да га је чак и законодавац морао имати у виду, иначе се на други начин не би могло објаснити постојање тога прописа, јер би забрањивао нешто чега у ствари није било. Даље су за тај обичај знали и северни Германи, јер је код њих домаћин стављао преконоћ госту на телесно расположење своју жену или своју ћерку[2]). „Религиско проистituисање" које је постојало код неких источних народа, Сираца, Вавилонаца и др., и по коме се свака жена морала једанпут у животу подати неком странцу[3]), није ништа друго него изметнути облик гостинске обљубе. Зато се тај појав може сматрати као доказ да су поменути народи практиковали гостинску обљубу. О уступању женске чељади гостима говоре и ирске јуначке приче, из чега излази да је тај обичај негда вршен и у Ирској[4]). Мерej (Méray) је навео читав низ примера сабраних из француске средњевековне литературе који показују да је тога обичаја раније било и у француској[5]). Чешки научник Нидерле мисли, да су и стари

[1]) *Nomocanon XIV titul.*, XIII, 4.

[2]) Schrader: *Reallixikon*, 347.

[3]) Блок о. с., 137 и д.; Frazer: *The golden bough*, London, 1912, V, 36 и дд. и тамо наведена литература.

[4]) Westermarck: *The history of human marriage*, I, 226—227.

[5]) Ibid., 227.

Словени знали за тај обичај, јер каже: „Да су Словени стављали на расположење својим гостима и жене на телесну употребу, изводим из Прискова саопштења о изасланству Атили године 448. Зато не изненађује што општесловенско гостъ, исто онако као и германско gasts има значење сасвим друкчије него истоветно латинско hostis“[1]). Тај податак из Прискова извештаја, који се односи на гостинску обљубу, гласи: „Пошто нам је жена која је владала у томе селу (а она је била једна од жена Блединих) послала хране и *лепих жена да буду с нама (то је била код Скита почаст)* . . .“[2]). У прилог Нидерлеова мишљења иде и та чињеница што су трагови тога обичаја сачувани код Јужних Словена, па је много вероватније да су Јужни Словени тај обичај донели из своје словенске прадедовине, него да су га у новој домовини примили од других народа или сами створили. Осим тога, трагови гостинске обљубе које садрже: садашња гостинска проституција, обичај „да се (гост) омрси“, подвођење своје жене и искључење противправности прељубе на основу мужевљег пристанка[3]) толико су општег карактера, да се на основу њих може утврдити да је тај обичај постојао не само код Словена, него и код свих других народа, јер сви ти трагови, мање више, постојали су и данас постоје и код словенских и код других народа. Зато је и вредност

[1]) Niederle: *Slovanské starožitnosti.* Oddil [kulturni. Dilu III, svazek 2, v Praze, 1925, 764.

[2]) *Prisci fragmenta*, 8.

[3]) Види подробније § 7 ове студије: Трагови гостинске обљубе у садашњим обичајима.

тих података утолико већа уколико је њихова доказна снага општијег карактера.

Најпосле, гостинска се обљуба још и данас одржава код многих нецивилизованих народа из разних крајева света. Тако је код Маора, на Новом Селанду, био обичај да се високим гостима стављају на телесно расположење привремене жене или рођене кћери и то је сматрано за нарочиту почаст која се гостима указује[1]). Приморска племена Британске Колумбије сматрају давање жене као једну од највећих почасти која се може указати госту[2]). Ескими врше тај обичај „као акт племенитог гостопримства“[3]). Становници Хавајских Острва указују такву пажњу гостима који би били по рангу једнаки са угоститељима или виши од њих, и то сматрају као саставни део гостопримног дочека[4]). Индијанци дају своје жене да би у сличној прилици и они били на исти начин почашћени, тј. да би се њихово гостопримство вратило „са истим знацима уважења и поштовања“[5]). Староседеоци северо-западно-централног Квисланда сматрају давање жена својим пријатељима као особиту част, као највећи комплименат који им се може указати[6]). Племе Каинду (Caindu), у источном Тибету, даје гостима своју женску чељад, јер верује да такав акт доноси наклоност богова и идола, и велики пораст привременог благостања[7]). Тунгузи нуде својим пријате-

[1]) Westermarck: *The history of human marriage*, I, 227.
[2]) Ibidem.
[3]) Ibidem.
[4]) Ibidem.
[5]) Ibid., 228.
[6]) Ibid., 229.
[7]) Ibidem.

љима и гостима које заволе своје кћери, а када ових немају нуде им своје слушкиње[1]). Мадагаскарци иако захтевају од странаца да се пристојно понашају према њиховим женама, ипак су зато готови да им понуде своје кћери[2]). Најзад, код Црнаца је то општи обичај који они практикују „када хоће да својим гостима укажу поштовање“[3]). Итд., итд.[4]).

Према свему томе, обичај гостинске обљубе може се сматрати као један од т. зв. општечовечанских обичаја који су практиковани код старих народа и који данас вреде код примитивних људи или варвара.

NACIONALNA BIBLIOTEKA CRNE GORE ĐURĐE CRNOJEVIĆ

[1]) Ibid., 74 (издање 1903).

[2]) Ibidem.

[3]) Ibid., 75.

[4]) Види Deniker: о. с., 297 нап. 1 323 нап. 4 и тамо наведену литературу.

NACIONALNA
BIBLIOTEKA
CRNE GORE ĐURĐE
CRNOJEVIĆ

ТРАГОВИ ГОСТИНСКЕ ОБЉУБЕ

КОД НАШЕГА НАРОДА

NACIONALNA
BIBLIOTEKA
CRNE GORE ĐURĐE
CRNOJEVIĆ

NACIONALNA
BIBLIOTEKA
CRNE GORE ĐURĐE
CRNOJEVIĆ

ГЛАВА ДРУГА

ДОКАЗИ ДА ЈЕ РАНИЈЕ ПОСТОЈАЛА ГОСТИНСКА ОБЉУБА КОД НАШЕГА НАРОДА

Обичај гостинске обљубе постојао је и у нашем народу. О томе сведоче многобројни трагови тога обичаја, који су сачувани и у писаној књижевности, и у народним умотворинама, и у народним обичајима, и у садашњој усменој традицији. Ми ћемо упоредо изложити све те трагове, испитати њихову доказну вредност и затим извести свој закључак о томе питању.

NACIONALNA BIBLIOTEKA CRNE GORE ĐURĐE CRNOJEVIĆ

§ 5. Трагови гостинске обљубе у писаној књижевности

I

Садржина обичаја гостинске обљубе је веома деликатне природе. Зато људи од пера и науке којима је тај обичај и довољно познат и који о њему усмено радо причају, нерадо о њему пишу. Отуда имамо мало података о томе обичају у писаној књижевности. Али ипак ти подаци иако малобројни, опет садрже видне трагове о томе обичају у нашем народу. Тако Хан у своме путопису из околине Прилепа каже да су становници Маријова (Морихова) мирни људи и да се код њих не дешавају злочини теже врсте, па додаје: „*Причају да су му-*

жеви у више села толико гостопримни, да ни за саму своју жену нису суревњиви“[1]). Краус саопштавајући разне податке о овоме питању доноси и једно саопштење неког Србина, који је као аустриски жандарм провео 24 године у разним крајевима Босне. У томе се извештају између осталог каже и ово: „Да госту придруже за ноћ дјевојку или снаху, тога обичаја сада нема [што значи да га је раније било], осим ако се нетко са нетким особито пази, а он му је нешто особито добра учинио, на прилику: посудио оному новаца у нужди или га је негдје спасио од какове невоље и опасности, онда му пружи прилику да му обљуби жену или снаху а њој безбели каже“[2]). Затим жандарм износи један интересантан случај гостинске обљубе који је он сам доживео. Тамо се вели: „Мени се је једном случај догодио, да је један поп послао своју снаху ка мени, да спава са мном у хучари. Она је дошла и легла уза ме, дабоме на под а не у кревет, јер га не има, говорећи ми: „„Мене је послао чико, да и ја овдје ноћас лежим““. Ја сам био сасвим изненађен. Она пошто је видјела, да јој ја ни мукајет нијесам, почела је у ме задиркивати. Ја сам додуше томе попи много ваљао па је ваљда хотио, да ми жељу испуни, јер сам се у вечер са снахом шалио. Он ми је сутра дан рекао, кад смо се растали: „„Изволите, господине, више пути на конак доћи““[3]). Ердељановић описујући гостопримство код Куча вели: „Кад гост леже да спава, обично ће невеста

[1]) Хан: *Пушовање кроз поречину Дрина и Вардара, 1876, 230.*

[2]) Krauss: o. c., 283.

[3]) Ibid., 284.

или уопште најмлађа жена из куће дође, да му помогне покрити се, па ће га том приликом помало и дирнути, погурнути или голицнути. Мени се самом ово неколико пута десило и јако ме је изненадило. Питао сам људе за објашњење, па су ми рекли да се то њихне жене „„по обичају мало шале с гостима““... Жена, које се шале са људима, а особито са гостима, задиркујући их баш и доста крупним шалама, има по Кучима прилично, и људи, који су у том погледу (нарочито пред женскињем) већином озбиљнији и уздржљивији, ипак примају те шале без замерке“[1]). Чајкановић расправљајући то питање код нашег и других народа на једном месту каже: „Такав обичај [уступање жене госту] постојао је и у нашем народу. С обзиром на његову деликатну садржину, о њему се не може наћи података у зборницима наших народних обичаја, али се о њему може наћи утолико више трагова у *усменој* традицији на пр. по усменом саопштењу г. Др. Владимира Ћоровића, тај се обичај дуго одржао у Херцеговини. И чланак о Сибињанин-Јанку, у Вуковом Речнику, s. v., може се сматрати као доказ да је тај обичај практикован и у нашем народу“[2]). Тај чланак о Сибињанин-Јанку, уколико се односи на ово питање гласи: „Високи Стефан идући с војском из Московске у Србију дође у Будим на конак, и ондје мађарска господа видећи га онако висока и лијепа зажеле од њега имати порода, и у разговору запитају га да ли би се у војсци његовој могао наћи добар ждријебац да опасе њихову ко-

[1]) Ердељановић: *Кучи, племе у Црној Гори* („*Насеља*“, IV, 289).

[2]) Чајкановић: о. с., 15—16.

билу да би и они запатили тако лијепијех и добријех коња, а он им одговори: „Би, зашто не би!“ Кад буде у вече, они му пошаљу лијепу дјевојку да ноћи с њиме. Кад се он стане изговарати, каже му се да је он то обрекао учинити; тако он дјевојку прими и преноћи с њоме“[1]). Ја сам у својој расправи *О браколомству* узгред рекао да је обичај гостинске обљубе постојао и код нашег народа и да су његови трагови очувани у Подравини, Кучима и Васојевићима[2]). Приказујући ту моју расправу Д-р В. Марковић вели: „Нама је пак познато, да је овај обичај [уступање жене госту] доскора постојао у Студеничком срезу, Округ чачански“[3]). У коментару своје књиге „*Васојевички закон од дванаест точака*,“ ја сам пропис тога закона: „Ко јабанцу своју жену уступи, да се лиши сваке војничке части“ узео као доказ о постојању тога обичаја у нашем народу, јер логички судећи, да тога обичаја није било, не би га законодавац ни забрањивао[4]). Противу тога мога мишљења устао је г. Марко П. Цемовић и онако од ока, без икаквих доказа, тврдио да словенска етнографија уопште не зна за тај обичај и да он никада није постојао код Срба, а најмање код Васојевића[5]). Око тога се изродила веома жучна полемика између г. Цемовића и мене. У њу се умешао и г. Манојло М. Мрвић, управник Београдског казненог завода. Он је у једном чланку

[1]) Вук: *Рјечник*, s. v. Сибињанин Јанко.

[2]) Јелић: *О браколомству*, 31.

[3]) *Сриски књижевни гласник*, за 1928, XXIV, 551.

[4]) Јелић: „*Васојевички закон од дванаест точака*“, 59.

[5]) *Слободна мисао* (Никшић) за 1930 бр. 4; види мој одговор у истом листу бр. 9—11.

NACIONALNA BIBLIOTEKA CRNE GORE ĐURĐE CRNOJEVIĆ

тврдио да је и сам поводом једне усмене дискусије коју је водио са неким ученим Швеђанином, проучавао то питање и лично се распитивао у народу о томе обичају, и да је „одиста дознао да је тај ружни обичај у поменутим крајевима [Прешевске, Кратовске, Кривопаланачке и Овчепољске казе-среза] нашега народа постојао у ондашње време, тј. пре тридесет и две године“[1]).

II

Сви горе изложени подаци, који мање који више, непосредно говоре о практичној примени гостинске обљубе у нашем народу. Зато им као таквима није потребно никакво нарочито објашњење. Али осим њих има још три видна трага у писаној књижевности који, истина, не говоре непосредно о вршењу тога обичаја, али из којих се без икакве муке може извести посредним путем поуздан закључак, да је тога обичаја било у нашем народу. Један је податак из лепе, а друга су два из стручне, правне књижевности.

NACIONALNA BIBLIOTEKA CRNE GORE ĐURĐE CRNOJEVIĆ

1. — Сима Милутиновић-Сарајлија, који је живео у разним крајевима нашег народа и који је неоспорно познавао живот и обичаје нашег народа, особито његово опхођење са Турцима, опевајући Карађорђа и његова дела каже на једном месту: како је дошао код Карађорђеве мајке неки Дели Муса-ага и како га је ова лепо примила и угостила. Кад се Турчин понапио ракије, коју му је служила Карађорђева жена, обратио се баби овим речима:

„Море бабо, ја-ћу ноћит' овде,

[1]) *Слободна мисао* од 4 маја 1930 бр. 19.

Ћеиф ми је и баш с' отом Невом!"
Бака на то: „Ноћити си вољан,
Ал' невеста свог' имаде мужа,
Њега питај, хоћел' ти је дати"[1]).

И по Турчинову тражењу и по бабину одговору могло би се помислити да је уступање жене човеку странцу била обична ствар у нашем народу. Јер као што је Турчин без икаква устезања тражио конак, тако је исто без икаква устезања тражио и да му се домаћинова жена стави на телесно расположење. Бабу такво тражење није ни најмање ни збунило ни изненадило. Зато је сасвим мирно одговорила на оба питања: на прво да може преноћити, јер је она власна да госта прими на конак, а на друго да невеста има свога мужа и да њега треба питати. Дакле, разговор се, као што се види, водио о уступању жене исто онако као и о самом преноћишту, тј. као о нечему што је сасвим обично, свакодневно и толико познато и распрострањено да никога не буни. Због свега тога могло би се на основу тога разговора претпоставити да је обичаја гостинске обљубе било и у нашем народу, иначе би бабин одговор вероватно гласио друкчије или би бар био исказан у сасвим другом облику.

2. — Као што је познато, свако правно правило стоји у тесној вези са фактичким стањем ствари и потребама времена и средине из које потиче. Пропис § 198 Срп. кривичног законика од 29 маја 1860: *„Човек, који дозвољава* да његова жена јавно с другима блуд проводи *и томе сам на руку иде*, или какву корист отуда прима, да се

[1]) Милутиновић: *Сербианка*, чест перва, (1826), 65.

казни затвором од три до шест месеци“[1]), којим се, као што се види, забрањује подвођење, односно уступање своје жене, најбоље доказује да је у времену из кога потиче тај законски пропис вршено уступање жене у нашем народу и да је било у толикој мери распрострањено, да га је чак и законодавац морао законским путем забранити. Иначе да тога обичаја није било, постојање поменутога прописа не би се могло објаснити, јер не би имао свога смисла, пошто би забрањивао нешто што стварно није постојало.

3. — Најпосле, одвајкада је вредело правило по коме је муж могао, а и данас може, уколико тиме не би вређао интересе јавнога морала, да полне односе између себе и своје жене уреди по своме личном нахођењу, тј. онако како он за најбоље нађе. Отуда је жени у погледу полног живота било забрањено, односно допуштено само оно што би јој забранио, односно што би јој допустио њен муж. Следствено томе, жена је могла извршити прељубу само онда, ако би имала полни сношај са другим лицем без пристанка свога мужа. Иначе ако би то учинила са знањем и одобрењем свога мужа, у њеној радњи не би било дела браколомства, јер мужевљи пристанак искључује и ништи противправност прељубе на основу класичног правила: volenti non fit iniuria[2]). То правило: *где има мужевљег пристанка, ту не-*

[1]) Исто тако гласе: § 462 Кривичног законика за Босну и Херцеговину од 17 јула 1879, и § 198 Кривичног законика за Краљевину Црну Гору од 23 фебруара 1906.

[2]) Живановић: *Основи кривичног права. Посебни део*, Београд, 1923, I, 107; v. Liszt: *Lehrbuch des deutschen Strafrechts*, Berlin-Leipzig, 1921, 407; Јелић: *О браколомству*, 27 и д.

ма женине прељубе, које још и данданьи вреди и у науци, и у судској пракси, и у обичном практичном животу, јасно показује да је бивало и таквих случајева да муж драговољно стави своју жену другоме на телесно расположење, јер да то није рађено, овога правила данас уопште не би ни било, пошто њега није створила ни наука ни законодавство него сам практични живот, па је оно као такво и пренесено у науку и судску праксу из обичајног права, из практичног живота, исто онако као што су отуда пренесене и многе друге правне установе: давање новаца на зајам, давање ствари на послугу итд. — Зато се то правило (ништење противправности женине прељубе на основу мужевљег пристанка како се оно у науци зове) с правом може сматрати као неки окамењени остатак некадашњег обичаја, по коме је муж могао без икакве бојазни по углед свој и своје породице уступити своју жену другоме, и следствено томе као видан доказ да је тога обичаја некада било и у нашем народу, пошто то правило код нас још и данас у пуној мери вреди.

NACIONALNA BIBLIOTEKA CRNE GORE ĐURĐE CRNOJEVIĆ

III

Према свему горе реченом, када се све скупи што је о гостинској обљуби писано и када се све то доведе у међусобну везу, правилно протумачи и критички оцени, мора се и на основу самих тих података неодољиво доћи до закључка да је тога обичаја негда било у нашем народу. Ово утолико пре, што се трагови тога обичаја јављају у разним крајевима нашега народа, што значи да је то некада био наш општи, заједнички обичај, па се услед

различних прилика и околности у којима су се налазили појединн делови нашега народа негде раније негде касније изгубио, и следствено у неким крајевима оставио више а у другим мање својих трагова.

§ 6. Трагови гостинске обљубе у народним умотворинама

Народне умотворине садрже обилате податке о ранијем постојању гостинске обљубе у нашем народу. Ти су подаци разбацани по народним пословицама, песмама и причама. На овоме месту биће изложени само они подаци који нам се чине као најпогоднији да послуже смеру коме су намењени ови редови.

NACIONALNA BIBLIOTEKA CRNE GORE ĐURĐE CRNOJEVIĆ

I

а) Трагови гостинске обљубе у народним пословицама

Има народних пословица за које би се могло помислити да садрже неке трагове о томе да је гостинска обљуба вршена у нашем народу. Такве су на пр.: *„Ако не буду гости бијесни, неће бити ни кућа тијесна“*, и *„Гост мрзи на госта, а домаћин на обадва“*[1]). Гости су могли бити „бијесни“ између осталих разлога: или због тога што би се опили и као пијани почели да праве какве нереде, или због полног прохтева, или најпосле, због једног и другог. Пијанство, односно опијање, као узрок постанка ове пословице мање је вероватан. Алкохолна су пића у ранија времена била доста ретка, нарочито по забаченим и брдским крајевима,

[1]) Вук: *Рјечник*, s. v. гост.

а уколико их је и било, појединци нису њима располагали у толиким количинама, да би могли и своје госте пролазнике опијати. Зато је други разлог, полни прохтев, много вероватнији као узрок постанка ове пословице. Јер ако су гости тражили од домаћина све оно што им је припадало по праву гостопримства, па и то да им се ставе женска чељад на телесно расположење, онда је у таквим случајевима домаћинова кућа морала доиста постати „тијесна“, пошто се обљуба није могла вршити на очиглед свих укућана, већ су ови морали ослободити нека одељења и уступити их гостима за ту сврху. Како су сеоске куће у ранија времена имале мало одељења, обично два, ређе три, то је у таквим приликама морала неминовно настати тескоба за госте и све укућане, па су неки од ових последњих морали тражити преноћиште на другом месту или су се морале правити нове одаје за госте. Тачност тога потврђује и народна песма *Михаш Томић и паша од Требиња* у којој паша јавља Милутину, кнезу дробњачком, да ће му доћи на конак са тридесет другова и да поред осталог спреми *тридесеш одаја* које су потребне за њихово преноћиште[1]). Стога мислимо, да је ова пословица могла постати поред других узрока и услед вршења гостинске обљубе, и да се према томе, може донекле сматрати као један од многобројних трагова тога обичаја.

И друга пословица *госш мрзи на госша, а домаћин на обадва* изгледа да потиче од тога обичаја, јер мислимо да је гост могао омрзнути госта

[1]) Вук: *Пјесме* (1894) III, 430. — Можда би се и сам постанак гостинских соба могао довести у узрочну везу са практичним извођењем гостинске обљубе.

у толикој мери, да то чак уђе и у народну изреку или због тога што је веровао да би се боље најео и напио, и да би лепше спавао када не би било његова сапутника или због тога што би се у њему појавила суревњивост због женских које су им стављане на телесно расположење. Први разлог мање је вероватан него други. Прави гост обично свраћа у туђу кућу не толико ради тога да би се што боље најео или напио, колико ради преноћишта и ради заштите која му је потребна као странцу у туђој и непознатој средини. Зато таквом госту не само што не може бити мрско, ако се још когод нађе на конаку у истој кући, него му то може бити чак и сасвим мило, јер му сапутник у много случајева може бити много ближи, него непознати укућани, ово тим пре када су укућани једне а гости друге вере и народности. Напротив, кад је реч о полним насладама, ту ма колико човек био обазрив, тактичан и дисциплинован, тешко може сакрити своју суревњивост према сапутнику, јер било да добије какву другу женску а не ону коју је пожелео, било да не добије ниједну, он ће опет бити љубоморан на свога друга: у првом случају зато што ће му изгледати да је његов сапутник добио лепшу и бољу женску, а у другом зато што није добио никакву. Зато нам овај други разлог, полна суревњивост, изгледа много јачи и много природнији да објасни постанак ове пословице уколико се њена садржина односи на госте.

По истом основу се може објаснити и домаћинова мржња, јер је он могао пре омрзнути госте због вршења гостинске обљубе, него због материјалних трошкова и досаде коју собом доноси до-

чекивање гостију. Ово је утолико вероватније, што је наш народ, као што је познато, позивао у своју кућу да нахрани и напоји чак и оне пролазнике који уопште нису имали ни намере да у чију кућу сврате[1]). Зато је врло вероватно да узрок постанку ове пословице уколико се односи на домаћинову мржњу није у материјалним издацима и досади приликом дочекивања гостију, него у сасвим другим разлозима, који су чисто личне, субјективне и породичне природе, и који стоје у тесној вези са практичном применом обичаја гостинске обљубе. Ти су разлози бивали утолико јачи, снажнији уколико је домаћин имао мање жена, јер му се могло десити, да за све време докле би се гости бавили у његовој кући, он сам остане без жене, а с тим у вези и без потребне послуге и друге неге.

Према свему горе реченом, обадве би се ове пословице могле донекле сматрати као трагови практичне примене обичаја гостинске обљубе у нашем народу. Истина, оне се, узете саме за себе, не могу сматрати као потпун доказ, али могу као допуна и потврда других трагова који јасније и одређеније говоре о томе обичају.

б) Трагови гостинске обљубе у народним песмама

Обичај уступања жене госту опеван је и у народним песмама, јер се у многима од њих каже, како је дошао неки троглави Арапин или какав други јунак и ударио намет на вилает:

„Све на појцу по јалову овцу
И фуруну љеба бијелога,

[1]) Вук: *Рјечник*, s. v. крчма.

Један чабар жежене ракије,
По два чабра црвенога вина,
И по једну лијепу ђевојку,
Те му служи црвенику вино,
А ноћи јој б'јело лице љуби“[1]).

Истина, у овим се случајима жена уступа под морањем, те на први мах изгледа да је овај појав сасвим различит од обичаја о коме је реч, тј. од драговољног уступања жене госту намернику. Али није тако, јер уступање жене у виду намета на вилает није ништа друго, него *принудно* примењивање поменутога обичаја, принудно остварење једне почасти која је по праву гостопримства вероватно припадала сваком госту, па и троглавом Арапину, који је као и сваки други странац сматран за госта оне куће или онога краја у коме би се затекао, и који је то право, које је проистицало из обичаја гостопримства, остваривао силом своје власти, силом своје моћи и свога ауторитета, пошто му га средина у којој би гостовао често пута није признавала, тј. није му хтела указати дужно гостопримство као ни другим немилим гостима. Другим речима, наши преци, као гостопримци, нису се противили уступању жене госту као нечему што би било противно њиховим моралним схватањима о породици и светињи породичног живота, него просто због тога што су фанатички мрзели Турке и Арапе, јер су били са њима крвно завађени, па их зато нису ни могли сматрати за праве госте, а још

[1]) Вук: *Пјесме* (1913), II, 378; види о томе и друге песме: II, 451; IV, 204; VI, 204; Геземан: *Ерлангенски рукопис*, Београд, 1925, 154; итд.

мање за такве да би их могли почастити и тиме што би им и своје жене ставили на телесно расположење. Тачност тога потврђује и народна песма *Марко Краљевић укида свадбарину*, у којој се каже како је дошао неки Арапин на Косово и ударио намет на вилает:

„„На ноћ иште младу и девојку,
Па девојку Арапине љуби,
А невесту слуге Арапове;
Обреди се све Косово редом;
Даваше му младе и девојке,
Ево мени тужној реда дође,
Да довече идем Арапину,
Да му ноћас, јадна, будем љуба,
Па ја мислим и размишљам мисли:
Мили Боже, што ћу и како ћу?
Ил' ћу јадна у воду скочити,
Или ћу се млада обесити;
Волим, браће, изгубити главу,
Нег' љубити свој земљи душмана““[1]),

јер, као што се из последњих стихова види, девојка се толико можда не противи да спава са Арапином због тога што ће изгубити чедност, него се противи више због тога што не може да љуби Арапина, непријатеља свога народа и своје земље. Отуда се овај појав, уступање жене у виду намета на вилает, не јавља као нека нарочита врста уступања жене, као нешто ново и различито од драговољног уступања жене госту, него напротив као један исти обичај само у много јачој, много савршенијој форми, јер је право које је проистицало из њега постало

[1]) Ibid., II, 408—409.

изнудљиво, тј. могло се остварити и против воље онога који је био позван да га поштује, да га изврши. Да су то заиста два истоветна појава види се и из њихове садржине, јер троглави Арапин ударајући намет на вилает не тражи ништа више од домаћина него оно што припада обичном госту: *послугу, јело и да му се стави на телесно расположење једна лепа женска.* Остаје још једино да се доведе у склад *принудни карактер* овога појава са уступањем жене као *драговољног акта*, а то није тешко. Пре свега, и обично се гостопримство, просто преноћиште, јавља као *принудан обичај*, јер се право које проистиче из њега могло остварити и принудним путем, само ако би се домаћин томе противио. По праву гостопримства домаћин је био обавезан да прими госта под свој кров, а ако то не би хтео, гост је имао могућности да га на то силом принуди, било тиме што би отишао код старешине села и од њега добио наређење да га домаћин мора примити на преноћиште, било тиме што би сам и без ичијег допуштења ушао у кућу. За такав свој поступак гост не би могао одговарати никада и никоме[1]), јер он у ствари није ништа друго учинио, него само оно на шта је имао право по утврђеним правним обичајима. Насупрот томе, домаћин би одговарао и морално и материјално, ако би противу госта силу употребио, јер би тиме повредио неповредност гостовље личности која је била уједначена освештаним друштвеним правилима о гостоприм-

[1]) У Сиера Леоне (Sierra Leone), у Африци, гост не одговара за своје грешке које учини, већ је за њих одговоран само његов домаћин (Westermarck: *The origin and development of the moral ideas*, I 577)

ству. Чак шта више у неким је крајевима нашега народа принудност, обавезност гостопримства била и законом ујемчена, као на пр. у Грбљу, јер чл. 107 Грбаљског законика вели: „У којем селу не би нашао конак јабанац човјек, ако и не би домаћин чинио велика трошка него намјерни му оброк дао, да плати поглавица онога села кнежини вола меса и барио вина“[1]).

Осим тога, ни драговољно уступање жене није увек вршено тек онако сасвим од драге воље, као што се то чини на први мах, него често пута и из великог страха од непозната путника који тражи гостопримство, јер се веровало да се под његовим ликом може бити крије какво натприродно биће, које би могло домаћина упропастити, ако га овај не би лепо примио и понудио свим оним што би му могло чинити макакво задовољство, телесно или душевно[2]). А све што се чини из страха, препасти или плашње у свему се равна са спољном физичком принудом, па отуда и оба ова појава: уступање жене у виду намета на вилает и уступање жене госту као непознатом бићу, имају у основи без мало *истоветни принудни карактер*, јер принуда остаје принуда, па ма у којој се форми вршила и ма с које стране долазила. Зато се с правом може

[1]) Врчевић: *Разни чланци*, Дубровник. 1891, 30. — Члан 159 Душанова законика наређује да се морају примити трговци који би дошли у неко село ради преноћишта и за прекршење те наредбе одређује да господар села и село овима надокнаде штету коју би због тога претрпели (Новаковић: *Законик Стефана Душана*, Београд, 1898, 242).

[2]) Westermarck : *The history of human marriage*, I, 228—230.

рећи да уступање жене у виду намета на вилает, које је опевано у народним песмама, у ствари није ништа друго, него обичај уступања жене госту странцу само под другим именом, под другим називом.

Много је боље опеван тај обичај у песми: *Михаш Томић и паша од Требиња.* Паша јавља Милутину, кнезу Дробњака, да ће му доћи на конак, дакле у госте, и да му зато спреми лепу вечеру, а уз вечеру и по једну девојку на сваког друга, јер се у песми каже:

„„Море чули, Милутине кнеже!
Купи мени два товара вина,
А и трећи бијеле ракије,
И испеци тридесет овновах
И направи тридесет одајах,
И ти скупи тридесет ђевојака,
Мене паши Ружицу ђевојку““[1]).

NACIONALNA BIBLIOTEKA CRNE GORE DURĐE

Осим песама у којима је обичај гостинске обљубе опеван у виду намета на вилает, има песама из којих се може закључити да је тај обичај вршен у нашем народу и без икакве силе и принуде, већ једино од драге воље и као нешто што се „ваља“. У народној песми *Наход Симеун* вели се да је овај, тражећи своје родитеље, био дошао у Будим и да га је тамо спазила будимска краљица и позвала у двор. Симеун се одазвао позиву, а краљица га је лепо дочекала и угостила: послужила вином и ракијом и сваком другом „ђаконијом“, а увече му се понудила да је обљуби, јер му је изречно казала:

[1]) Вук: *Пјесме,* III, 430.

„„Скидај рухо, незнана катано,
Ваља тебе, ноћити с краљицом
И обљубит' будимску краљицу"“[1]).

Још је боље, јасније и потпуније опеван тај обичај у народној песми *Порча од Авале и Змајогњени Вук*, јер се из те песме јасно види да је стављање женске чељади на расположење гостима било саставни, нераздвојни део почасти која се гостима указује. Наиме, Порча нуди свога побратима, Ђерђелес-Алију, да пије и вина и ракије колико год хоће, јер и једног и другог има изобиљно у своме подруму, али да му је овај одговорио:

„„Залуду ти побратиме драги,
Залуду ти вино и ракија,
Кад не имаш крчмарице младе,
Да нам служи вино и ракију,
Те немамо шале и маскаре.“
Мучно бјеше Порчи од Авале,
Па говори Ђерђелес-Алија:
„„Побратиме, ти се напиј вина,
Док ја одем Стојну Биограду,
Довешћу ти крчмарицу младу,
Ја ђевојку, ја невјесту младу““[2]).

Као што се види, Ђерђелес-Алија је оштро прекорео свога побратима и рекао му да је узалудна сва почаст, јер нема женских, нема „младе крчмарице“ да се с гостима „шали и маскари“. А то је Порчу толико заболело, да је оставио и госта и кућу, и отишао да доведе „крчмарицу младу“, тј. да прибави своме госту и оно задовољство које

[1]) Ibid., II, 61—62.
[2]) Ibid., 579.

је недостајало. То двоје пак, оштар и отворен прекор од стране госта што поред друге почасти нема и женских с једне, и домаћинова готовост да то одмах добави, с друге стране, најбоље показује да је обичаја гостинске обљубе не само било у нашем народу, него да је имао и своје шире практичне примене, јер када то не би био случај, нити би Ђерђелес-Алија, као гост, онако отворено и оштро прекорео домаћина, нити би се домаћин нашао тако увређен и побуђен, да одмах тражи „крчмарицу младу", као нешто што је поред друге почасти морало да буде, али је случајно изостало. Овај је случај истоветан са оним из народне песме *Марко Краљевић и Ђемо Брђанин.* Наиме, Марко је славио славу, спремио свакојаке „ђаконије", позвао све званице које је требало позвати. Али гости нису били задовољни, јер на трпези није било „рибе од Орида", и то су отворено рекли домаћину. Постиђен због тога, Марко се спремио и отишао да донесе „рибе од Орида", тј. да донесе оно што је недостајало на господској трпези, јер је господска трпеза морала и тога имати[1]). Исто је тако и Порча од Авале био прекорен да нема у кући свега онога што је потребно за дочек госта, па је зато морао ићи у Београд да нађе и доведе какву младу женску и да је стави на расположење своме госту, да се са њом „шали и маскари". Из тога се јасно види, да су и женске, каогод и вино, и ракија, и друге „ђаконије", улазиле у састав почасти која се приређивала гостима. — Тачност тога потврђује и народна песма *Паша од Грахова и Пе-*

[1]) Ibid., 400 и даље.

Тар Бошковић, у којој се каже да је паша јавио да му се спреми конак у Слатини и да му се доведе девет девојака. Кад је тамо дошао и упитао Петра да ли је све спремљено и да ли су доведене девојке, овај му је одговорио да је све у реду и да су девојке ту,

„„Но причекај, драги господару,
Сад ћу ти их довест' у табору,
Ако могнем да ти част учиним"[1]).

Истина, Петар је овде мислио на другу част: свој џефердар и у кули скривену дружину. Али то ни најмање не мења суштину саме ствари, јер да се није сматрало давање женске чељади као част, паша би Петра разумео, па му не би ни дао да иде у кулу по џевердар и дружину, већ би он њега први почастио ватром из пушака. Овако је могао веровати да ће му и Петар учинити ону част коју су му чинили у другим местима.

Према свему томе, трагови које садрже народне песме могу се сматрати као вероватни докази о томе да је гостинска обљуба вршена и у нашем народу.

в) Трагови гостинске обљубе у народним причама

Најпосле, у народним причама има много више трагова о гостинској обљуби, него у народним песмама и пословицама. Примера ради навешћемо само неколико таквих прича, али у најкраћим потезима, управо утолико уколико је потребно да нам њихова

[1]) Ibid., VIII, 71.

садржина послужи као доказ о овоме што тврдимо. Уосталом њихова је садржина толико деликатна, да се она у целости не би могла ни донети на овоме месту. У причи *Горему од себе йозајми жену, али бољему никако* каже се да је код неког човечуљка био дошао на конак леп и стасит човек, и да је домаћин зажелео да од њега има порода, па му преконоћ уступи своју жену. Али сутрадан кад се гост почео спремати за пут, почела је домаћица да пакује своје ствари говорећи да хоће да иде са гостом, јер јој се више допада него муж. (Отуда је и остала прича и изрека: *Горему од себе йозајми жену, али бољему никако*, јер ко друкчије уради остаће без жене[1]). — Прича *Ни у слезини меса, ни у сшарца мужа* каже како је неки човек имао врло младу жену, док је он био већ ушао у дубоку старост. Као стар, он није могао одговарати у свему својим брачним дужностима. Зато је његова жена била незадовољна, али пошто није знала за боље, опет је ћутала. То је тако трајало све докле код њих не дође на конак један млад човек из далека света. Гост је био дочекан и почашћен по адету, као и сви други гости, па му је преконоћ домаћица правила друштво. Кад је гост сутрадан пошао, пошла је у свет и домаћица, да тражи „бољу срећу“ (тј. бољег мужа), и при одласку казала: „Проклет да је свако, ко уда младу за стара човека, јер ни у слезине меса, ни у старца мужа“[2]). — Прича *Млад момак је недовршен посао* вели како су били дошли на конак код попа младић и човек средњих година.

[1]) Из околине Фоче; по усменом саопштењу Мујаге Ухотића (септембра 1915).

[2]) Из околине Фоче, по саопштењу Мујаге Ухотића.

Ту су били лепо дочекани и почашћени, а увече је поп послао попадију да спава са младићем, а своју кћер са оним човеком. Сутрадан питале су жене из комшилука какви су били гости: „Добар и вешт човек“, одговорила је кћи; „млад човек је недовршен посао“, прихватила је попадија, додајући да кад би други пут дошао можда би нешто од њега било[1]). — У причи *Е, више вреди добар мусафир за једну ноћ, но фаличан муж за годину дана* говори се да се био оженио здравом и добро развијеном девојком некакав кржљав и болешљив човек, и да због тога његова жена није била баш најзадовољнија. Али је трпела, шта ће, таква јој је судбина. Једног дана дође им на конак некакав путник из далеке земље. Домаћин је лепо примио и добро угостио странца, па му је преконоћ уступио и своју жену. Сутрадан домаћица је устала ведрија и веселија, него иначе, па изишла у комшилук, те се похвалила да је имала госта, и напослетку рекла: „Е, више вреди добар мусафир за једну ноћ, него фаличан муж за годину дана“[2]). — Прича *Да је на време донешен, био би други Краљевић Марко* говори о томе како је неки калуђер био дошао на конак код једног човека, и овај му уступио своју снаху, а затим послао момка да облежи калуђера[3]). — Прича *Трамūа* каже како се ожењен човек споразумео с једним младићем да му уступи своју жену за једну ноћ под условом да и он њему уступи

[1]) Из околине Мораве у Србији, по саопштењу Д. Михаиловића, учитеља у пензији (10-II-929).

[2]) Из Славоније, по усменом саопштењу једног студента из Петроварадина (10-VII-929).

[3]) Krauss: o. c., 289—291.

своју кад се буде оженио. Обојица су испунили своја обећања: прво је ожењени приредио вечеру код своје куће, позвао младића, угостио га, а потом му и своју жену ставио на расположење. То је исто урадио и младић после месец дана од дана откад се оженио[1]). Итд.; итд.

Осим ових прича које непосредно говоре о практичној примени гостинске обљубе у нашем народу, има врло много прича које говоре о обљуби између домаћице или домаћинове кћери и његових најамника, па се и ти случајеви имају узети као доказ о томе обичају. Истина, у тим се причама обично каже како је до обљубе дошло на преваран начин, наиме, домаћин би послао најамника, рецимо, да донесе од куће две мотике, а најамник би казао домаћици и њеној ћерки да га је домаћин послао да их обадве обљуби, а за доказ звао би домаћина, који се негде у близини налази на њиви или ливади, и питао гласно да и оне чују: „Је ли обадве?“ Или: „Не даду ми!“ на што је домаћин одговарао грдњом и претњом да му одмах даду, мислећи да се ствар тиче мотика[2]), те би се према томе могло мислити да ове приче не садрже у себи никакве трагове гостинске обљубе, јер у свима тим случајевима није дошло до обљубе на основу знања и одобрења домаћинова, него на основу обешењачке подвале. Али иако ове приче не говоре о обљуби која се врши са *домаћиновим знањем*, оне говоре о обљуби која се *врши са домаћиновим наређењем*, и тиме се утврђује да је домаћин стављао своју жену другоме на

[1]) Ibid., 296—297.
[2]) Ibid., 309—310.

телесно расположење, јер да то није рађено и да то није било уобичајено, жена не би ни у оваким случајима послушала наредбу свога мужа. А кад се тај факат овим причама потврђује, онда се њима индиректно доказује и постојање гостинске обљубе. Осим тога, бивало је случајева, да најамник врши обљубу са домаћицом по одобрењу и са знањем самога домаћина. Зато се такви случаји морају сматрати као потпун доказ да је овај обичај вршен у нашем народу. Ово утолико пре, што се и најамник по схватању нашега народа сматра за госта као и сваки други странац, јер се и он налази у туђој кући, а туђа је кућа за сваког другог гостинска кућа. Следствено томе свака обљуба која се изврши у туђој кући и са домаћиновим знањем и одобрењем има се сматрати као гостинска обљуба. А да је заиста таквих случаја било, тј. да најамник врши обљубу са домаћицом по претходном одобрењу домаћина нека послужи као доказ ово.

П. Ф—ћ, земљоделац из села Стубице, Срез колубарски, Округ београдски, тужио је Среском суду у Лазаревцу своју жену Даринку и Милана Р—ћа, из истог места, и у својој тужби од 3 априла 1922 Бр. 2511 претставио како је његова жена још од пре дванаест година почела блудно живети са Миланом, и како је он, сазнавши тек 1919 године за срамни поступак своје жене, покушао да ово спречи, али без успеха. Пошто ту срамоту не може више трпети, молио је суд да их обоје по закону казни[1]). Оптужена Даринка на своме кривичном испиту од

[1]) Архива Првост. суда за Округ београдски, фасц. 21, ред 32 ех 1923.

11 априла 1922 Бр. 2717 изјавила је: „Пре једно 14 година дошао је у нашу кућу као слуга Милан Ранковић из Стубице и служио код нас све до пре две године, када је напустио нашу кућу. За сво време од 12 година ја сам живела са Миланом у недозвољеним односима и проводила блуд, али све са знањем мога мужа Петра, који ме је лично водио у кревет Миланов, велећи ми: „Иди па спавај са Миланом“, а он остане па ми љуља дете. Као млада жена, а имајући у виду и одобрење свога мужа, ја сам га слушала, стидећи се и сама шта радим, па каткад на овај његов пезевенлук и примедбе стављала, па чак и претила да ћу га за ову ствар доставити полиц. власти; да ово нема смисла и да ће свет за све ово сазнати, а мој ми је муж Петар на ово увек одговорио: „Иди, не бој се никога“. Ја сам га слушала и тако и урадила, па сада због тога треба да и одговарам, што сам пуних дванаест година са Миланом живела са знањем мужевљевим и његовим допустом, а што је знало и цело село, само није знао мој муж Пера, како он то у својој тужби вели, и да је за то сазнао тек пре 2 године. Ово је сушта лаж и жалим што није Пера овде да му ово и у очи кажем, јер данас се зна све шта је било пре три дана, а некмоли у току 12 година шта је било.

NACIONALNA BIBLIOTEKA CRNE GORE ĐURĐE CRNOJEVIĆ

Свих шесторо деце које данас имам мислим да сам изродила са мојим мужем Петром, да су иста крштена и заведена у протоколе рођених као деца Петрова, а он, ако вели да нису његова, нека то и докаже. Никада и ни у којој прилици нисам говорила да су последње двоје деце Миланово.

За сво време од 12 година док сам ја живела са Миланом, мој муж Петар никада ме није саветовао нити упозоравао да се оканем Милана, но ме је напротив сам наводио да блудничим, па сада по његовој тужби и одговарам за његове нечовечанске поступке.

Од пре две године откада је Милан изишао од нас и не служи више, ја са њиме никакве везе немам, нити сам имала сношаја. Данас живим у Петровој кући.

Непотребни су сведоци, пошто је мој муж и сам знао пуних дванаест година за ову ствар, јер се за то време могло све сазнати, само да је мој муж био човек на своме месту, а да то није било са знањем његовим"[1]).

Оптужени Милан на свом кривичном испиту од 11 априла 1922 Бр. 2718 дао је ову одбрану: „Истина је да сам као слуга Петра Филиповића, земљорадника из Стубице, живео у недозвољеним односима и проводио блуд са његовом женом Даринком пуних 12 година. За све ово знао је и Петар, јер смо ми ово радили са његовим сазнањем и по његовом одобрењу, па чак спавали и сви троје заједно. Пре рата дао ми је и писмено којим ми дозвољава да могу слободно живети са његовом женом Даринком, али само исто ми је пропало у рату код неких мојих другова који су изгинули. Збиља и сам сам се стидео кад сам ово писмено прочитао. За ово сада немам писмених доказа, али за доказ нека ми послужи цело село, па и друга околина села која су све ово знала, само не Петар и то у току

[1]) Ibidem.

од 12 година, што је немогуће а да није било са знањем његовим.

Последњих двоје деце јесу ли моја или Перина, ја не знам пошто смо каткад ја, Даринка и Пера заједно спавали, а некада Пера и Даринка сами, па према томе и нисам могао тврдити никада да су то моја деца, а нисам могао тврдити ни да су Перина, јер верујем да то ни сама Даринка неће моћи знати. Углавном пре две године, приликом свршавања рачуна у јесен, Пера ми је лично нудио његову жену Даринку и двоје деце, крмачу са прасцима, кола и волове и једну њиву, само да водим Даринку и њоме се оженим. Одговорио сам му да нећу да се женим, а мени, ако треба жена, ја ћу је наћи.

Никада ни у којој прилици нисам претио Даринки да ми буде швалерка, нити је отуђивао од Пере, но, као што рекох раније, то је све било са знањем Периним и по његовом одобрењу. Откада сам са Пером свршио рачун и од њега изашао пре две године, ја са Даринком немам никакве везе нити са њоме блуд проводим. За све ово пада кривица на Перу, а ја ако сам крив, нека и одговарам"[1]).

Све ове своје наводе оптужени нису могли доказати пред судом, па их је због тога Првостепени суд за Округ београдски својом пресудом од 2 марта 1923 Бр. 5467 казнио за дело браколомства[2]), али по свему ономе што смо од присутних мештана чули у необавезном разговору, стекли смо били уверење да су њихови искази тачни.

[1]) Ibidem.

[2]) Ibidem.

Као што се види, многобројне народне приче непосредно говоре о практиковању гостинске обљубе, па се зато оне могу узети као видни трагови да је тога обичаја било у нашем народу, јер да га није било, вероватно не би било ни толико прича које о њему говоре.

II

Према свему горе реченом јасно је да народне умотворине, узете као целина, садрже толико и таквих података да се на основу њих неодољиво мора доћи до закључка да је обичај гостинске обљубе практикован и у нашем народу.

§ 7. Трагови гостинске обљубе у садашњим обичајима

NACIONALNA BIBLIOTEKA CRNE GORE ĐURĐE CRNOJEVIĆ

Има неколико народних обичаја, шала и поступака који садрже видне трагове гостинске обљубе и који се као такви могу узети за доказ да је тога обичаја било у нашем народу.

I

а). — *Обичај шаљења са гостима.* Неке шале и поступци, који се још и данас упорно одржавају у Кучима, Васојевићима, Морачи и још у неким другим брдским крајевима, јасно потсећају да је гостинске обљубе било у нашем народу. Примера ради навешћемо неколико таквих шала и поступака из којих се све то може лако видети. Ердељановићево саопштење о томе како се кучке жене „по обичају мало шале с гостима" већ је раније наведено[1]). У допуну његову, г. Ердељановић нам је

[1]) Ердељановић: о. с., 289.

усмено рекао (5-V-1927) да су му жене за време докле се бавио у Кучима у више махова говориле, онако у шали, да узме ову или ону девојку или невесту и да је собом води да му прави друштво, велећи му: „Види како је лепа и румена, води је, показујући при томе знаке који су очито смерали на обљубу. Такве се шале збивају с гостима и у Васојевићима. Ту негде пре балканског рата био сам на преноћишту у једном селу у Васојевићима. Осим мене било је још и пуно других лица, махом чобана. Соба у којој смо спавали била је толико мала, да смо сви, гости и укућани, били поређани у једној постељи, као оно сардине у кутији. Сутрадан, када је устала домаћица, која је спавала на крају до брвана, и хтела да изиђе у „кућу", није могла проћи, а да не прескаче преко наших ногу. Један од чобана, М. М—ћ, из истог села, ухвати домаћицу за ногу, да му као бајаги не пренесе сврaб, и ова га онако у шали ошамари и прескочи преко његових ногу. М—ћ се окрену домаћину и онако са смехом: „Видиш ли ти шта ради ова твоја жена? Ако смо ти гости, нијесмо ти у кућу дошли на срамоту" (на силу). „Кад сте дошли, прихвати домаћин са смехом, ја сам вам рекао: „И моја кућа, и моја жена, и све моје стоји вам на расположењу; коме се не да [жена], нека ми каже, да му је прихватим за уши", што је код свих изазвало живахност и гласан смех. Најпосле, г. Јован Велимировић, адвокат из Београда, усмено нам је саопштио (10-X-1930) да је месеца јула и августа 1930 путовао по Црној Гори ради упознавања тамошњих крајева и да му је у Буковици у Дробњацима на његово питање: „Откуда толика деца?"

NACIONALNA BIBLIOTEKA CRNE GORE DURĐE CRNOJEVIĆ

одговорио домаћин са смехом и у шали: „Правимо их, господине, нешто ми а нешто наши гости, па их Бог дупло даје".

б). — *Подвођење своје жене*, које се и данас по нашим крајевима може наћи, није ништа друго него остатак некадашњег *обичаја уступања, давања, стављања на телесно расположење своје жене.* Сва разлика могла би бити једино у називу и у побудама из којих се то некада радило и из којих се данас подвођење врши. Али када се у цело питање уђе мало дубље, јасно се види да у ствари нема ни те разлике у називу ни у побудама. У називу стога што је израз *подвођење жене* општи народни израз којим се означава свака радња, сваки поступак који се састоји у подвођењу, давању, уступању или стављању на телесно расположење своје жене, јер су сви ти изрази синоними један другоме, па је вероватно да се тако звао и стари обичај по коме је жена стављана на телесно расположење гостима. Ово се може узети као тачно утолико пре што израз *подвођење жене* није стручни, технички израз који је створила наука, законодавство или судска пракса, него је то прави народни израз, који је стар исто толико колико и сам појав о коме је реч и који у суштини значи исто што и сам тај појав.

NACIONALNA BIBLIOTEKA CRNE GORE ĐURĐE CRNOJEVIĆ

У побудама нема разлике, јер је некадашње уступање жене вршено безмало из истих побуда из којих се данас врши подвођење жене. Наиме, примитивни је човек уступио госту своју жену у циљу да искористи његово пријатељство, његове божанске, натприродне моћи, којима гост, као Божји изасланик, располаже[1]); савремени, данашњи човек

[1]) Чајкановић: о. с., 19; Westermarck: *The history of human marriage*, I, 228—230.

подводи, уступа своју жену из истих разлога, јер је обично подводи човеку од утицаја и власти да би у случају потребе имао његову помоћ и његову заштиту[1]); примитивни људи уступали су жене да би добили лепшу и здравију децу него што су обична деца[2]), а из тих се побуда и данас врши подвођење, особито у случајевима када је муж ружан и наоко неугледан[3]); примитиван човек је уступао жену и у случајима неплодности брака којој би он узрок био, да би после себе оставио потомство које ће наставити његов домаћи култ кад он оде са овога света[4]), а то исто раде и данашњи људи[5]), јер огромна већина нашега народа сматра за највећу несрећу остати без порода, без потомака који ће након својих предака молити се Богу за њихову душу[6]); примитивни људи уступали су своје жене да би тиме указали особиту пажњу и наклоност према госту[7]), тј. према каквом присном пријатељу, другу и познанику, а то се често и данас ради, па чак има и таквих случајева да два друга или пријатеља изврше узајамну размену својих жена за неко одређено време[8]); примитиван човек је вршио овај

NACIONALNA BIBLIOTEKA CRNE GORE ĐURĐE CRNOJEVIĆ

[1]) Светислав Јеремић, тргов. агент из Чачка, у своме писму од 23 маја 1930.

[2]) Вук: *Рјечник,* s. v. Сибињанин Јанко; Westermarck: o. c., I, 230.

[3]) Грујић, претседник Малопожаревачке општине, Округ београдски: усмено (10-V-1930).

[4]) Јелић: *О брзоломству,* 29 и даље.

[5]) Грујић: усмено.

[6]) Види Тих. Р. Ђорђевић о. c., II, 11 и тамо наведену књижевност.

[7]) Westermarck: *The history of human marriage,* I, 227.

[8]) Krauss: o. c., 296—297.

обичај и без неких нарочитих разлога, већ просто због тога што су то радили и његови преци и што се „тако ваља“, а из тих истих разлога врши се и данас подвођење у неким крајевима нашега народа[1]); примитивни су људи уступали своје жене и из чисто практичних разлога[2]), а из истих се разлога и данас подводи жена о чему смо сви ми живи сведоци; најпосле, и примитивни и данашњи вршиоци тога обичаја радије уступају, односно подводе жене госту, тј. човеку странцу и пролазнику, него своме суседу или каквом другом мештанину. Отуда људи из другог краја много више знају за оваке случаје, него мештани, јер се од мештана све то крије, а од пролазника не крије, већ са њима се то само и ради. А све то још јаче говори у прилог тврђења да је данашње *подвођење* које се врши у многим крајевима нашега народа, остатак, продужетак, можда у нешто изметнутом, дегенерисаном облику, али ипак стварни остатак некадашњег обичаја уступања жене, и да оно најбоље сведочи о томе да је обичаја стављања жене на телесно расположење госту некада било и у нашем народу.

NACIONALNA BIBLIOTEKA CRNE GORE ĐURĐE CRNOJEVIĆ

в). — *Садашња гостинска проституција.* Све донде докле су путници били ретки, кућа, као приватни дом, била је довољна да подмири њихове најелементарније потребе: да их прими под свој кров, да их огреје, нахрани и напоји, и најпосле, да их заштити од евентуалних напада и насиља која би их могла снаћи у туђој и непознатој средини. Али са све већим развитком народне привреде, са

[1]) Војновић: у своме писму од 22 маја 1930.

[2]) Schrader: *Reallexikon*, I, 347.

све већим гранањем путева и других саобраћајних средстава, и најзад, са све јачом поделом рада, а с тим у вези и са све већом и широм разменом добара, почео се из дана у дан нагло увећавати број путника и других узгредних пролазника, докле најзад није достигао толику висину, да су приватни домови постали сасвим недовољни да их приме и да њихове ма и најелементарније потребе задовоље. Зато се под утицајем развијеног народног живота и његових стварних потреба почео издвајати један ред људи који је примио на себе бригу да се стара о путницима и њиховим потребама. Тако су постале крчме и други јавни локали ове врсте који су заменили приватне домове као путничка свратишта и преноћишта[1]). Али замењујући домаће гостопримство крчме га нису ни у чему измениле: ни у суштини ни у начину вршења. Јер све оне обичаје који су вршени приликом дочекивања гостију у приватним домовима, као што су љубазно дочекивање при доласку и одласку, давање преноћишта, понуда јелом и пићем, добра послуга, и најпосле, стављање женских на телесно расположење, почеле су још од почетка свога оснивања да врше и ове крчме. Истина, у приватном дому за све те услуге гост није ништа плаћао, а у крчмама мора да плати сваку услугу, па би се због тога могло помислити да су то у суштини два сасвим различита појава. Али није тако. Услуге у крчмама не плаћају се зато што се обичај гостопримства као такав изменио, него зато што је вршење тога обичаја постало једном реду

NACIONALNA BIBLIOTEKA CRNE GORE ĐURĐE CRNOJEVIĆ

[1]) О узроцима нестајања гостопримства види Westermarck: *The origin and development of the moral ideas*, I 596.

људи професионално занимање од кога они живе и то је све. Иначе апсолутно никакве друге разлике нема у суштини између класичног гостопримства и онога које практикују народне крчме и гостионице. Зато се данашња гостинска проституција, која се врши по крчмама и другим јавним локалима ове врсте, може с правом сматрати као наставак, истина у нешто изметнутом облику, али ипак као продужење некадашње гостинске обљубе, па следствено и као један видан доказ да је обичај гостинске обљубе постојао и у нашем народу.

г). — *Обичај „да се омрси“*. Најпосле, један од највиднијих трагова који говоре о томе, да је стављање жене на телесно расположење вршено и у нашем народу, јесте т. зв. обичај „да се омрси“, који се данас практикује готово у свима крајевима нашега народа. Тај се обичај састоји у овоме: Када дође у госте пријатељ пријатељу, познаник познанику или друг другу, или када неко зове на интимну, ужу вечеру за „мушко друштво“, поред друге почасти: печеног прасета, доброг вина и лепе песме, гостима се ствара прилика „да се омрсе“, тј. подводе им се какве женске које иду као саставни део части која се гостима даје. То је један тако познат и толико распрострањен обичај, да би било сасвим излишно наводити макакве доказе у прилог његова постојања, пошто смо о томе сви ми живи сведоци. Јер готово свако од нас зна да када нам дође неки пријатељ из друге вароши или краја, да ћемо га почастити поред осталог и тиме што ћемо га одвести и у биоскоп, и у позориште, и ову и у ону кафану итд., а најпосле и *тамо* „да се омрси“. Исто тако скоро сваки од нас зна,

NACIONALNA BIBLIOTEKA CRNE GORE ĐURĐE CRNOJEVIĆ

ко иоле мало више долази у додир са људима из богатијих и из т. зв. виших друштвених кругова, да су у обичају интимне, другарске вечере које се приређују у строгој тајности по приватним кућама или посебним одељењима јавних локала и за најуже мушко друштво. На те вечери доводе се и женске које чине саставни део части која се приређује за позване госте, и када домаћин позива на вечеру он обично сваком званцу казује шта ће бити за вечеру, па и то да ће бити женских. Уосталом и сами званци често пута питају: хоће ли бити што „млађе“ и „масније“, под чиме се разумеју младе женске и прасеће печење. Најпосле, теренски инжињери и судије за разграничавање шума пуни су прича о томе, како су их богатији сељаци чашћавали и „мрсили“ за време њихова рада на терену.

Зато обичај „да се омрси“ и по своме смеру, и по својој суштини, и по начину како се врши, у свему се поклапа са старим обичајем стављања женских на телесно расположење гостима, па се због тога може сматрати као необорив доказ не само да је гостинске обљубе било у нашем народу, него да је још и данас има, само, разуме се, у другоме облику. То што домаћин код обичаја „да се омрси“ не даје своју жену нити женске из своје породице, него даје своје т. зв. „познанице“ или „пријатељице“, не може ниуколико изменити праву суштину тога обичаја. Ово утолико пре, што домаћин, односно угоститељ, и у овом случају подводи женске које су донекле његове, јер обично подводи своје пријатељице и познанице, и што ни примитивни људи нису увек уступали само своју жену, него и друге женске које су потпадале под њихову

NACIONALNA BIBLIOTEKA CRNE GORE ĐURĐE CRNOJEVIĆ

власт, као снахе, блиске и даљне рођаке, жене својих колона, служавке итд.

II

Према свему томе, и када не би било других доказа, трагови које садрже горе поменути обичаји, шале и поступци, били би довољни, да се узму као видни докази о негдашњем постојању гостинске обљубе код нашега народа.

§ 8. Трагови гостинске обљубе у садашњој усменој традицији

I

Насупрот зборницима наших народних обичаја у којима се једва може наћи нешто података о гостинској обљуби, садашња усмена традиција пуна је трагова о њој. Али сви ти трагови, које садржи садашња усмена традиција — под којом овде разумемо све оно што појединци говоре из свог властитог искуства или из искуства других, и што је у толикој мери скорашње, да се не може уврстити у народне умотворине — нису од исте доказне вредности. Углавном могу се поделити у две групе: *посредне* и *непосредне*, тј. на оне који не говоре непосредно о практичној примени тога обичаја, али из којих се може извести закључак да је некада постојао, јер се неки случајеви гостинске обљубе правдају, извињавају баш самим тим обичајем, и на оне који непосредно говоре о вршењу тога обичаја, који се, дакле, директно односе на његово примењивање као једног обичајем утврђеног правила.

НАЦИОНАЛНА БИБЛИОТЕКА ЦРНЕ ГОРЕ БУКВЕ ЦЕТИЊЕ

II

Главна је карактеристика прве врсте трагова, тј. оних који посредно говоре о постојању гостинске обљубе, у томе што домаћин, односно старешина обљубљене женске, не даје претходни пристанак за обљубу, већ накнадно одобрава тај акт тиме што обљубитеља неће да казни, јер му је „у кући“, јер му је „гост“, а „госту се мора много штошта кроз прсте прогледати“. А такво извињење није ништа друго, него један видан остатак извињења прељубе на основи гостинске обљубе, па следствено и један видан траг да је тога обичаја некада било и у нашем народу. Доказа ради навешћемо неколико таквих примера из којих ће се све то најбоље видети. Кад се вратио из четовања Јован-Деле (из Васојевића) и кад је ушао у своју колибицу, нашао је своју жену где спава у загрљају с једним младим момком. Он је прељубницима опростио кривицу: жени, што је и он њу много пута варао; заводнику, јер га је „у кући нашао“[1]). — Г. *Богдан Обрадовић*, учитељ из Лубница у Доњим Васојевићима, причао нам је новембра 1818 ово: Негде пре балканског рата на путу од Берана за Лубнице ухвати ме мрак и киша, те морадох прекинути пут. Зато свратих код једног доброг познаника да преноћим. Али код куће нађох само његову жену. Она ме лепо прими да лепше не може бити. Вечерасмо и легосмо у исту постељу. Проведосмо ноћ заједно, али „часно и поштено“. Сутрадан у рану зору, ево ти њена мужа, а ми још лежимо у

[1]) По мојим испитивањима. — Види и г. Цемовићево саопштење о томе у *Слободној мисли* за 1930 бр. 3.

истој постељи.... И уместо свега другога он мени: „О! ...добро дошао, учо! Како си, шта радиш? Јеси ли се ноћас намучио на овој нашој сељачкој постељи?“ И окрећући се својој жени, која се тек тада беше почела облачити: „А јеси ли умјела дочекати и угостити овога мусафира како ваља и треба, да послије не каже да му код тебе није било добро“. Затим сам донесе боцу с ракијом и поче ме нудити тако љубазно, да га ја од стида и срамоте нисам могао ни у очи погледати, већ сам једва чекао да из његове куће што пре умакнем, јер ме просто срамота изела због таквога држања његова. — Најпосле, г. *Томица Ивановић*, родом из села Краља у Васојевићима, сада адвокат у Краљеву, причао нам је 1920 ово: Пошли Д. Б—ћ, Б. Л—ћ и М. Ј—ћ у Полимље (у Васојевићима) да нешто суде. Ту их је ноћ ухватила и морали су преноћити код једног тамошњег сељака. Домаћица је била нешто мало болесна и лежала је поред земљане пећи у истој соби у којој су и гости били. Домаћин, окренут леђима пећи и клекнув служио је ракијом госте, који су седели у прочељу собе окренути лицем пећи. Мало напит и загрејан, Б—ћ је устао и легао поред домаћице. Ова двојица, суревњиви на њега, почну гласно међу собом препричавати шта он ради са домаћицом да би тиме подболи домаћина да га изобличи. Али се домаћин правио сасвим невешт, као да ништа не види и не чује. Кад је Б—ћ свршио посао са домаћицом, поново је сео на своје место и почео пити ракију пребацујући својим друговима да су пијани и да не знају шта говоре. Домаћин је после правдао

NACIONALNA BIBLIOTEKA CRNE GORE ĐURĐE CRNOJEVIĆ

своју трпељивост тиме што му је Б—ћ био „гост“, а „госту је све допуштено“.

III

С обзиром на већу или мању доказну вредност, као и с обзиром на начин на који смо до њих дошли, сви трагови који непосредно говоре о вршењу гостинске обљубе у нашем народу могу се поделити у три реда:

1. — Први ред обухвата све оно што појединци причају о томе обичају, али не по своме властитом, непосредном сазнању или по исказима стварних вршилаца тога обичаја, него по општем преношењу вести: „прича се“, „чуо сам“, „рекли су ми“ итд. Зато известилац говори о овоме обичају као о нечему сасвим познатом, сасвим јасном, такорећи свакодневном, али не зна да каже откуда му је то познато, а још мање да изближе одреди место и време где се и кад вршио тај обичај, нити да по могућности именује и лица која су га практично изводила, дакле, не знају казати ништа ближе, одређеније, конкретније. Таквих лица има врло много, али ћемо овде примера ради навести само неколико познатијих имена. Ту долази усмено саопштење г. *В. Ћоровића*, проф. Београдског универзитета, које је дао своме колеги г. Чајкановићу, да се „тај обичај дуго одржавао у Херцеговини“, али му није рекао ништа ближе, одређеније: кад је то „дуго“ било, и да ли је тај обичај вршен у свима местима Херцеговине или је био локалног карактера или се, најпосле, јављао као каква спорадична појава. Исто тако г. Ћоровић није рекао од кога је тај податак чуо или на који је други

начин до њега дошао. Затим у овај ред спада и саопштење г. *Д. Анастасијевића,* проф. историје на Београдском универзитету, који нам је једном приликом (16-V-930) рекао, да је и њему, по казивању других, сасвим познато да тај обичај још и данас практикују муслимани у неким крајевима Босне, поглавито богатији људи који имају више жена. Што ближе и конкретније г. Анастасијевић нам није могао рећи. Овамо спада и саопштење г. *Жив. Д. Петковића,* проф. Треће београдске гимназије, који у своме писму од 27 маја 1930 између осталог каже да је он још као ђак гимназије слушао да такав обичај постоји „у неким крајевима наших Влаха". Даље у ову групу долази и саопштење г. *Милоша Ђорђевића,* окружног начелника у пензији, који нам је једном приликом (10-VI-1930) рекао, да је као окружни начелник службовао у тринаест округа предратне Србије и да је интересујући се за народне обичаје и морал у народу дознао по казивању мештана да је гостинска обљуба раније вршена у Ваљевском, Чачанском, Пиротском, Пожаревачком и Крајинском округу. Најпосле, овамо спада и саопштење г. *М. Николића,* адвоката из Београда, који нас је у више махова (1930) уверавао да је њему сасвим познато, истина, по причању других али сигурних људи, да се обичај гостинске обљубе још и данас врши у неким местима старог Пожаревачког округа, али нам није могао рећи, од кога је поименично то дознао нити побројати места у којима се врши тај обичај. И тако би се могла направити мало повећа листа, ако би се узела у обзир сва лица која знају да је било обичаја гостинске обљубе у нашем народу, али

NACIONALNA BIBLIOTEKA CRNE GORE ĐURĐE CRNOJEVIĆ

која не знају да кажу откуда им је то познато. Сва та лица говоре с тврдим уверењем да је њима сасвим познато да је тога обичаја некада било или да га понегде још и данас има у разним крајевима нашега народа, али не могу казати откуда то знају. А то ни најмање не може умањити доказну вредност њихових исказа, јер нико од нас не би умео тачно рећи: од кога је чуо или на који је други начин дознао за многе наше народне обичаје и народна предања и веровања, која су свима нама добро позната, али за која ипак не бисмо умели казати откуда су нам позната: да ли отуда што смо их чули од својих родитеља, или од својих другова и познаника или од каква сапутника у возу итд., или су нам, најпосле, позната из литературе или иначе. Па и поред свега тога, ипак нико не би могао с правом спорити веродостојност наших тврђења о постојању тих обичаја, предања и веровања у нашем народу. Зато се и казивања поменутих лица морају сматрати као веродостојни докази о постојању гостинске обљубе у нашем народу, јер да тога обичаја није било и да његових трагова и данас нема, о њему се вероватно не би ни говорило. Народ каже, *где се дим дими ту мора и ватре имати*, па то правило мора и овде вредети. Ово утолико више што његову тачност утврђују и друге чињенице о којима је било горе и о којима ће бити мало ниже говора.

NACIONALNA BIBLIOTEKA CRNE GORE ĐURĐE CRNOJEVIĆ

2. — У други ред спадају казивања самих вршилаца тога обичаја и других лица којима је то вршење познато по личном, непосредном сазнању, али до којих смо исказа ми дошли посредним путем, дакле из друге руке. Таквих исказа имамо

при руци доста, али ћемо овом приликом навести само неколико најглавнијих који се односе на различне крајеве нашега народа. Г. *Тих. Р. Ђорђевић*, проф. етнологије на Београдском универзитету, усмено нам је саопштио (20 априла 1930) да је њему још пре балканског рата причао пок. Спира Калик, бив. проф. Прве београдске гимназије, како је за време једних посланичких избора био одређен за претседника бирачког одбора у једној општини у Студеничком срезу, Округ чачански, и да му је том приликом један тамошњи сељак, код кога је био на преноћишту, понудио једно женско чељаде из своје куће да му преконоћ „прави друштво", али да је он то одбио. — Г. *Обрад Благојевић*, претседник Адвокатске коморе у Београду, причао нам је у више махова (1930) да је њему познато по казивању самих вршилаца тога обичаја, да је у времену између 1903 и 1905 вршен тај обичај у у многим крајевима Студеничког среза, нарочито у местима око манастира, и да је он, као ондашњи начелник Округа чачанског, оштро прекоревао те људе и говорио кметовима и другим угледнијим сељацима приликом одржавања среских скупштина да је то један рђав и ружан обичај и да треба да настану свим силама да га што пре искорене. У томе смислу, уколико се данас сећа, послао је и један поверљиви извештај Министарству просвете и црквених послова у коме је тражио да Министарство преко учитеља и свештеника утиче на сузбијање и искорењивање тога рђавог обичаја[1]). —

[1]) Пошто је предратна архива начелства Округа чачанског пропала, а тако и поверљива архива Министарства просвете, то овај акт нисмо могли пронаћи.

NACIONALNA BIBLIOTEKA CRNE GORE ĐURĐE CRNOJEVIĆ

Г. *Јован Ердељановић*, професор етнологије на Београдском универзитету, усмено нам је саопштио (10-II-1927) да је њему одмах после светског рата причао неки београдски алас, како је он више година ловио рибу у оном делу Драве који протиче поред Славоније до ушћа у Дунав и да му је из личног, непосредног искуства познато да је тај обичај вршен у том делу нашега народа и то у времену од пре и после светског рата. Нарочито су тиме почашћавани, говорио је тај алас, трговци и њихови агенти који су долазили у те крајеве да купују јабуке и друго воће. — Г. *Сотир Аранђеловић*, адвокат из Београда, причао нам је једном приликом (10-V-1930) да су га пре тридесет и више година звали његови другови-полициски писари да пређе са службом у Ваљевски округ, јер их тамо, за време увиђаја, чашћавају и тиме, што им преконоћ женске „праве друштво". — Г. *Драгољуб Бранковић*, инспектор Министарства просвете, усмено нам је саопштио (5 маја 1930) да му је приликом повлачења наше војске кроз Арбанију у више махова приповедао пок. Душан Рогић, бив. шеф рачуноводства Управе Фондова, раније бив. надзорник Савеза земљорадничких задруга у прекосавским крајевима, да је њему — Рогићу — из личног искуства познато како је обичај уступања жена госту вршен у Бачкој у времену око 1905 године. — Једном приликом, причао је Рогић, обилазио сам земљорадничке задруге по Бачкој и био сам на преноћишту код Н. Н., тамошњег угледног сељака, који је имао две младе и лепе снахе. Синови су му били у Пешти на отслужењу војног рока. Лепо су ме примили: изули обућу и опрали

NACIONALNA BIBLIOTEKA CRNE GORE ĐURĐE CRNOJEVIĆ

ноге, понудили најлепшим јелом и пићем, дуваном и другим посластицама. Кад смо пошли на спавање, домаћин ми рече да бирам с којом ћу снахом спавати. Ја се запрепастих и верујући да се ради о некој подвали, најенергичније се томе успротивих. Домаћин је и поред тога наваљивао говорећи да то није срамота, јер је код њих такав обичај, а кад му ни све то није помогло, уздахну и рече: „Ако моје снахе не ваљају за тебе, господине, оне не ваљају ни за моје синове", дајући том приликом неке знаке и покрете рукама и главом који су очито показивали као да сам га увредио тиме што сам одбио да спавам са његовом снахом. Али се ствар ни на томе није свршила. Тек што сам хтео заспати, одједном се отворише врата од собе у којој сам лежао, и на њима се појави једна женска као каква црна силуета. Мене ухвати такви страх, да сам просто дрхтао као да ме ухватила грозница. То је била снаха домаћинова, и она се поче умиљавати око мене и нудити се да спава са мном говорећи да се тако ваља, да то није ништа, јер то раде и други. И њу сам одлучно одбио, и у уверењу да ћу те ноћи бити просто премлаћен, нисам смео ни ока склопити, већ сам онако преплашен и будан остао све до зоре, и једва дочекао да се што пре удаљим из ове куће. Када сам се сутрадан пожалио месном попу, он ми рече: „То није ништа; такав је обичај у овом крају. Ниси требао одбити понуду, јер си тиме увредио домаћина: он ће мислити да си понуду одбио зато што ти се нису допале његове снахе". И доиста када сам другом приликом обилазио ове крајеве, уверио сам се да ми се онда није спремала никаква замка,

NACIONALNA BIBLIOTEKA CRNE GORE „ĐURĐE CRNOJEVIĆ"

него да је по среди била проста примена једног старог обичаја и ништа друго. — Г. *Војислав Ј. Илић-Млађи*, песник, инспектор Министарства правде, у више махова нам је говорио (1930) да је за време свога службовања у Ћуприском првостепеном суду дознао од мештана околних села да се обичај гостинске обљубе у то време, 1910, местимично одржавао у неким крајевима села Жидиља (Срез деспотовачки, Област моравска), нарочито међу влашким елементом. — Г. *Велимир Лекић*, судија у Штипу, у своме писму од 7 маја 1930 извештава нас, да није могао дознати ништа о постојању тога обичаја у околини Штипа, па каже: „Напротив овоме, један учитељ (Филип Митровић, родом из Дорјана) ми је говорио да такав обичај још и сада постоји међу Власима у Хомољу [Срез хомољски, Округ пожаревачки] и да је он још као млад учитељ био нуђен при преноћишту од домаћина да му кћи за ту ноћ „„прави друштво““. Мој председник суда [Војислав Богосављевић] ми је то исто потврдио и још додао, да је тај обичај постајао у Старом Влаху, тамо према Санџаку, па да се још и данас по негде одржава“. У својим писмима од 14 и 21 јуна 1930 г. Лекић нам је саопштио исказ г. Јована Илића, адвоката из Штипа, раније судског писара у Зајечару, који (Илић) „ . . . зна за тај обичај угошћења угледнијег госта са кћерима код Влаха у околини Зајечара. Њему се то догодило у Метовници, селу крај Зајечара и то пре неколико година. Чак се спомиње и имена Влаха“. — Г. *Илија Ђаковић*, односно Иле Џјак, како он сам себе називаше и потписиваше старом глагољицом или босанчицом, земљорадник из села Медне (Срез Мрко-

NACIONALNA BIBLIOTEKA CRNE GORE ĐURĐE CRNOJEVIĆ

њића Град, Травничка област), причао нам је 1927 године, кад смо за време септембарских посланичких избора били тамо као претседник бирачког одбора, да су њему старији људи приповедали да је тога обичаја било у тим крајевима за „турскога земана, а безбели и кад је Ћесар владао". — Г. *Томаш Катанић*, срески начелник у пензији, родом из Васојевића, усмено нам је саопштио (24-V-1930) да је једном приликом после балканског рата био у кући неког Омерагића, из Гусиња, и да му је овај онако у разговору рекао да има четири жене: „Једна је стара и чува децу, друга рађа децу и њу не дирам, трећа је млада и она ме двори, *а четврта је за мусафире*". — Г. *Живорад Поповић*, професор Шабачке гимназије, усмено нам је саопштио (6-IX-1930), да му је причао г. Т—ћ, онд., како је почетком августа 1930 био на преноћишту код једног богатог сељака у Богатићу, Срез мачвански, Округ подрински, и да му је овај после вечере послао и једно женско чељаде из своје куће да му преконоћ „прави друштво". Итд.; Итд.

NACIONALNA BIBLIOTEKA CRNE GORE DURDE CRNOJEVIĆ

3. — Најпосле, у трећи ред долазе казивања самих вршилаца тога обичаја као и искази његових стварних познавалаца, који су нам своје исказе непосредно саопштили, усмено или писмено, дакле, до чијих смо исказа дошли из прве руке. У ову групу долазе и подаци који су нама познати из личног сазнања, па ћемо их као такве овде и саопштити. Г. *Вуксан Бакић*, судија у Никшићу, причао нам је у више махова (1919, 1920) да је за време балканског рата био послан као лекарски помоћник да изврши вакцинирање у неким селима Плавогусињске области, и да му је том приликом у једној

арбанаској кући, у којој је био на преноћишту, свекрва послала најмлађу снаху да са њим, као са мусафиром, спава. — Г. *Миодраг Зарић*, судија Првостепеног суда за град Београд, усмено нам је саопштио (15 маја 1930) да се око 1910 бавио у неким селима (Обреновцу, Чиниглавцима, Срећковцу) Царибродског среза у Пиротском округу, и да се том приликом лично уверио да се обичај гостинске обљубе још одржава у тим крајевима. — Г. *Живан Грујић*, претседник Малопожаревачке општине (Срез грочански, Округ београдски) усмено нам је саопштио једном приликом (10 маја 1930) да је њему, као мештанину, познато да је тај обичај увелико вршен у старом Београдском округу и да се местимице доскора био одржао у неким селима Грочанског среза. — Г. *Михаило Чебинац*, бивши дугогодишњи полициски чиновник, сада индустријалац у Краљеву, усмено нам је саопштио (22 маја 1930) да је отприлике пре 50 година, као полициски писар, био једном приликом на преноћишту у једном селу у околини Груже (Округ крагујевачки) и да му је преконоћ домаћин послао своју жену да му „прави друштво". То исто десило му се пре тридесет година у једној кући на Копаонику. — Г. *М. Аџемовић*, чиновник Министарства шума и руда, усмено нам је саопштио (26 маја 1930) да је њему лично познато да се обичај гостинске обљубе после светског рата вршио у неким местима Млавског среза, у Пожаревачком округу. — Г. *Милорад Никићевић*, раније учитељ, сада управник Дома за васпитање малолетника у Београду, у своме писму од 23 јула 1930, послао нам је о овоме питању податке из два места. Осим тога, у томе се писму говори и о

NACIONALNA BIBLIOTEKA CRNE GORE ĐURĐE CRNOJEVIĆ

другим врло важним подацима из живота и обичаја нашег народа, па га зато доносимо у целини. Тамо се каже:

„На Ваше цењено писмо којим ме питате, да ли ми је што познато о обичају у нашем народу, да се госту поред осталога гошћења подведе и каква женска, могу Вам одговорити следеће:

1) Када сам службовао пре 25 година у једном пожаревачком селу [Кочетину, Срез моравски], насељеном већином влашким елементом, могао сам приметити, да код тога елемента не постоје појмови о браку и моралу као што смо ми то научили да сматрамо. Једном речи, сваки мушкарац једноставно атакира, тако да се изразим, на сваку женску чим му се и најмање прилика за то укаже. Тако исто свака женска подлеже сваком мушкарцу само ако јој се свиди (иоле) и укаже за то прилика. Поштује се само рођена мајка и можда сестра.

Причали су ми мештани, да бољег госта, још ако је власт онда поготову, послужује пред спавање каква девојка или младица и да није то ништа ако она на прву реч подлегне. Она је и дошла са тим сазнањем. Такође су ми причали, да се сматра за дужност представницима власти, када долазе у село, да се после вечере нађе и „нешто млађе“. Тамо је обичај, да млада девојка, нарочито ако је миражџика, одбегне некоме момку, где пробави неки месец, па после на наговарање са друге стране, побегне другоме момку, где такође пробави дуже или краће време, па трећем и тако више пута, докле се негде не скраси и не венча[1]).

[1]) О полној разузданости и понашању женскиња у Хомољском срезу види *Сри. етногр. збор.* XIX, 129 и д.

2) Био сам пре 24 године са службом уз један мањи али богат манастир у унутрашњости [Јошаница код Јагодине]. Тамо се „боговски“ живело. Долазили су многи гости из вароши и чак Београда. Добрим пријатељима се после најбоље вечере и провода сервирала ноћу и каква девојка из „Прњавора“ [села крај манастира]. А причали су ми, да је свака млада девојка из Прњавора морала прво подлећи калуђерима, па се после удати. А млада снаша доведена са стране имала је убрзо бити у манастиру и дати тамо што је потребно. Свет се није против тога бунио и од старине се сматра то као нешто што мора бити. Код сељака уопште и не постоји појам полне невиности, но се гледа само на мираз, па тек на спољашност после тога“. — Г. *Милорад Миловановић*, начелник Среза поцерског, који је за време свога тридесетогодишњег службовања у полицијској струци био у разним крајевима наше земље, усмено нам је саопштио 16 септембра 1930 ове податке. Пре балканског рата службујући у Трстенику био је једном приликом гост оца Виктора, старешине манастира Љубостиње, који га је поред добре вечере почастио и једном женском из манастирског Прњавора да му преконоћ „прави друштво“. Као начелник Среза кључког био је 1919, приликом једног службеног увиђаја, на конаку код једног тамошњег сељака. Лепо су га примили и угостили: изули обућу, опрали ноге, понудили најлепшим јелом и пићем што су имали, и најпосле, уступили најлепшу собу за спавање. После вечере, када је пошао на спавање, ушла је за њим у собу и домаћица да га покрије. На његово наваљивање да га остави сама, домаћица му

NACIONALNA BIBLIOTEKA CRNE GORE - ĐURĐE CRNOJEVIĆ

је рекла да га мора покрити, јер се „тако ваља“, и када је он обучен легао у кревет изговарајући се да се боји да му не буде хладно, хтела је и она да легне поред њега, да му „загреје кревет“ и да му „прави друштво“, јер је код њих такав обичај. Али бојећи се да није по среди каква превара, он је енергично захтевао да га остави сама, па када ни то није помогло, просто ју је рукама изгурао из своје собе. — Поводом тога случаја причао му је г. Сретен Ђорђевић, из Неготина, ондашњи полициски писар, да је то обичај у томе крају, и да се то и њему врло често догађало када је бивао на конаку по тамошњим селима. — Г. *А. Давидовац*, благајник Дирекције шума у Винковцима, раније срески начелник у разним крајевима Пожаревачког округа, у своме писму од 29 маја 1930 известио нас је да је пре светског рата било обичаја гостинске обљубе у неким крајевима Пожаревачког округа, нарочито онима према Крајини. Њему се такав случај десио у једном тамошњем селу, јер је домаћинова кћи, Гина, била дошла да му „угреје кревет“. Непознавајући тамошње прилике једва се отресао Гине, а доцније му је Светозар Поповић, онд., објаснио да то није ништа, јер је такав обичај у тим крајевима о чему се доцније и сам лично уверио. У своме писму од 5 јуна 1930 г. Давидовац каже како је ту скоро после светског рата био на преноћишту у селу В. у Срему. Домаћица, лепа и млада удовица, лепо га је примила: нахранила и напојила, а затим му наместила кревет у „истој соби“ у којој је и она спавала. — Г. *Ананије Стефановић*, претседник Општине рашке, раније срески начелник, рођени Студеничанин, у

NACIONALNA BIBLIOTEKA CRNE GORE ĐURĐE CRNOJEVIĆ

своме писму од 29 маја 1930 извештава нас да смо погрешно обавештени да у Студеничком срезу постоји обичај по коме домаћин уступа госту какву женску за време преноћишта, јер вели: „Да је тај обичај у овом крају постојао или да сада постоји, ја бих свакојако знао као рођени Студеничанин у селу Ушћу, а у овом Срезу провео сам скоро цео свој живот и имао прилике да у много сеоских кућа преноћим, као доста угледан, а у своје време и леп човек, па *нигде и никад ми тако што нико није понудио* нити сам чуо да такав обичај постоји; а у своје време док сам био млађи нисам био „„светац““ за оваке „„обичаје““, те би свакајако ово знао“. Али и поред овако изричног тврђења г. Стефановић ипак признаје да је било трагова тога обичаја у Студеничком срезу, јер у истом писму даље каже: „Нећу да тврдим да је у раније време могло бити веома ретких изузетака у појединим домовима, нарочито у околини Манастира Студенице и села Градца, да домаћин или домаћица каквом угледном госту као: капетану, писару, шумару, попу, трговцу, председнику општине итд., понуде неко лепо женско чељаде за ту сврху а нарочито калуђерима, но као што рекох то [су] врло ретки изузеци били и далеко од народних обичаја, већ напротив такве су куће и особе презиране“. — Г. *Јевђа Војновић*, извозник из Београда, у своме писму од 22 маја 1930 године послао нам је о овоме питању драгоцене податке из разних крајева. Писмо је и по своме опсегу и по својој садржини веома интересантно. Зато га доносимо у целини. Оно гласи:

„Примио сам Ваше писмо и ево Вам на исто одговарам. Као трговац, трговачки путник и житар-

ски извозник пропутовао сам без мало све крајеве наше земље, па сам имао прилике да се мало побоље упознам са народним животом и народним обичајима, нарочито с обичајем који Вас интересује. Бивао сам на преноћишту и код богата и код сиромаха; спавао на лепој и мекој постељи, а понекада на тврдој земљи и голој слами; почашћаван сам питом и печењем, а понекада само сољу и хлебом; нудиле су ми се и лепе и ружне да ми оперу ноге, а у неким местима био сам почашћен и тиме, што ми је преко ноћи каква женска правила друштво. Тако сам 1897 био девер једном сељаку из села Тврдојевца, Срез тамнавски, Округ ваљевски, и том приликом био сам увече почашћен једном младом. Године 1898, бавио сам се неколико дана у неким селима по Срему, ту у непосредној близини саме Сремске Митровице, па сам и ту наишао на исту почаст. У селу Остружници, Срез колубарски, Округ београдски, био сам 1911 венчани кум једном тамошњем сељаку и увече сам спавао у истој постељи са једном девојком. Као редов и коначар I чете II батаљона IV пука II позива Дринске дивизије био сам једном приликом 1912 на преноћишту у једној српској кући, на путу између Пријепоља и Сјенице, и том приликом био сам почашћен тиме, што је домаћинова кћи спавала са мном, а жена са мојим другом, док се домаћин негде неопажено био изгубио. У једном селу Кучевског среза у Пожаревачком округу, био сам 1925 на преноћишту, у једној, по свој прилици, влашкој породици. Лепо су ме дочекали: понудили јелом и пићем, хтели да ми оперу ноге, а затим уступили најлепшу собу за спавање. Тек што сам био легао, дошла је

НАЦИОНАЛНА БИБЛИОТЕКА ЦРНЕ ГОРЕ ЦЕТИЊЕ ЦРНОЈЕВИЋ

к мени једна девојка, скинула одело и легла поред мене у исту постељу. Кад сам јој предочио незгодне последице које је могу снаћи због тога њена поступка, као да може изгубити невиност итд., она ми је одговорила, да код њих нема невиних девојака, јер која је невина значи да ништа не ваља и да је због тога нико неће[1]). Затим ми је испричала, да оне губе девичанство пре удаје на т. зв. „стрнцању". То је игра момака и девојака која се састоји у овоме. Момци и девојке се ухвате за руке и направе коло. У средину кола уђе једна девојка завијених очију и с марамицом у руци; она треба неког од момака марамицом да удари и да му погоди име. У случају да удареном момку не погоди име, овај има право да је одведе у најближи жбун и да је обљуби. И тако се на једној истој девојци могу изређати више њих, јер се тако ради све донде докле она некоме име не погоди. И заиста преко ноћи уверио сам се да ова девојка није била невина. Најпосле, био сам 1927 на преноћишту у Галичнику код Кичева [Скопска област]. Ту су биле снаха и свекрва; свекрва је била удова а снахин муж беше отишао некуда у Влашку. Преко ноћи дошла је снаха по налогу своје „баке", да ми, као мусафиру, прави друштво,

[1]) Слично схватање о девојачкој невиности постојало је је и код старих Словена, јер о њима Арапин Масуди између осталог каже и ово: „Wenn ein Mann ein Mädchen zur Ehe nimmt und findet, dass sie noch Jungfer ist, so sagt er: Wenn etwas an Dir wäre, so würden sie Lust zu Dir gehabt haben, und Du würdest Dir wohl einen Liebhaber ausgesucht haben. Und er schickt sie weg und will nichts mehr von ihr wissen" [Schrader: *Reallexikon* s. v. Keuschheit (I, 581)]. — О девојачкој невиности код нашег народа види Тих. Р. Ђорђевић: о. с., I, 97—105 и тамо наведену литературу.

што ја, разуме се, нисам одбио. У свима овим случајевима питао сам саме женске које су ми ноћу правиле друштво, зашто то раде, и увек сам добијао један те исти одговор: „„такав је адет““, „„тако се ваља““, „„треба госта лепо примити и свим почастити““. Ето то је све што знам о овоме обичају“. — Г. *Добривоје Мандић*, свештеник из Добрића, Срез поцерски, Округ подрински, усмено нам је саопштио (5-IX-1930) да је њему, као мештанину, лично познато да се обичај гостинске обљубе још и данас врши у неким местима Поцерског среза, али више као нека спорадична појава, него као прави обичај. Споменуо нам је и неколико кућа за које позитивно зна да врше тај обичај, а међу њима и једног кмета, из Маова, који је своју жену редовно уступао претседнику своје општине, кадгод би му овај дошао у госте. Њему самом десило се то 1918 у селу Осечени, Срез подгорски, Округ ваљевски, и зато што је одбио понуђену „част“, сутрадан није добио ништа за доручак, па чак ни уобичајену црну каву, јер су се укућани нашли увређени, па због тога на њега и наљутили. — Г. *Драгић Михаиловић*, мајстор-грађевинар из Заблаћа, Срез поцерски, усмено нам је саопштио 12 септембра 1930, да се он као мајстор-грађевинар бавио у разним местима Подринског округа, и да се „лично осведочио“ да се тај обичај врши још и данас у Поцерском и Мачванском срезу. Истина, „своју жену не дају, но ти доведу какву удовицу, распуштеницу или девојку која је и без попа добавила мужа, те ти прави занимацију“. Даље нам је рекао да је и он своје госте на тај начин дочекивао „и калаузио“,

NACIONALNA BIBLIOTEKA CRNE GORE ĐURĐE CRNOJEVIĆ

и да ће тога бити „докле је вијека и свијета, докле је људи и жена, јер друга бити не може". — Г. *Др. Јово Тошковић*, проф. гимназије у Новом Врбасу, усмено нам је саопштио (2-X-1930) да су трагови тога обичаја сачувани и у Морачи. Њему је лично познато да је Н. Н., из села Н., давао своју жену угледнијим гостима да им преконоћ „прави друштво". — Г. *Томаш Катанић*, у своме писму од 15 маја 1930 саопштио нам је овај податак. „При уласку наше војске у Отаџбину [1918], био сам на конаку у Урошевцу [Срез неродимски, Област косовска] код једне српске фамилије, која је и мене и моје другове лепо примила и сместила у свој дом. Поред остале пажње коју су нам домаћи указали, било нам је стављено на знање да можемо добити женске да нам преко ноћ „праве друштво". Ја сам преко тога прешао правећи се да не знам о чему се ради, а шта су радили моји другови нисам хтео уопште да знам, јер ме није тада то интересовало ни занимало. Ипак сам чуо сутрадан да су се двојица њих веома лепо провели са две младе жене из исте куће које су им преко ноћи „правиле друштво", а при поласку им дале на дар по једну везену марамицу, за успомену, које су они успут показивали и хвалили се". — Г. *Светозар Томић*, државни саветник, раније просветни радник у Јужној Србији, усмено нам је саопштио (15 априла 1930) да је њему познато да је обичај уступања жена вршен у околини Пчиње (Срез неглиговски, Округ кумановски) за турскога вакта, и да је то чињено из пажње и велике предусретљивости према турским официрима и другим претставницима турске власти. — Г. *Жарко Калинић*, професор на раду у

NACIONALNA BIBLIOTEKA CRNE GORE ĐURĐE CRNOJEVIĆ

Државној архиви у Београду, саопштио нам је (28 маја 1930) да је њему врло добро познато да се обичај гостинске обљубе још и данас одржава у Бабиној Греди, Срез жупањски у Славонији, и да су његови трагови очувани у неким местима Винковачког и Ђаковичког среза међу т. зв. „Шокцима". То исто нам је потврдио (15 јуна 1930) и г. *Ерцеговац*, секретар Министарства просвете, додајући да се трагови тога обичаја могу још и данас наћи у Барањи међу тамошњим Шокцима и Буњевцима. Нама су лично позната ова два случаја. Први је из околине Челебића (Фочански срез) у Босни. Октобра или новембра 1914 бејах дошао тамо са Д-ром Вулгарисом, ондашњим лекаром из Никшића. Очекивали смо неке рањенике, јер се тих дана вођаше пушкарање између наших и аустриских претстража на Дрини. Али како нико не дође од рањених, ми се кренусмо натраг за Челебиће. На путу нас ухвати велики пљусак који је трајао све до касно у ноћ. Због тога морасмо преноћити у једној најближој кући, у којој затекосмо и једно болесно дете. Лекар прегледа дете, даде му два прашка на знојење, и после кратког времена детету би боље. То обрадова домаћина, па нам спреми лепу вечеру, а увече нам понуди две женске „да не будемо сами", што обојица одбисмо бојећи се заразних болести које увелико владаху тада у тим крајевима. Други се случај десио децембра исте, 1914, у једном хану на Вјетернику у Црној Гори. Враћајући се из Подгорице с Милом Лекићем, учитељем из Краља у Васојевићима, свратисмо у поменути хан на преноћиште. Хан су држале две девојке. Иако нас двојица бејасмо и уморни, и покисли, и назебли, и

NACIONALNA BIBLIOTEKA CRNE GORE ĐURĐE CRNOJEVIĆ

гладни, ханџике показиваху мало воље да нам помогну. Али из разговора ја дознадох да је Лекић неки род са овим ханџикама, па их оштро укорих, како су они пријатељи само на речи, али не и на делу. „Зар се овако дочекују пријатељи?", рекох подигнутим гласом, а затим: „Ово је срамота за кућу П—ћа, јер она овако није никада дочекивала своје пријатеље и госте. Међер су се овдје изгубили стари црногорски обичаји и пријатељство се свело на голу ријеч!" На те моје речи скочише обе девојке, као да се помамише, па једна исцепа дрва и наложи велику ватру, а друга скиде сувог меса с тавана, донесе хлеба, сира и кајмака, те се тако нас двојица за тили час и огрејасмо, и осушисмо, и нахранисмо, и напојисмо. Мало доцније дође у хан једна девојка из околине и ханџика јој показа нас двојицу међу другим путницима, који се беху окупили око ватре. Девојка седе поред ватре, а ханџика позва мене у собу, да ми нешто каже. „Хоћу, господине докторе (ја сам тада био прикомандован једној мисији Грчког црвеног крста и носио на руци болничарски знак, па су ме свуда звали доктором), рече ханџика, *да вас почастим по староме обичају.* Ево сам нашла дјевојку која ће с Вама спавати". „То је врло велика пажња са Ваше стране, одговорих ја, али не могу примити ту част, јер је са мном Ваш пријатељ, па је ред да њега тиме почастите". Она зовну Лекића, каза му о чему се ради, али у тај исти час дође у хан отац оне девојке и одведе је кући, и тако целу ту ствар разгради.

Итд.; Итд.

NACIONALNA BIBLIOTEKA CRNE GORE DURDE CRNOJEVIC

IV

Као што се види, подаци о обичају гостинске обљубе, које садржи усмена традиција, односе се на: Босну, Херцеговину, Црну Гору, Стару Србију, Македонију, Србију, Срем, Славонију, Бачку и Барању, и они говоре не само да је тога обичаја било у нашем народу, него да његових трагова још и данас има у неким местима (у Бабиној Греди, Студеничком и Хомољском срезу итд.) у виду локалних и спорадичних појава. Зато се ти трагови морају сматрати као необориви докази да је тај обичај постојао и у нашем народу.

§ 9. Општи закључак о постојању гостинске обљубе код нашега народа

Ако резимирамо све податке које садржи писана књижевност и све трагове које садрже народне умотворине, народни обичаји и садашња усмена традиција, можемо без икакве резерве извести овај закључак:

1) *да је обичај гостинске обљубе некада постојао и у нашем народу*;

2) *да је то некада био општи, заједнички обичај нашега народа, јер су његови трагови сачувани готово у свима нашим покрајинама: Босни, Херцеговини, Црној Гори, Старој Србији, Македонији, Србији, Срему, Славонији, Бачкој и Барањи*;

3) *да је тај обичај имао некада веома широку практичну примену у нашем народу, па је због тога оставио и много својих трагова у свима правцима народнога живота: писаној књижевности, народним умотворинама, народним обичајима и усменој традицији*;

NACIONALNA BIBLIOTEKA CRNE GORE ĐURĐE CRNOJEVIĆ

4) *да се тај обичај још и данас одржава у неким крајевима нашега народа, као у Пожаревачком и Крајинском округу, Студеничком срезу, Подравини, у Славонији* итд; и

5) *најпосле, да се тај обичај у местима у којима се још задржао јавља данас више као нека локална и спорадична појава, него као прави обичај што значи да је већ сасвим на измаку своје практичне примене у нашем народу.*

NACIONALNA BIBLIOTEKA CRNE GORE ĐURĐE CRNOJEVIĆ

NACIONALNA
BIBLIOTEKA
CRNE GORE ĐURĐE
CRNOJEVIĆ

ГЛАВА ТРЕЋА

§ 10. **Побуде вршења гостинске обљубе код нашег народа**

Све што је речено о разлогу и постанку гостинске обљубе уопште, вреди у потпуној мери и за гостинску обљубу код нашега народа посебице. Зато ће овде бити говора само о оним побудама из којих је тај обичај вршен у најскоријој прошлости нашега народа и из којих се данас врши у местима у којима се још одржао као локална и спорадична појава.

NACIONALNA BIBLIOTEKA CRNE GORE ĐURĐE CRNOJEVIĆ

1. — Један од најраспрострањенијих разлога који су диктовали вршење гостинске обљубе у нашем народу био је тај, да се госту укаже што већа пажња и што већа предусретљивост. Ово се радило утолико пре, ако је гост био каква угледнија личност којој се и по њеној личној вредности и по њеном социјалном положају указује већа пажња и поштовање него другим лицима. У таквим случајима домаћин је сматрао за особиту част не само да му каква угледна личност дође у кућу и да је почасти свим оним „што је Бог дао“, него и да таквом госту стави на телесно расположење и какво женско чељаде из своје куће. И као што би се наљутио и нашао увређен, ако би гост одбио да узме од понуђеног јела и пића, исто би се тако

нашао увређен, ако био одбио ту почаст да му једно од његове женске чељади преконоћ прави друштво. Ово долази понајвише отуда, што су људи примитивних средина и веома осетљиви, самољубиви и веома сујетни, јер воле да се о њима само лепо говори, да се свуда и у свакој прилици прича о њиховом домазлуку, о њиховом добром вину и ракији, о лепоти њихових жена итд. Зато нема веће и теже увреде за њих, но кад им гост одбије да узме штогод од понуђене хране или пића, јер сматрају да он то чини због тога, што му се не допада оно чиме су га понудили, и даље изводе из тога да он презире њих и њихову кућу. Још у већој ће се мери наћи увређени, понижени, осрамоћени, ако гост одбије њихово женско чељаде, јер то значи да оно не ваља, да му се не допада, да не одговара његову положају и његову укусу[1]). Тиме се

NACIONALNA BIBLIOTEKA CRNE GORE ĐURĐE

[1]) Истоветно схватање постојало је и код других народа. Немачки писац Судерман, у своме делу *Die Ehre*, доноси ову причу. Трафт путујући по средњој Азији, сврати на конак код неког тибетског великана. Домаћин га лепо прими и по обичају посла жену да га одведе у купатило. Путник је био очаран лепотом дражесне жене, али не познавајући месне обичаје уздржао се од сваког додира са њоме. Међутим, када се вратио у дворану имао је шта видети: телесна гарда је била под оружјем, претећи су се гласови разлегали на све стране, а мачеви већ били упола истргнути. У томе се захорио и глас ражљућеног и до дна душе увређеног домаћина да његов гост мора умрети, јер је смртно повредио част његова дома тиме, што је презрео најдрагоценију понуду која му је указана, што није хтео да обљуби његову жену! (Sudermann: *Die Ehre*, Stuttgart—Berlin, 1929, 80). — Вестермарк наводи, да се код неких примитивних племена одбијање такве понуде сматра као увреда или као акт који је довољан да госта „људи презру, а жене наруже" (Westermarck: *The history of human marriage*, I, 227).

једино може објаснити велики бол и тежак уздах онога домаћина из Бачке који је Рогићу рекао: „Ако моје снахе не ваљају за тебе, господине, оне не ваљају ни за моје синове!“[1]). Тако исто може се објаснити зашто свештеник Мандић није добио ништа за доручак у Подгорском срезу, иако су га увече били примили и угостили да боље бити не може, јер је одбио да му одређено женско чељаде преко ноћи „прави друштво“, а то је, разуме се, укућане и увредило и понизило[2]). У Пожаревачком округу давање женског чељадета госту врши се зато, да се госту укаже што већа почаст, и домаћин сматра за особиту част када гост прими његову понуду[3]). У Крајини се то чини „из гостољубља“, а не из покварености“[4]). У Студеничком срезу домаћин даје своје женско чељаде, да би госта што боље и лепше дочекао, и ако гост прими понуду, домаћин то сматра за особиту част и за себе и за своју кућу[5]). У Пиротском округу жена се уступа из пажње и предусретљивости према госту[6]), а у Бабиној Греди у Славонији да се гост почасти и да му буде што пријатније време докле се буде бавио у домаћиновој кући[7]). У срезовима: Тамнавском, Колубарском, Кучевском, Кичевском, затим у

[1]) Бранковић: усмено.

[2]) Мандић: усмено.

[3]) М. Николић: усмено.

[4]) Лекић: у своме писму од 21 јуна 1930 (по казивању Јована Илића, адвоката из Штипа, раније судског писара у Зајечару).

[5]) О. Благојевић: усмено.

[6]) М. Зарић: усмено.

[7]) Ерцеговац, Калинић, Куглер, начелник Министарства правде: сви усмено (1930).

околини Сремске Митровице, Пријепоља и Сјенице женско се чељаде ставља госту на телесно расположење зато што „треба госта лепо примити и свим почастити“[1]). Итд.; Итд.

2. — Осим тога разлога гостољубивости и простодушности — давање женског чељадета госту вршено је и из других различних већином практичних смерова. На прво место долазе случаји у којима је уступање вршено ради добијања деце, јер се по схватању нашега народа брак и људски живот нису могли ни замислити без деце. Зато су се појединци довијали на свемогуће начине да дођу до потомства које ће их у старости одменити, пазити и неговати, а после смрти наследити њихову имовину и молити се Богу за покој њихове душе. Поред других средстава, врачара и бајалица, искоришћаван је у ту сврху и обичај гостинске обљубе. У Београдском округу, када је муж неспособан за оплођење, прибегава се томе што се жена са знањем и допуштењем мужа пода каквом странцу, путнику или пролазнику, који би туда прошао и у њихову кућу свратио да се одмори или да преноћи[2]). У Босни када се „догоди да у једној фамилији нема снаха јединица дјеце, па се боје да ће им се лоза затрти, они снаху (а то бака обично ради) наговоре“, да се пода ономе „кога они бегенишу да је добра соја“[3]). У Хомољском срезу жене које немају деце подају се другим људима који их имају и то бива често и са знањем самога мужа,

[1]) J. Војновић: у своме писму од 22 маја 1930.

[2]) Грујић: усмено.

[3]) Krauss: o. c., 284.

нарочито ако је нерађању деце само он узрок“[1]). У Ужичком и Чачанском округу и у Босанској Крајини нероткиње се, изгледа, најрадије подају свештеним лицима. Шта више у Ужичком округу сматра се „као свето дело“, „као севап“, или „као задужбина“ подвести нероткињу калуђеру или свештенику[2]).

3. — Као што је постојала тежња за добијањем порода, исто се тако тежило да се добију што лепша и што здравија деца, јер су она служила и као најлепши украс куће и као највећа дика и понос својих родитеља. Зато је обичај гостинске обљубе вршен и у циљу добијања лепшег и здравијег порода. Класичан пример за то имамо у причи о рођењу Сибињанин Јанка[3]). У Београдском округу жена је уступана госту и ради тога да се добије лепши пород, „ако је муж ружан и на око неугледан, а гост леп, млад, висок и расан човек“[4]). У Пожаревачком округу девојке су лепе и здраве, али су мушкарци кржљави и неразвијени. Зато се мужеви довијају на разне начине да одрже своје потомство, па у ту сврху прибегавају и вршењу гостинске обљубе[5]). У Босни, када се догоди, „да

NACIONALNA BIBLIOTEKA CRNE GORE ĐURĐE CRNOJEVIĆ

[1]) *Сриски етнографски зборник*, XIX, 86.

[2]) Ђорђевић: о. с., II 150—151. — Уроћенице на Гренланду сматрају се срећним ако их ангекок, или „пророк“, почаствује својим миловањима; неки мужеви чак му плаћају за полни сношај с њиховим женама, јер верују да би дете таквог светог човека морало бити срећније и боље од других (Westermarck: *The origin and development of the moral ideas*, I 563 нап. 1).

[3]) Вук: *Рјечник*, s. v. Сибињанин Јанко,

[4]) Грујић: усмено.

[5]) Давидовац: у своме писму од 29 маја 1930.

је једна обитељ сасвим слаба и болешљива, наговоре снаху да се пода каквом човеку од доброг, здравог соја" да би и она „заметнула здрав сој"[1]).

Уступање жене у циљу добијања порода уопште, као и у циљу добијања лепше и здравије деце посебице, практиковано је према гостима странцима, а не према мештанима из ових разлога. Прво зато, што је то био најпознатији, па следствено и најлакши пут да се дође до остварења жељеног циља, јер је обичај гостинске обљубе и иначе одржаван. Друго зато, што је то био вероватно најпогоднији начин да се сакрије од суседа траг о правом оцу тим путем добијене деце, како се после не би испредале приче и пребацивало деци да личе на овога или онога суседа, а оцу да нису његова, већ суседа Јанка или Марка. Јер странац, као и ветар, дође и прође, и ником ништа не прича, док они који су из истог места не умеју чувати тајну, већ нешто непажњом, нешто неумешношћу, а нешто опет сујетним самохвалисањем одаду целу ствар, те одмах пукне брука по целој околини, јер „што одех преко уста, одех и преко девет брда"[2]). Треће, зато што су још од најстаријих времена постојала у народу мутна наслућивања да се мешањем и укрштањем крви снажи раса и да због тога треба претпостављати у таким случајима странце крвним сродницима и изметнутим, изрођеним мештанима. И најпосле, четврто, зато што се одвајкада знало да је жена сва од чула и од осећања, да је њено срце увек јаче од њена разума, и да се, када се једном

[1]) Krauss o. c., 284.

[2]) *Караџић* за 1903, бр. 4, 188.

NACIONALNA BIBLIOTEKA CRNE GORE ĐURĐE CRNOJEVIĆ

упусти у полне односе с каквим мушкарцем, она толико заборави, да се њему и срцем и душом потпуно преда, а према своме мужу охладни и изгуби готово сваку наклоност и поштовање. Па не само то, већ је њена лакомисленост била у стању да је сасвим отргне од њена дома, да је натера да напусти свога мужа и оде своме милоснику, и да на тај начин засвагда прекине везе које су је везивале за њено огњиште, за њену децу, мужа и породицу[1]). Тачност свега тога потврђују свакодневни примери из садашњости као и многобројне народне приче, од којих су неке наведене у одељку који говори о траговима гостинске обљубе у народним причама. Да би се спречило бекство жена, а с тим у вези отклониле свађе и крвне размирице које су настајале између мужа одбегле жене и њена милосника, и да би се омогућило и даље одржавање обичаја гостинске обљубе, чије су вршење диктовали разни обзири, религиски и практични, женска су чељад радије уступана странцима него мештанима, јер је код првих била искључена могућност да се ти односи и даље одржавају, док је код других таква могућност постојала због сталног додира, ближих међусобних веза и свакодневних сусрета.

4. — Давање женске чељади гостима вршено је и у циљу стицања пријатељства и наклоности угледнијих људи, људи од моћи, власти и утицаја, да би се у случају потребе могло искористити њихово познанство, њихова благонаклоност. У Студеничком срезу та се почаст указује: окружном

[1]) Јелић: *О браколомству,* 69 и тамо наведена литература.

NACIONALNA BIBLIOTEKA CRNE GORE ĐURĐE CRNOJEVIĆ

начелнику, среском поглавару, полицискоm писару, државном шумару, претседнику општине, народном посланику, „уопште личности таквој која има силу, моћ, власт, да домаћину у даној прилици може што помоћи или, ако би домаћин имао какву муку код власти, да му помогне, или да за доцнији какав случај буде му на руци“[1]). У Ваљевском округу пре тридесет и више година чашћавали су полициске писаре, који би приликом службених увиђаја зашли по селима, и тиме, што би им женске правиле преконоћ друштво[2]). У Крајини, Власи „са таквим гостољубљем дочекују школског надзорника, среског начелника и уопште чиновнике“[3]). У околини реке Пчиње у Кумановском округу тај је обичај вршен за турскога времена из пажње и велике предусретљивости према турским официрима и другим претставницима турске власти[4]). У околини манастира Студенице и села Градца бивало је случаја, „да домаћин или домаћица, каквом угледном госту као: капетану, писару, шумару, попу, трговцу, председнику општине итд., понуде неко лепо женско чељаде за ту сврху“[5]). У неким селима Царибродског среза стављање женске чељади гостима на телесно расположење вршено је понајвише према преставницима власти: полициским органима, шумарима, а нарочито према чиновницима пограничне финансиске струке[6]). Најпосле, у околини

[1]) Светислав Јеремић. тргов. агент из Чачка: у своме писму од 23 маја 1930.

[2]) Аранђеловић: усмено.

[3]) Лекић: у пом. писму.

[4]) Томић: усмено.

[5]) Стефановић: у пом. писму.

[6]) М. Зарић: усмено.

Тимока Власи то раде „понајчешће да се додворе госту од кога се као власти плаше или кога би евентуално хтели да придобију за пријатеља, који им може некад користити“[1]).

5. — Обичај гостинске обљубе вршен је у нашем народу и из материјалистичких, користољубивих обзира. У забаченим засеоцима Прешевске, Кратовске, Кривопаланачке и Овчепољске казе тај је обичај одржаван и због тога, што „путник, гост, при поласку остави по који грош бакшиша“[2]). У Подравини се женска чељад најрадије уступају дрварским и воћарским трговцима, јер се од њих може очекивати и најбогатији поклон“[3]). У Поцерини, жене то раде због тога да би добиле бакшиш да купе помаду или што друго, јер сваки гост при поласку остави таквој жени нешто новаца[4]). Итд., итд.

6. — Уступање жене је вршено и у знак захвалности за какво учињено доброчинство или другу знатнију услугу. У Босни је бивало да када се

NACIONALNA BIBLIOTEKA CRNE GORE ĐORĐE CRNOJEVIĆ

[1]) Лекић: у своме писму од 14 јуна 1930 (по казивању Филипа Митровића, учитеља у пензији из Дорјана, који је службовао у разним местима Крајинског и Пожаревачког округа).

[2]) Манојло Мрвић, управник Београдског казненог завода, који је раније службовао као учитељ у разним местима Јужне Србије, у своме писму од 10 јула 1930.

[3]) Ердељановић: усмено (по саопштењу напред поменутог аласа); М. Милутиновић, тргов. агент из Београда: усмено (2-III-1930).

[4]) Мандић: усмено. — Обљубљена женска добија дар у свима крајевима нашега народа, јер ниједан гост неће отићи, а да јој не остави неки поклон или нешто новаца да купи помаду, сапун и др. Траг од тога обичаја одржава се још и данас у велеварошком животу, јер ниједан отмен гост неће отићи са какве вечере или друге гозбе докле не остави „бакшиш“ за послугу (упор. Вук: *Рјечник*, s. v. крчма).

„нетко са неким особито пази, и он му је особито добра учинио, на прилику: посудио оному новаца у нужди или га је негдје спасио од какове невоље и опасности, онда му пружи и прилику, да му обљуби жену или снаху, а њој безбели каже“[1]). У истом извештају, опет из Босне, вели се како је неки поп из захвалности послао своју снаху да спава са једним жандармом, који је био на конаку код њега, јер жандар каже: „Ја сам до душе томе попи много ваљао па је ваљда хотио, да ми жељу испуни, јер сам се у вечер са снахом шалио“[2]).

7. — Стављање жене госту на телесно расположење вршено је у неким крајевима, као Тамнавском, Колубарском срезу итд., и без икаквих других побуда, већ једино зато што се „тако ваља“, или зато што је „такав адет“[3]). Ово бива зато што се широке народне масе упорно држе својих обичаја и не напуштају их без велике невоље чак ни онда када ти обичаји изгубе сваки смисао за даље одржавање. Отуда је и постала изрека: „Боље је да село пропадне него у селу обичај“[4]).

8. — У неким местима Грочанског среза у Београдском округу обичај гостинске обљубе вршен је и зато: (1) да муж покрије своју кривицу коју је учинио извршеним неверством према својој жени, да би јој на тај начин избио из руку сваки приговор и евентуални јавни прекор, и (2) да се окуша чврстина карактера и верност своје жене[5]). За извођење обадва огледа били су много подес-

[1]) Krauss: o. c., 283.
[2]) Ibid., 284.
[3]) Војновић: у поменутом писму.
[4]) Тих. Р. Ђорђевић: о. с., I, 24.
[5]) Грујић: усмено.

нији странци него мештани из раније већ истакнутог разлога, јер странац дође и прође, и никоме ништа не прича, док су међутим мештани мање погодни да сачувају тајну, поготову те врсте. Зато су се такви огледи много радије изводили са странцима и другим случајним пролазницима, него са блиским суседима и другим мештанима. Осим тога, у прилог странца ишла је и та околност што је постојала оправдана бојазан домаћина уступљене жене, да се мештанин „не навади" и да после продужи одржавати везе са његовом женом и онда када он, домаћин, то не би ни хтео, ни желео.

9. — Најпосле, изгледа да је обичај давања жене госту вршен у неким крајевима нашега народа и из јаке, сувишне сексуалне похотљивости и необузданости полнога живота, као и из перверзности. У Славонији „шокачке су жене необично лепе и здраве, али полно толико неодољиве, раздражљиве и необуздане, да се лако подају и непознатом странцу који је код њих први пут дошао на конак"[1]). У околини тимока, Власи не уступају своју жену „ни из гостољубља, ни из верских обзира нити из чега другог што би имало корена у вери или народном обичају, већ... то појединци чине из покварености и моралне неосетљивости"[2]).

NACIONALNA BIBLIOTEKA CRNE GORE ĐURĐE CRNOJEVIĆ

То су разлози у нашем народу због којих је обичај гостинске обљубе вршен у најскоријој прошлости и због којих се данас врши у местима у којима се још задржавао више као нека спорадична појава, него као прави обичај.

---

[1]) Милутиновић: усмено. — О полној разузданости женских у овим крајевима види: Јосип Козарац: *Тена.* Приповетка из славонског живота.

[2]) Лекић: у писму од 14 јуна 1930.

NACIONALNA
BIBLIOTEKA
CRNE GORE ĐURĐE
CRNOJEVIĆ

ГЛАВА ЧЕТВРТА

§ 11. **Начин извођења гостинске обљубе код нашег народа**

Под начином извођења гостинске обљубе разуме се давање прилике, стварање могућности, идење на руку госту да обљуби домаћицу или какву другу женску из домаћинове куће. То се изводило код нашега народа на различне начине од којих су најглавнији:

1. — *Изување обуће* постоји још и данас као обичај који се врши приликом дочекивања госта. Са вршењем тога обичаја стоји у тесној вези и вршење гостинске обљубе, јер је то био један од најзгоднијих начина за практично извођење тога обичаја. Гост би ушао у одређену собу да се раскомоти, а невеста или која друга млађа женска, ушла би за њим да му скине обућу и опере ноге, и он би је том приликом обљубио. Тачност тога потврђују и неке народне приче. У једној од њих, *Калуђер на конаку*, из Моравске области у Србији, каже се како је био дошао на преноћиште неки калуђер и кад му је пришла домаћинова жена, да му изује чизме, он је био ногу толико укрутио, да му ова није могла чизму скинути. То калуђера као бајаги нађути, па прекори жену што не зна како се гостима изува обућа, а затим сам скиде

NACIONALNA BIBLIOTEKA CRNE GORE ĐURĐE CRNOJEVIĆ

чизме, даде их жени да их обује, да би јој показао како се скидају. Жена се постиђе, обу чизме и пружи ногу да јој покаже како се изувају. Калуђер ухвати жену за ноге и уместо да јој покаже како се чизме изувају, он је — обљуби[1]). О томе истом говори и једна друга народна прича из Србије *Не слаже се рачун*[2]).

2. — *Спавање госта у заједничкој постељи са укућанима* одржало се као обичај још и до данас у брдским крајевима нашега народа. О томе нас уверава поред осталога и једно законодавно тумачење које се налази уз чл. 10 Црногорског закона, односно наредбе о ванбрачној дјеци. Тамо се вели да је на питање Великог суда: како се има разумети и примењивати у пракси други став тачке в. чл. 10 Закона о ванбрачној дјеци од 30 марта 1894, који гласи: „или да су заједно сами лежали под једним постељним хаљинама", Министарство правде дало ово објашњење. Израз „сами" ваља тумачити „тако, да у одаји, у којој су жена и човјек лежали, није никога другога било, кад их је свједок видио, а под ријечима: „„под једним постељним хаљинама"", да су доиста човјек и жена имали заједничку постељну хаљину, па било то зими или љети. Кад би се друкчије тумачиле ове ријечи, тужени се готово не би могао ни бранити, *јер би се особито с погледом на црногорске обичаје сваки час врло лако могло доказати да у дотичној одаји у којој има и других особа, човјек до туђе жене лежи*"[3]).

[1]) Krauss: o. c., 286.

[2]) Ibid., 287.

[3]) *Зборник закона... за Краљевину Црну Гору*, Цетиње, 1912, II, 264.

У тесној вези са вршењем тога обичаја стоји и начин извођења гостинске обљубе, јер је госту стварана могућност за обљубу на тај начин, што би спавао у заједничкој постељи поред какве женске коју би у току ноћи обљубио. Да је таквих случаја бивало служе нам као доказ многе народне приче које о томе непосредно говоре. Тако у причи *Чистуница*, која се чује у Србији, Банату и Славонији, каже се да је гост спавао у заједничкој постељи и да је до њега лежала домаћинова кћи, коју је овај у току ноћи обљубио[1]). У једној другој причи из околине Сремске Митровице, *Како кум није знао кад спава шта му penis ради*, вели се, да је гост-кум спавао у истој постељи са домаћином-кумом, а између њих домаћинова жена, и да је гост-кум покушао да обљуби куму, а кад га је домаћин ухватио на делу, овај се правдао да је спавао, а кад спава он не зна шта му penis ради[2]).

3. — *Покривање госта*, када хоће да спава, обично врши невеста или уопште најмлађа жена из куће, јер ће једна од њих доћи да му помогне покрити се, па ће га том приликом помало и дирнути, погурнути или голицнути, и тиме му дати повода да је обљуби, јер би била „срамота за мушкарца“ да и он са своје стране не учини „шта треба“[3]).

4. — *Дворење госта преко целе ноћи* задржало се и данас у неким крајевима нашега народа, као у Васојевићима, Кучима, неким местима Санџака, Ваљевског округа итд. Тај се обичај састоји у томе

[1]) Krauss: o. c., 302.

[2]) Ibid., 305.

[3]) Ердељановић: o. c., 289; по мојим испитивањима.

што најмлађа женска спава у истој соби у којој спава и гост и то или у посебној постељи или у истој, ако је гост какав сродник или кућни пријатељ, а ово стога да се госту нађе при руци: да га ноћу покрије, да га послужи водом, да му подложи ватру, ако би му било хладно, да га изведе напоље, ако би зато имао потребу итд., управо стављa му се на расположење за ту ноћ, и он је у таквим приликама могао радити са њом шта је хтео. Зато се овај обичај може сматрати не само као један од најзгоднијих начина за извођење гостинске обљубе, него и као један видан траг о томе, да је гостинске обљубе било у нашем народу, тј. да је жена стављана гостима на расположење у виду послуге, па следствено и у виду телесне наслade[1]), о чему сведочи и горе споменута народна песма *Порча од Авале и Змајогњени Вук.*

5. — Најпосле, нису били ретки случаји да домаћин или његов заменик *непосредно понуди* госту какву женску из своје куће да му преконоћ „прави друштво“, особито када је имало на избору више женских, као у примеру који нам је саопштио г. Бранковић (стр. 97 и д.).

Иначе у свима другим случајима, изузевши непосредног нуђења, домаћин је на неприметан начин слао госту одређену женску да му „прави дру-

[1]) По мојим испитивањима. — Причао нам је (10 маја 1930) г. Светолик Гребенац, адвокат из Београда, да су у почетку светског рата, 1914, два наша официра били на конаку код неког богатог сељака из села Срезојеваца, Срез таковски, и да су их две девојке „предвореле“ целу ноћ. У почетку, незнајући за обичај, официри се нису могли начудити шта те девојке траже од њих.

штво", а он би се за то време негде изгубио, или би легао да спава, или би нешто друго радио и правио се да о свему томе не зна ништа[1]).

Послана женска саопштавала је госту домаћинову поруку или тако, што би отворено казала да ју је „чико", „бака" итд. послао да и она ту спава[2]), или би се почела око госта умиљавати, задиркивати га, голицати га дајући му тиме на знање да је може задржати код себе, па, разуме се, и мало се са њоме „по обичају нашалити"[3]) или би се најпосле, пред гостом скинула и легла поред њега у постељу[4]). Ако би се гост и поред свега тога устезао или би се правио да не разуме ситуацију у коју је запао, она би га почела уверавати на разне начине да се то „ваља", да је то „обичај", да то није ништа, јер то раде и други, и да би он, гост, увредио целу кућу ако би одбио понуђену част[5]). Уз та разлагања употребљаване су и разне, већ добро познате, женске мајсторије, као грљење, миловање и др., да би се гост полно раздражио, и по себи је јасно да су били врло ретки гости, који би се о све то оглушили и одбили понуђену част, већ су, напротив, радо примали понуду, ако ни због чега другог, а оно ради тога да не би „увредили домаћина и његову кућу"[6]).

Али то силно умиљавање женских око гостију и њихово упорно настојање да их склоне на обљубу,

[1]) Грујић, Николић, Војновић: сви усмено.
[2]) Krauss: o. c., 284.
[3]) Ердељановић: o. c., 289.
[4]) Војновић: у своме поменутом писму.
[5]) Бранковић, Чебинац, Војновић: сви усмено.
[6]) Исти: усмено.

не треба схватити као знак перверзности или јаке пожуде за полном насладом, већ као средство да се постигне циљ који се жели обљубом остварити, на пр. да се добије пород и др., и да се избегне евентуална срамота која би настала, ако би гост одбио понуду, јер за једну женску не би било већег понижења него да се некоме понуди за ту сврху, а овај да је одбије. Зато су понуђене женске све чиниле да до тога не дође, јер би им и сама њихова фамилија пребацила да ништа не вреде, јер „да што ваљају не би се гости на њих гадили, нити би њихову понуду одбили“ [1]).

NACIONALNA BIBLIOTEKA CRNE GORE ĐURĐE CRNOJEVIĆ

[1]) Исти: усмено.

ГЛАВА ПЕТА

§ 12. **Узроци нестанка гостинске обљубе код нашега народа**

Речено је да је гостинска обљуба већ сасвим на измаку своје примене у нашем народу и да се у местима у којима се још задржала, јавља више као нека локална и спорадична појава, него као прави обичај. Зато се с правом може рећи да гостинске обљубе, као народног обичаја, више нема у нашем народу и да она, према томе, припада прошлости, као што припадају прошлости и многи други наши народни обичаји. Отуда је данас сасвим могућно говорити о узроцима њена нестанка у нашем народу, јер је она као обичај била и прошла.

Најглавнији узроци који су изазвали нестанак гостинске обљубе код нашега народа били су ови:

1. — *Учење хришћанске цркве о браку као светој тајни.* Наиме, хришћанска је црква одвајкада сматрала брак не само као најздравију основицу и расадник породице, друштва и државе, него и као једино допуштен облик полнога живота, па је због тога и проповедала да су супрузи једна душа у два тела, везани свезом њихове узајамне и вечите верности, која не сме бити ничим ни нарушена ни ока-

љана[1]). Зато је по томе учењу, свака повреда брачног реда и светиње брачног живота сматрана као напад не само на установу брака него и као напад на морални поредак који је црква установила. Како вршење обичаја гостинске обљубе није било у складу са таквим учењем о браку, то је црква почела енергично прогонити тај обичај као остатак некадашњег старинског многобожачког живота, па је зато жени дала право да може таквога мужа напустити и тражити развод брака, ако би је он давао другим људима[2]), тј. ако би вршио тај обичај.

2. — *Моногамија*, као најсавршенији облик брачне заједнице, тако исто много је допринела нестанку тога обичаја, јер од онога дана откада је човек могао имати само једну закониту жену, скочила је и вредност жене као средства полне намире, па је зато муж није давао другоме без неког изузетно јаког разлога, као што су на пр. неплодност брака којој би он узрок био или болест у фамилији, па отуда и бојазан да се породица не изметне и сасвим не угаси.

3. — *Крчме и други јавни локали те врсте* својом појавом много су убрзали нестанак гостинске обљубе, јер са одласком путника у крчму, нестало је и гостију по приватним домовима, па следствено и стварне могућности за вршење тога обичаја по кућама.

4. — *Робовање нашега народа под Турцима* такође је много учинило да се тај обичај избаци из практичне употребе у нашем народу. Јер, иако

[1]) Упор.: Мат. 19,3—9; Марко, 10,2—12; Ефес., 21,21—33; *Православно исповедање*. I, 105.

[2]) *Nomocanon XIV titul.*, XIII, 4; *Крмчија*, гл. 48, гр. 11.

NACIONALNA BIBLIOTEKA CRNE GORE ĐURĐE CRNOJEVIĆ

се наш народ одликовао ванредним гостољубљем[1]), он је ипак према Турцима, као својим заклетим непријатељима, показивао необично велику мржњу, па чак и одвратност у толиком степену, да им није хтео указати ни најобичније обзире гостопримства, а још мање давати им драговољно своју женску чељад[2]). Зато су Турци силом своје власти приморавали појединце да буду према њима гостољубиви, па следствено и да им стављају своје жене на телесно расположење. Турска насиља те врсте опевана су у многим народним песмама, а у једној се од њих између осталога каже и ово:

„Пак ће наћу Срба зенђилога,
Њему доћу на конаку Турци,
Тер их храни од Митрова дана
До весела дана Ђурђевога,
Рани добро и коње и Турке,
Друкчије му бити не могаше,
Још му љубе на срамоту љубу“[3]).

NACIONALNA BIBLIOTEKA CRNE GORE CETINJE CRNOJEVIĆ

[1]) О српском гостољубљу види: Богишић: *Зборник*, 391—395; Медаковић: *Живот и обичаји Црногораца*. Нови Сад, 1860, 67 и даље; Милићевић: *Живот Срба сељака* 1894, 16—17; Тројановић: *Сриски народ (Босанска вила* за 1908, стр. 8); Иванчевић: *Сриско гостољубље и гостопримство у Босанској Крајини на селу (Карацић*, лист за народни живот, обичаје и предање, Алексинац, 1903, 187-190; Вук: *Рјечник*, s. v. крчма и s. v. крвнина; Исти: *Црна Гора и Бока Которска*, Београд (С. К. З), 1922, 76; Ердељановић: о. с., 288—290; Јовићевић: *Ријечка нахија („Насеља“*, VII, 686/7); Јелић: *Крвна освета и умир . . .*, 80.

[2]) У песми *Сваћа и несрећа* јада се млада Српкиња да се зарекао црни Арапин да ће јој доћи на конак и обљубити је, „Па ја плачем и за невољу ми је, Ће ће моје *опоганит ш'јело*“ (Вук: *Пјесме*, VII, 424).

[3]) Вук: *Пјесме*, 1896, IV, 239.

И по оној народној: *због нашега Николе омрзнуо сам и Светога Николу*, наш је народ због Турака и њихових насиља можда омрзнуо и на неке своје обичаје, па их је зато вероватно одбацио и престао вршити и према својим милим гостима, само да их не би примењивао према мрским и одвратним му Турцима.

Колико је та мржња према завојевачима била велика, најбоље се види из горе наведене песме, по којој Косовка девојка неће да „двори" Арапина, јер вели:

„„Волим, брате, изгубити главу,
Нег' љубити својој земљи душмана""[1]).

5. — Тежња нашега народа за мушким наследником од „властитог меса и крви". Наши су се преци првенствено женили у циљу добијања деце, јер је за њих била страшна помисао да ће умрети без порода, а нарочито без мушког наследника који ће наставити њихов домаћи култ, палити крсне свеће и молити се Богу за покој њихове душе, када они оду са овога света[2]). Зато је била њихова неодољива тежња да после себе оставе наследника, али, разуме се, од свога „властитог меса и крви". Како је вршење гостинске обљубе претстављало озбиљну опасност да се на тај начин у породицу не унесе туђа крв, и евентуално кућа остане без правог наследника, то се постепено почео сузбијати и из употребе избацивати тај обичај, па је и та околност много допринела његову нестанку.

---

[1]) Ibid., II, 409.

[2]) Грђић-Бјелокосић: *Из народа и о народу*. Мостар, 1896, 211; Милићевић: *Летње вечери*, Београд, 1880, 221-222.

6. — „Жена, коњ и пушка“. У стара времена били су знаци мушког људског достојанства у нашем народу коњ и оружје. Те две ствари за живота нису никоме даване, јер су биле везане за људско достојанство, за понос човека као човека, за његово мушко витештво, којима се он заклиње као најдражијим стварима[1]), па је отуда и остала изрека: „Главу дајем, али коња и оружје не дам!“ У току времена, нешто под утицајем мржње према Турцима, нешто под утицајем тежње да се после себе оставе „прави наследници“, нешто под утицајем учења цркве о браку као светој тајни и о вечитој верности супружника итд., и жена је увршћена у ред тих ствари које се не дају никоме на свету, и тако је постало познато тројство нашега народа: „Жена, коњ и пушка“[2]). И уколико су те ствари бивале неприкосновеније, утолико је и обичај гостинске обљубе све више и више нестајао. Зато се и тројство нашега народа: „Жена, коњ и пушка“ мора сматрати као један од узрока који су изазвали нестанак тога обичаја.

7. — И саме промене у појмовима о вери, моралу, породици, породичном животу и друштвеном васпитању, много су учиниле да нестане тога обичаја, јер уколико се човек културно више уздизао, утолико се више ослобођавао старинских навика, заблуда и многобројних других предрасуда. Тако је са нестанком веровања у госте као „quasi - натприродна бића“, затим са нестанком веровања да анђели, свеци и други Божји угодници путују по

[1]) Вук: *Пјесме*, VI, (1899), 78; Ђорђевић: о. с., I, 129-136.

[2]) Види народну песму: Смрт војводе Пријезде (Вук: *Пјесме*, II, 194 и д.).

свету, прерушени у обичне путнике и просјаке, нестало је и божанских гостију и неприкосновености гостовље личности, и самога гостопримства, па с тим у вези и гостинске обљубе, јер су нестали многи разлози који су диктовали њено вршење.

8. — *Полне болести* биле су одавно познате нашем народу. Д-р Лазар Станојевић мисли да су боловали од сифилиса и Стеван Првовенчани и његова жена Јевдокија, јер вели: „Да ипак помислимо и на сифилис у етиологији његове [Првовенчанога] болести, упућује чињеница да сам Првовенчани признаје у делу „„Живот Стефана Немање““ да је „„осећао у телу својем од многих трудова и рана““ и пребацивања Првовенчаног својој жени „„да је шугава““. Овај факат, да је Јевдокија била, као што рукопис каже „„шугава““, могао би се тумачити као луетични егзантем“[1]). Како се полне болести најлакше и најбрже преносе додиром и општењем са зараженим лицима, и како су путници били најпогодније средство за пренос тих болести с обзиром на вршење гостинске обљубе и њихове додире са различним лицима и из разних крајева, то су се појединци у току времена почели устручавати од практичне примене тога обичаја, ако ни због чега другога, а оно ради тога да не би навукли на себе и своју породицу какву заразну болест, па је и та бојазан од полних болести убрзала нестанак тога обичаја.

9. — *Законодавне мере* су врло много допринеле да се сузбије и искорени обичај гостинске

[1]) Др. Лазар Станојевић: *О болести и смрти неких Немањића.* Прештампано из *Медицинског прегледа* за 1930, бр. 10. Београд, 1930, 14.

обљубе. У току времена и под утицајем различних околности о којима је било горе речи, тај је обичај најпосле постао инфаман, па следствено и забрањен. У Васојевићима тај је обичај био забрањен „Васојевичким законом од дванаест точака", који је према народном предању постао отприлике 1830 године, јер се у једном његовом пропису каже: „Ко јабанцу своју жену уступи, да се лиши сваке војничке части". Из саме оштрине ове казне, која је била предвиђена овим законом, најбоље се види, колико је тај обичај био стран духу, карактеру и породичним осећањима нашега народа у тим крајевима и у времену из кога тај закон потиче. Јер лишење „сваке војничке части" повлачило је поред губитка свих почасти, политичких права и јавних звања, још и губитак права на ношење оружја. А ко оружје није носио, није се ни за човека сматрао, па због тога није смео доћи ни на један јавни скуп где се људи купе. Зато је та казна значила потпуну моралну смрт за онога кога би постигла[1]). У Србији, давање жене је забрањено Казнителним законом од 29 маја 1860, јер се у § 198 каже да ће се казнити затвором од три до шест месеци онај који „*дозвољава* да његова жена јавно с другим блуд проводи *и томе сам на руку иде*, или какву корист отуда прима"[2]). У Босни и Херцеговини тај је обичај забрањен Казненим законом од 17 јула 1879, и његови се вршиоци казне по § 462 строгим затвором од три до шест месеци, а према околно-

NACIONALNA BIBLIOTEKA CRNE GORE ĐURĐE CRNOJEVIĆ

[1]) Јелић: *Васојевички закон од дванаест точака*, 59—60.

[2]) Никетић: *Кривични законик и Судски поступак*, Београд, 1924, 148.

стима казна се могла још и пооштрити[1]). У Црној Гори подвођење жене је забрањено Кривичним закоником од 23 фебруара 1906 године. По § 198 тога Законика, подвођачи се казне поред губитка грађанске части још и затвором до три године[2]), што, разуме се, није била мала казна, поготову за ове горштаке који су одувек били јако осетљиви по питањима части и личног поноса.

10. — *Еманципација жене.* Као што је познато, друштвени положај женин од дана откада је изгубила првобитну слободу прошао је у главном кроз три фазе. У прво време жена је сматрана као ствар и зато је као и свака друга ствар улазила у састав мужевље имовине. У другоме периоду жена је постала личност, субјекат у праву, али субјекат са ограниченом пословном способношћу, па је зато била изједначена са малолетником и стајала под мужевљим туторством. Најпосле, у трећој и завршној фази, жена се ослободила мужевљег туторства, добила пословну способност и већ је на путу да се у свему изједначи са мушкарцем и у области приватнога и у области јавнога права, и да мужу буде не само жена и домаћица, него и равноправан друг, пријатељ и саветодавац. Следствено томе, обичај давања жене госту могао се одржати само тамо и утолико, где је и уколико је жена сматрана као ствар којом је муж могао располагати по своме личном нахођењу и према томе како су му када налагали његови лични и породични интереси.

NACIONALNA BIBLIOTEKA CRNE GORE ĐURĐE CRNOJEVIĆ

---

[1]) *Казнени закон за Босну и Херцеговину,* Сарајево, 1884, 171.

[2]) *Кривични законик за Краљевину Црну Гору,* Цетиње, 1913, 74.

Али од онога дана откада је жена престала бити ствар и постала личност, субјекат у праву, почело је нестајати и гостинске обљубе, јер понос жене, њено достојанство као личности и људског бића није допуштало, да муж располаже њом као каквом ствари, а још мање да је другоме ставља на телесно расположење. Зато се и тај обичај почео утолико брже губити уколико је у коме крају напредовала еманципација жене, јер се то двоје: давање жене другоме и еманципација жене није могло помирити, нити једно с другим у склад довести, па следствено ни једно поред другога опстати. Стога се и еманципација жене мора сматрати као један од главних узрока који су изазвали нестанак гостинске обљубе у нашем народу.

NACIONALNA
BIBLIOTEKA
CRNE GORE ĐURĐE
CRNOJEVIĆ

NACIONALNA
BIBLIOTEKA
CRNE GORE ĐURĐE
CRNOJEVIĆ

РЕГИСТАР

А

Азија, 116.
„Ако моје снахе не ваљају за тебе, господине, оне не ваљају ни за моје синове, 98, 117.
Ако не буду гости бијесни, неће бити ни кућа тијесна, 63.
Александар Давидовац, благајник Дирекције шума у Винковцима, 104.
алкохолна пића, 63.
алтруизам, као повод гостинској обљуби, 37, 38.
алтруистичка осећања, као извор гостопримству, 4.
аналогија, као повод за вршење гостопримства, 18.
Ананије Стефановић, претседник Општине рашке, 104.
Анастасијевић Драгутин, проф. историје Београд. унив., 94.
Ангами, 17.
ангекок, 119.
анимизам, 20.
апостол Павле, 40.
Арабљани, 22.
Аранђеловић Сотир, адвокат из Београда, 97, 122.
Арапин, 66, 67.
Арапин Масуди, 107.
Арбанаси, 27.
Арбанија, 97.
Ариф Мартинић, из Мартинића код Гусиња, 26.
Асами, 17.
Асами-Нагаси, 26.
Атила, 49.
Африка, 69.
Ацемовић М., чиновник Министарства шума и руда, 101.

Б

Баба, зашто је отишла у пакао, 23, 24.
Бабина Греда, варошица у Славонији, 110, 112, 117.
Бакић Вуксан, судија Окружног суда у Никшићу, 100.
„бакшиш", 123.
Банат, 129.
Барања, 110, 112.
Бачка, 97, 112.
Београдски округ, 85, 106, 118.
Беране, варошица у Црној Гори, 91.
бесмртност људске душе, 19.
Бихор, област у Лимској долини између Берана и Бијелог Поља, 26.

NACIONALNA BIBLIOTEKA CRNE GORE ĐURĐE CRNOJEVIĆ

Бихорац Миро, мајстор-грађевинар из Бихора, 26.
Благојевић Обрад, претседник Адвокатске коморе у Београду, 96, 117.
благослов госта странца, 5, 6.
Бледа, 49.
Блок, 1, 42, 48.
Богатић, село у Мачви, 100.
Богдан Обрадовић, учитељ из села Љубница у Васојевићима, 91.
Богишић, 135.
Богосављевић Војислав, претседник суда у Штипу, 99.
божанства:
— како кажњавају негостољубиве људе, 23, 24.
— путују по свету као обични путници, 6.
— штите госте странце, 21, 22.
„Божји гости", 22.
Божји угодници путују по свету као обични путници, 20, 40.
Боље је да село пропадне него обичај у селу, 124.
Босанска Крајина, 119.
Босна, 56, 61, 110, 112, 118, 119, 123, 139.
брак по групама, његово уређење код Тода, 30.
Бранковић Драгољуб, инспектор Министарства просвете, 97, 117, 130, 131.
Братоножићи, племе у Црној Гори, 26.
Брђанин Ђемо, 73.
Британска Колумбија, 50.
Будим, 57, 71.
будимска краљица, 71.
Буковица, село у Дробњацима у Црној Гори, 83.
Буњевци, 110.

В

Вавилонци, 48.
Ваљевски округ, 94, 106, 108, 117.
Vaněk, 19.
Васојевићи, племе у Црној Гори, 10, 13, 24, 26, 58, 82, 83, 91, 92, 129.
„Васојевички закон", 10, 17, 19, 20, 24, 34, 58, 139.
везир из Травника, 36.
великан тибетски, 116.
„Велики дух", 21.
Велики суд, врховни суд у Црној Гори, 128.
Велимировић Јован, адвокат из Београда, 83.
Велимир Лекић, судија у Штипу, 99, 117, 122, 123, 125.
веровање:
— да се душа после смрти бави на земљи још четрдесет дана, 19, 20.
— да угодници Божји путују по свету, 20.
— о гостима „срећне руке", 21.
Вестермарк (Westermarck), 4, 19, 20, 21, 22, 25, 29, 30, 31, 32, 34, 35, 38, 39, 41, 48, 51, 69, 70, 84, 85, 87, 116, 119.
Виктор, старешина манастира Љубостиње, 103.

NACIONALNA BIBLIOTEKA CRNE GORE ĐURĐE CRNOJEVIĆ

Винковачки срез, 110.
Високи Стеван, 57.
Vichnu Purâna, 22.
Вјетерник, планинска висораван у Црној Гори, 110.
Владимир Ћоровић, проф. срп. историје на Београдском универзитету, 93.
Власи, 94, 99, 122, 125.
војвода Драшко, 25.
војводе српске, 36.
Војислав Богосављевић, 99.
Војислав Илић-Млађи, песник, инспектор Мин. правде, 99.
Војновић Јевђа, извозник из Београда, 86, 105, 118, 124, 131.
volenti non fit iniuria, 61.
Врчевић, 71.
Вук, 10, 16, 17, 19, 21, 27, 36, 38, 39, 41, 58, 63, 64, 66, 67, 68, 71, 72, 73, 74, 85, 100, 117, 123, 135, 137.
Вуле Радивојев, капетан речински у Морачи, 26.
Вунт (Wundt), 19.

Г

Гали, 5.
Галичник код Кичева у Јужној Србији, 107.
галско гостопримство, 5.
Где има мужевљег пристанка, ту нема женине прељубе, 61, 62.
Где се дим дими, ту мора и ватре имати, 95.
Геземан, 67.
Германи, 22, 48.
Гина, 104.
Giraud-Teulon, 29.
гњев госта странца, 6.
Горски вијенац, 25.
„гости Божји", 22.
гости, њихове врсте, 7—8.
гостинска обљуба:
— етички разлози њена вршења, 37—38.
— из којих је разлога примењивана, 42—43.
— кад је забрањена код нашег народа, 139—140.
— као општечовечански обичај, 47—51.
— као остатак бракова по групама, 30.
— као остатак старинске полне заједнице, 28—29.
— као резултат обичне пажње, 31.
— као религиски феномен, 32.
— код Буњеваца, 110.
— код Влаха, 94, 99.
— код данашњих примитивних народа, 50—51.
— код Грка уопште, 48.
— код Ескима, 50.
— код Лакедемонаца, 47.
— код Мадагаскараца, 51.
— код Маора на Новом Селанду, 50.
— код нашег народа, 55 и д.
— код северних Германа, 48.
— код Сираца и Вавилонаца, 48.
— код старих културних народа, 47—48.
— код старих Словена, 49.
— код Тунгуза, 50—51.

NACIONALNA BIBLIOTEKA CRNE GORE ĐURĐE CRNOJEVIĆ

— *код Црнаца, 51.*
— *код „Шокаца", 110.*
— *на Квисланду, 50.*
— *на Хавајским Острвима, 50.*
— *појам, 1—2.*
— *практични разлози за њено вршење, 38.*
— *религиски разлози за њено вршење, 40—41.*
— *суштина, 3.*
— *њена првобитна примена, 37.*
— *њен историски развитак, 37—43.*
— *њено порекло, 36, 42.*
— *у Азији, 116.*
— *у Барањи, 110.*
— *у Бачкој, 97.*
— *у Београдском округу, 106.*
— *у Босни, 110.*
— *у Британској Колумбији, 50.*
— *у Ваљевском округу, 94, 106, 108.*
— *у Ирској, 48.*
— *у Јужној Србији, 107, 109.*
— *у Кумановском округу, 109.*
— *у Кључком срезу, 103.*
— *у Крагујевачком округу, 101.*
— *у Кучевском срезу, 106.*
— *у Моравској области, 99.*
— *у Моравском срезу, 102.*
— *у Морачи у Црној Гори, 109.*
— *у Неглиговском срезу, 109.*
— *у Неродимском срезу, 109.*
— *у околини Зајечара, 99.*
— *у околини Јагодине, 103.*
— *у околини Пријепоља и Сјенице, 106.*
— *у околини Пчиње у Јужној Србији, 109.*
— *у околини Сремске Митровице, 106.*
— *у Пиротском округу, 94, 101.*
— *у Плавогусињској Области, 100.*
— *у Подгорском срезу, 108.*
— *у Подравини, 97.*
— *у Подринском округу, 100, 108.*
— *у Пожаревачком округу, 94, 99, 101, 104, 106.*
— *у Поцерском срезу, 108.*
— *у Славонији, 110.*
— *у Срему, 104.*
— *у Студеничком срезу, 96, 105.*
— *у Тибету, 50.*
— *у Травничкој области, 100.*
— *у Француској, 48.*
— *у Црној Гори, 110, 128.*
— *у Чачанском округу, 94, 96.*

гостинска проституција, како се сматра, 1.
гостински дарови, 4, 38, 109.
гостинске собе, њихов постанак, 64.
Гост мрзи на госта, а домаћин на обадва, 63, 64.
гостопримство:
— *где се назиру његове прве клице, 11.*
— *из којих се разлога указује непознатим странцима, 18—28.*

NACIONALNA BIBLIOTEKA CRNE GORE ĐURĐE CRNOJEVIĆ

— *из којих се разлога указује крвним сродницима, 13, 28.*
— *из којих се разлога указује политичким кривцима, 25.*
— *из којих се разлога указује трговцима, 15, 28.*
— *како је дошло у везу са религијом, 24.*
— *као етички феномен, 13.*
— *као света дужност, 22.*
— *постанак, 4—13.*
— *први почеци његови где су настали, 13, 27—28.*
— *развитак, 13—28.*
— *разлози његова вршења, 11—27.*
— *узрок његова постанка, 11—13.*
— *узроци његова развитка и распростирања, 13—27.*
— *његове прве клице, 11.*
„госту је све допуштено", 93.
„госту се мора много што-шта кроз прсте прогледати", 91.
Грабеж, 15.
Градац, село у Студеничком срезу, Округ чачански, 122.
Грбаљ, 70.
Грбаљски законик, 70.
Грђић-Бјелокосић, 136.
Гребенац Светолик, адвокат из Београда, 130.
Гренланд, 119 .
Гружа, област у Крагујевачком округу, 101.
Грујић Живан, претседник Малопожаревачке општине, 85, 117, 118, 124, 131.
групни алтруизам, 13.
Грци, 22.
грчко предање: како је постао орао, 23.
Гусиње, 26.

Д

Давидовац Александар, благајник Дирекције шума у Винковцима, 104, 117.
дар гостински, 4, 38, 109.
дворење госта преко целе ноћи, 129
дејство злих очију и зле клетве, 5.
Дели Муса-ага, 59.
демони, 6.
Деникер (Deniker), 19, 30, 32.
Денхарт (Dähnhardt), 23.
Демону се не вриједи ни молити, 10.
дервиш, зашто је отишао у пакао, 23.
Деспотовачки срез, 99.
Dii hospitales, 22.
Дим. Михаиловић, учитељ у пензији, 76.
Дјак Иле, 99.
Добривоје Мандић, свештеник из Добрића, Округ подрински, 108.
домаћи гости, 7—8.
дочек гостију, 15.
Драва, 97.
Драгић Михаиловић, мајстор-грађевинар из Заблаћа, Округ подрински, 108.
Драгољуб Бранковић, инспектор Минист. просвете, 94, 97.

NACIONALNA BIBLIOTEKA CRNE GORE ĐURĐE CRNOJEVIĆ

Драгутин Анастасијевић, проф. Београд. унив., 94.
Драшко, војвода црногорски, 25.
Дрина, 110.
Дробњаци, племе у Црној Гори, 71, 83.
Дубровчани, 17.
дужност посетити удаљеног рођака, 12.
Дунав, 97.
душа, њен живот после физичке смрти човека, 19.
Душан Рогић, бив. шеф рачуноводства Управе фондова, 97.
Душанов законик, 17, 27, 70.

Е

Евангелист:
— Марко, 46.
— Матеја, 26, 134.
елементи првобитне религије, 19.
еманципација жене, 140.
Ердељановић Јован, проф етнологије на Београд. унив., 56, 57, 82, 97, 123, 129, 131.
Ерцеговац, секретар Министарства просвете, 110, 117.
Ескими, 12, 50.

Ђ

Ђаволи, како их сматра наш народ, 33.
Ђаковић Илија, земљорадник из Медне у Босни, 99.
Ђаковички срез, 110.
Ђемо Брђанин, 73.
Ђерђелес-Алија, 72.
Ђо Марко Ороши, арбанаски првак, 11, 25, 26.
Ђорђевић Милош, окружни начелник у пензији, 94.
Ђорђевић Сретен, 104.
Ђорђевић Тих. Р., проф. етнологије на Београд. унив., 32. 35, 85, 96, 107, 119, 124.

Ж

Жарић Новица, земљорадник из Братоножића, 26.
Жарко Калинић, проф. на раду у Државној архиви у Београду, 109.
жеља да се сазнају новости, као извор за вршење гостопримства, 25.
жена:
— кад је изгубила слободу и постала ствар, 35.
— како се сматра кад гост одбије њену понуду, 131—132.
— као част која се указује госту, 37.
— не може затруднети од госта намерника, 34.
— откад је муж могао њоме располагати као стварју, 35.
— привремена, 32.
„жена, коњ и пушка" — три неприкосновене ствари нашег народа, 137.
жене, како се шале с гостима, 57.

NACIONALNA BIBLIOTEKA CRNE GORE ĐURĐE CRNOJEVIĆ

Женидба Комнен-Барјактара, народна песма, 15.
Живановић Тома, проф. крив. права на Београд. унив., 61.
Жив. Д. Петковић, проф. Треће београдске гимназије, 94.
Живорад Поповић, проф. Шабачке гимназије, 100.
Жидиљ, село у Моравској Области у Србији, 99.

З

Закон:
— *васојевички, 10, 17, 19, 20, 24, 34, 58, 139.*
— *казнени за Босну и Херцеговину, 61, 139.*
— *црногорски о ванбрачној дјеци, 128.*
Законик:
— *Душанов, 17, 27, 70.*
— *грбаљски, 70.*
—*кривични за Црну Гору, 61, 140.*
— *Ману, 20, 22.*
— *Српски кривични, 60—61, 139.*
законодавне мере, 138.
„заметнути здрав сој", 120.
Зарић Миодраг, судија из Београда, 101, 117.
заштита странаца, 16.
заштитна божанства, 21—23.
Зевс, 22.
зла клетва, 5.
зле очи, 5.
Змајогњени Вук, 72.

И

Ивановић Томица, адвокат из Краљева, 92, 100.
Иванчевић, 135.
извор гостопримству:
— *алтруизам, 4.*
— *галском, 5.*
— *љубопитљивост, 5.*
— *религиске предрасуде и празноверице, 5.*
— *поверење и срдачно осећање, 6.*
— *страх и неповерење од непозната странца, 5—6.*
— *трговина, 4.*
Израиљци, 22.
изување обуће, 127.
Иле Џјак, 99.
Илија Ђаковић, земљорадник из Медне у Босни, 99.
Илић Војислав Ј. Млађи, 99.
Илић Јован, адвокат из Штипа, 99.
Индијанци, 39, 50.
индиске свете књиге, 21.
Индоевропљани, 35.
ирокески учитељи, 21.
Ирска, 48.
ирске јуначке приче, 48.

Ј

Јевђа Војновић, извозник из Београда, 86, 105, 118, 124, 131.
Јелић, 2, 9, 10, 19, 24, 27, 34, 58, 61, 85, 121.
Јеремић Светислав, трговачки агент из Чачка, 85, 122.
Јеринг (v. Jehring) 4.

NACIONALNA BIBLIOTEKA CRNE GORE „ĐURĐE CRNOJEVIĆ"

Јиречек, 17, 32.
Јован Велимировић, адвокат из Београда, 83.
Јован-Деле, 91.
Јован Ердељановић, в. Ердељановић.
Јован Илић, 99. 117.
Јово Тошковић, проф. гимназије у Новом Врбасу, 109.
Јосип Козарац, 125.
Јошаница, манастир код Јагодине у Србији, 103.
Јужна Србија, 109.
Јужни Словени, 37.
Јупитер hospitalis, 22.

К

Каза, 59, 123
Казнени закон за Босну и Херцеговину, 61, 140.
Каинду (Caindu), племе у Тибету, 50.
Како кум није знао кад спава шта му penis ради, народна прича, 129.
Калик Спира, бив. проф. Прве београдске гимназије, 96.
Калинић Жарко, 109, 117.
Калмуци, 21.
Калуђер на конаку, народна прича, 127.
Камчатканци, 11.
Канди (Kandhs), 21.
Карађорђе, 59.
Катанић Томаш, срески начелник у пензији, 13, 15, 100, 109.
Квисланд, 50.
Кичево, варошица у Јужној Србији, 107.
Кичевски срез, 117.
Кључки срез, 103.
Кнез Милутин, 64.
Козарац Јосип, 125.
Колубарски срез, 78, 106, 117.
Копаоник, 101.
Кочетин, село у Округу пожаревачком, 102.
Крагујевачки округ, 94, 101.
Крајина, 117, 122.
Крајински округ, 113.
краљеви српски, 17.
Краље, село у Васојевићима, 92.
Краљевић Марко, 73.
краљица будимска, 71.
Кратовска каза, 59.
Краус (Krauss), 1, 56, 76, 77, 118, 120, 124, 128, 129.
крвна освета, 9.
крвнина, сума која се плаћа за убијеног, 27.
„кревет угрејати“, 101.
Кривопаланачка каза, 59.
Кривични законик за Црну Гору, 61, 140.
Крмчија, 134.
„крчмарица млада“, 72.
крчме, 134.
кћи, 32, 34.
Куглер, начелник Министарства правде, 117.
Кумановски округ, 109, 122.
Кучевски срез, 106, 117.
Куч, 13.
Кучи, 56, 57, 58, 82, 83, 129.

Л

Лазаревац, 78.
Лакедемонци, 47.

NACIONALNA BIBLIOTEKA CRNE GORE ĐURĐEVIĆ

Лекић Велимир, 99, 117, 122, 123, 125.
Лети, 22.
Липерт (Lippert), 19
Лист (v. Liszt), 61.
Лубнице, село у Васојевићима, 91.
Лубок (Lubbock), 29.

Љ

Љубопитљивост, као извор гостопримству, 5.
Љубостиња, манастир код Трстеника, 103.
Љуш Преља, арбанаски првак, 11, 26.

М

Мадагаскарци, 51.
Мађари, 33.
мађије, 5.
Македонија, 112.
Малкета, хајдук из народних песама, 36.
Малопожаревачка општина у Београд. округу, 85.
манастир:
— *Јошаница код Јагодине, 103.*
— *Љубостиња код Трстеника, 103.*
— *Студеница, 105.*
Мандић Добривоје, 108, 117, 123.
Манојло М. Мрвић, управник Београд. казненог завода, 58 123.
Манојло Николић, адвокат из Београда, 94, 117.
Маови, село у Подринском округу, 108.
Маори, 50.
Маријево, 55.
Марковић, 58.
Марко Краљевић укида свадбарину, народна песма, 68.
Марко Краљевић и Ђемо Брђанин, народна песма, 73.
Марко, евангелист, 46, 134.
Марко П. Цемовић, 58, 91.
Мартинић Ариф, 26.
Мартинићи, село код Гусиња, 26.
Масуди, 107.
Матеја, еванг., 26, 134.
Мачвански срез, 100.
Медаковић, 135.
Мереј (Méray), 48.
Метовница, село крај Зајечара, 99.
Миклошић (Miklosich), 17.
Милићевић, 46, 136.
Миловановић Милорад, начелник Среза поцерског, 103.
М. Ацемовић, чинов. Министар. шума и руда, 101.
Мило Лекић, учитељ из Краља у Васојевићима, 110.
Милош Ђорђевић, 94.
Милорад Никићевић, управник Дома малолетника у Београду, 101.
Милутин, кнез дробњачки, 64, 71.
М. Милутиновић, трговац. агент из Београда, 123, 125.
Милутиновић Сима, 59, 60.
Миодраг Зарић, 101, 122.
Миро Бихорац, 26.

NACIONALNA BIBLIOTEKA CRNE GORE ĐURĐE CRNOJEVIĆA

Митровић Филип, учитељ из Дорјана, 99.
Мићовић Сава, адвокат из Београда, 10.
Михаиловић Д., учитељ у пензији, 76.
Михаиловић Драгић, 108.
Михаило Чебинац, бив. полициски чиновник, 101.
Михат Томић и паша од Требиња, народна песма, 64.
Млавски срез, 101.
многоженство, 35.
моногамија, 134.
Моравска Област, 99, 127.
Моравски срез, 102.
Морача, у Црној Гори, 26, 82, 109.
Морган (Morgan), 29, 30.
Морихово, 55.
Московска, 57.
мужевљи пристанак ништи противправност женине прељубе, 61—62.
муж:
— кад је постао власник тела своје жене, 35.
— откад је могао располагати женом као стварју, 35.
Мујага Ухотић, земљорадник из Ухотића, Срез фочански, 20, 34, 75.
мусафир, 100.
муслимани, 94.
Мухамед, 22.
мухамеданизам, 22.

Н

Најамник, 77, 78.
Најбоље кад Бог да, народна прича, 23.
најстарији облик гостопримства, 13.
намерници, 8.
намет на вилает, 66.
народна песма:
— Женидба Комнен-Барјактара, 15.
— Марко Краљевић и Ђемо Брђанин, 73.
— Марко Краљевић укида свадбарину, 68.
— Михат Томић и паша од Требиња, 64, 71.
— Наход Симеун, 71—72.
— Паша од Грахова и Петар Бошковић, 73—74.
— Порча од Авале и Змајогњени Вук, 72, 130.
— Пречиста Марија и свети Арханђео у рају и паклу 23.
— Хајдук Малкета и везир из Травника, 36.
— Сваћа и несрећа, 135.
— Смрт војводе Пријезде, 137.
народне пословице:
— Ако не буду гости бијесни, неће бити ни кућа тијесна, 63.
— Боље је да село пропадне, него обичај у селу, 124.
— Где се дим дими, ту мора и ватре имати, 95.
— Гост мрзи на госта, а домаћин на обадва, 63.
— Онај ми је брат, који ми је добру рад, 15.
— Што одех преко уста, одех и преко девет брда, 120.

NACIONALNA BIBLIOTEKA CRNE GORE ĐURĐE CRNOJEVIĆ

народне приче:
— *Да је на време донешен био би други Краљевић Марко, 76.*
— *Демону се не вриједи ни молити, 10.*
— *Горему од себе позаими жену, али бољему никако, 75.*
— *Е, више вреди добар мусафир за једну ноћ, но фаличан муж за годину дана, 76.*
— *Калуђер на конаку, 127.*
— *Како кум није знао кад спава шта му penis ради, 129.*
— *Млад момак је недовршен посао, 75.*
— *Најбоље кад Бог да, 23.*
— *Не слаже се рачун, 128.*
— *Ни у слезини меса, ни у старца мужа, 75.*
— *Трампа, 76.*
— *Чистуница, 129.*
наследник од „властитог меса и крви", 136.
Начелство Округа чачанског, 96.
начин извођења гостинске обљубе, 127.
невољници гости, 7.
Неглиговски срез, 109.
негостољубиви људи, како се казне, 23.
непознати свати, 17.
неприкосновене ствари у нашем народу, 137.
Неродимски срез, 109.
нероткиња, 119.
„нешто млађе", 102.
Нидерле (Niederle), 19, 48, 49.
Никићевић Милорад, 101.
Николић Манојло, 94, 131.
ништење противправности женине прељубе, 61—62.
Новаковић Стојан, 27, 70.
Нови Селанд, 50.
Нови Хебриди, 12, 21.
Новица Жарић, 26.
Nomocanon XIV titul., 134.

О

Обичај:
— *„да се (гост) омрси", 88.*
— *дворење госта преко целе ноћи, 129.*
— *изување обуће, 127.*
— *подвођење своје жене, 84.*
— *покривање госта кад хоће да спава, 129.*
— *садашња гостинска проституција, 86.*
— *спавање госта у заједничкој постељи са укућанима, 128.*
— *шаљење са гостима, 82.*
Област:
Моравска, 99, 127.
Плавогусињска, 100.
обљуба, шта значи, 2.
Обрад Благојевић, 96.
Обрадовић Богдан, 91.
Обреновац, село у Пиротском округу, 101.
Овчепољска каза, 59.
Округ:
— *београдски, 85, 106.*
— *ваљевски, 94, 106, 108.*

НАЦИОНАЛНА БИБЛИОТЕКА ЦРНЕ ГОРЕ ЦЕТИЊЕ

— крагујевачки, 101.
— крајински, 94, 113, 123.
— кумановски, 109.
— пиротски, 94, 117.
— подрински, 100.
— пожаревачки, 94, 101, 104, 106, 113, 117, 123.
— чачански, 58, 94, 96, 119.
— ужички, 119.
Омерагић, из Гусиња, 100.
Онај ми је брат који ми је добру рад, 15—16.
Општина малопожаревачка, 85.
орао, како је постао, 23.
освета умрлих, 20.
Осечина, село у Подгорском срезу, 108.
Оструженица, село у Београдском округу, 106.
отац Виктор, 103.
отмица као основ брака, 32, 35.

NACIONALNA BIBLIOTEKA CRNE GORE ĐURĐE CRNOJEVIĆ

П

Пакао, 23.
Паша од Грахова и Петар Бошковић, народна песма, 73—74.
Петар Филиповић, 78, 80.
Петковић Жив. Д., 94.
Петер, 39.
Петрановић, 24.
Пешта, 97.
пијанство, 63.
Пиротски округ, 94, 117.
пића алкохолна, 63.
Плавогусињска Област, 100.
Платон, 22.
племенско гостопримство, 13.
побуде вршења гостинске обљубе:
— код нашега народа, 115 и д.
— уопште, 42—43.
побуде подвођења своје жене, 84—85.
поверење и срдачно осећање као извор гостопримству, 6.
подвођење своје жене, 84.
подела рада, 13.
Подгорски срез, 108, 117.
„под једним постељним хаљинама", 128.
Подравина, 58, 113.
Подрински округ, 100.
Пожаревачки округ, 94, 101, 104, 106, 113, 117.
поклон који се даје обљубљеној жени, 38.
покривање госта, 129.
Полимље у Васојевићима, 92.
полни прохтев, 63.
Поповић Живорад, 100.
Поповић Светозар, 104.
порекло гостинске обљубе, 42.
Порча од Авале и Змајогњени Вук, народна песма, 72, 73, 130.
пословице народне, 63—66, в. народне пословице.
постанак:
— гостинске обљубе, 36.
— гостопримства, 13, 27—28.
Поцерина, 123.
Поцерски срез, 108.
„почастити по староме обичају", 111.
прави гости, 7.

„правити друштво“, 96, 99, 109, 122, 130.
празноверица:
— као повод за вршење гостинске обљубе, 31.
— као повод за вршење гостопримства, 18—19.
прве клице гостопримства, 11.
први почеци гостопримства, 27.
Првостепени суд за Округ београдски, 78.
првобитна религија, 19.
првобитни облик гостопримства, 13.
„предворети“, 130.
Преља Љуш, арбанаски првак, 11, 26.
Пренк Љеш, арбанаски првак, 11, 26.
Пречиста Марија и свети Арханђео у рају и паклу, народна песма, 23.
Прешевска каза, 59.
Пријепоље, 106, 118.
Прилеп, 55.
принудно гостопримство, 67.
принудно уступање жене, 67—71.
Приск, 37.
Присково саопштење, 49.
пристанак мужевљи, 61—65.
приче ирске о гостинској обљуби, 48.
приче народне, в. народне приче.
промискуитет, у чему се састоји, 29.
„пророк“, 119.
Прњавор, манастирско село, 103.
Пчиња, река у Јужној Србији, 109, 122.

Р

Размена добара, 13—14.
разлози вршења гостинске обљубе, 31—43.
рај, 23.
религиска схватања:
— као повод за вршење гостинске обљубе, 40—42.
— као повод за вршење гостопримства, 18—19.
религиско проституисање, 42, 48.
Речине, село у Морачи, 26.
„риба од Орида“, 73.
Рим, 22.
робовање Турцима, 134.
Рогић Душан, 97.
родовни алтруизам, 13.
родовно:
— гостопримство, 13.
— дочекивање, 13.
Ружица невојка, 71.

С

Саво Мићовић, 10.
садашња гостинска проституција, 86.
„сами“, 128.
Санџак, 99, 129,
Свађа и несрећа, народна песма, 135.
свати непознати, 17.
свете књиге индиске, 21.
свети:
— Арханђео, 23.
— Никола, 24, 136.
— Петар, 24.
Светислав Јеремић, 85, 122.
Светозар Поповић, 104.

NACIONALNA BIBLIOTEKA CRNE GORE ĐURĐE CRNOJEVIĆ

Светозар Томић, државни саветник, 109.
Светолик Гребенац, 130.
Северна Америка, 21.
Северна Арбанија, 11, 12, 23, 25.
Северни Арбанаси, 15, 26.
Сибињанин Јанко, 33, 39, 57.
Сиера Леоне, 69.
Сима Милутиновић, 59, 60.
Сирци, 48.
Сјеница, 106, 118.
Скити, 49.
склоност примитивних људи за гостинске посете, 11.
Славонија, 76, 97, 112, 113, 117, 125, 129.
Слатина, село у Васојевићима, 26.
Словени, 22, 49, 107.
слушкиње, 32, 34.
Смирнов (Смирновъ), 37.
собе гостинске, њихов постанак, 64.
Сотир Аранђеловић, 97.
Спенсер, 19.
Спира Калик, 96.
Србија, 36, 57, 76, 94, 112, 127, 128, 129, 139.
срдачан пријем гостију доноси здравље, 20.
Срез:
— *винковачки, 110.*
— *грочански, 124.*
— *деспотовачки, 99.*
— *ђаковички, 110.*
— *кичевски, 117.*
— *кључки, 103.*
— *колубарски, 78, 106, 117, 124.*
— *кучевски, 106, 117.*
— *мачвански, 100.*
— *млавски, 101.*
— *моравски, 102.*
— *неглиговски, 109.*
— *неродимски, 109.*
— *подгорски, 108, 117.*
— *поцерски, 108*
— *студенички, 58, 96, 105, 112, 113, 117.*
— *таковски, 130*
— *тамнавски, 106, 117, 124.*
— *фочански, 20, 110.*
— *хомољски, 99, 102, 112, 118.*
— *царибродски, 101.*
Срезојевци, село у Таковском срезу, 130.
Срем, 104.
Сремска Митровица, 106, 118, 129.
Сретен Ђорђевић, 104.
Срећковац, село у Пиротском округу, 101.
српске војводе, 36.
српски краљеви, 17.
Станојевић и Ђоровић, 22.
Стара Србија, 112.
Стари Влах, 99.
Стеван Високи, 33.
Стефановић Ананије, 104,122.
странац:
— *ефикасност његова благослова, 5.*
— *заштита у непознатој средини, 16.*
— *извор зла и несреће, 5.*
— *носилац среће, 5.*
— *његова зла клетва, 5.*
— *његов благослов, 6.*

NACIONALNA BIBLIOTEKA CRNE GORE ĐURĐE CRNOJEVIĆ

— његов гњев, 6.
— његове зле очи, 5.
— његово разумевање у мађијама, 5.
страни гости, 8.
страх:
— од духова умрлих, 20.
— од непозната странца, 5.
страх и неповерење као извор гостопримству, 6.
„стрнцање", 106.
Стубица, село у Београдском округу, 78—79.
Студеница, 105, 122.
Судерман (Sudermann), 46.
суштина гостинске обљубе, 3.

Т

„Такав је адет", 124.
Таковски срез, 130.
„тако се ваља", 41, 124.
„тако су радили и наши стари", 41.
Тамнавски срез, 106, 117, 124.
Тацит, 15, 22, 36, 38.
Тврдојевци, село у Ваљевском округу, 106.
Тејлор (Tylor), 19.
Тибет, 50.
тибетски великан, 46.
Тимок, 125.
Тих. Р. Ђорђевић, в. Ђорђевић.
Томаш Катанић, в. Катанић.
Томић Светозар, 109.
Томица Ивановић, 92.
Тоди, 30.
Тошковић Јово, 109.
Травник, 36.
трговина као извор гостопримству, 4.
Трафт, 116.
„треба госта лепо примити и свим почастити", 108, 118.
Требиње, 64.
Тројановић, 135.
Трстеник, 103.
Тунгузи, 50.

Ћ

„Ћеса", 27.
Ћоровић Владимир, в. Влад. Ћоровић.

У

Угледање, као повод за вршење гостопримства, 18.
уговор, као основ брака, 32, 35.
„угрејати кревет", 104.
узроци нестанка гостинске обљубе, 133.
Урошевац, 109.
уроћенице Гренланда, 119.
уроћеници:
— Анеитејма, 21.
— Нових Хебрида, 12.
Ухотићи, село у Босни, 34.
Ухотић Мујага, 20, 34, 75.
учење хришћанске цркве, 133.
учитељи ирокески, 21.

Ф

Филип Митровић, учитељ из Дорјана, 99, 123.
Фоча, 75.
Фочански срез, 20, 110.
Фрезер (Frazer), 48.

NACIONALNA BIBLIOTEKA CRNE GORE ĐURĐE CRNOJEVIĆ

Х

Хавајска Острва, 50.
Хајдук Малкета и везир од Травника, народна песма, 36.
хајдуци зашто су отишли у рај, 23.
Хан, 55, 56.
Хастинг (Hastings), 5.
Хезиод, 22.
Хелвиг (Hellwig), 25.
Херцеговина, 61, 93, 112, 139.
хипотезе:
— о постанку гостопримства, 4—7.
— о постанку и развитку гостинске обљубе, 28—34.
— о промискуитету, 29.
Хомоље, 99.
Хомољски срез, 99, 102, 118.
Христос, 22.

Ц

Царибродски срез, 101, 122.
Цезар, 22.
Цемовић Марко П., 58. 91.
Цероклис, бог гостију, 22
црква хришћанска како сматра гостопримство, 22.
Црна Гора, 12, 15, 23, 25, 26, 61, 83, 110, 112.
Црногорски закон о ванбрачној дјеци, 128.
Црнци, 51.

Ч

Чајкановић Веселин, проф. Београд. унив., 1, 20, 21, 23. 29, 31, 57, 84, 93, 85.
Чачански округ, 58, 94, 96.
Чебинац Михаило, 101, 131.
Челебићи, варошица у Босни, 110.
„четврта (жена) је за мусафире", 100.
Чиниглавци, село у Пиротском округу, 101.
Чистуница, народна прича, 129.

Ш

Шаблонско угледање, као повод за вршење гостопримства, 18.
Шаулић Новица, 40.
Швеђанин, 59.
„Шокци", 110.
Шрадер (Schrader), 13 22, 32, 34, 35, 47, 48, 86, 107.
Штип, 99.
Што одех преко уста, одех и преко девет брда, 120.
„шугава", 138.
Шурц (Schurtz), 4, 11, 12, 17, 20, 25, 26, 36, 38.

NACIONALNA BIBLIOTEKA CRNE GORE ĐURĐE CRNOJEVIĆ

CORRIGENDA

Од већих запажених грешака штампарских ваља исправити:

Стр.	ред:	стоји:	треба:
48	2 одоздо	француској	Француској.
125	10 „	тимока	Тимока.

NACIONALNA BIBLIOTEKA CRNE GORE ĐURĐE CRNOJEVIĆ

NACIONALNA
BIBLIOTEKA
CRNE GORE ĐURĐE
CRNOJEVIĆ

ИЗДАВАЧКА КЊИЖАРНИЦА ГЕЦЕ КОНА

БЕОГРАД, — Кнез Михаилова 1.

БИБЛИОТЕКА ЗА ПРАВНЕ И ДРУШТВЕНЕ НАУКЕ

Св. 1. *Перић М. Живојин*: О језику у законима. Поводом кодификације нашег права . . . . . (распродато)

Св. 2. *Радојичић Сиас.*: Принудно поравнање у стечају. 1923. год., стр. 110 15.—

Св. 3. *Петрановић Др. Б.*: О праву наследства код Срба, на основу правних обичаја и писаних споменика. 1923. стр. 30 . . . . 6.—

Св. 4. *Угричић Јев.*: Судска пракса — пресуде првостепеног суда по кривичним делима; стр. 93 . . 12.—

Св. 5. *Недељковић Др. Милорад*: Економско-финансијска студија о Држави. 1923. год., стр. 50 . . . 5.—

Св. 6. *Недељковић Др. Милорад*: Кратак извод из политичке економије 10.—

Св. 7. *Ђорђевић Др. Владимир*: Уложни проблем и новчана криза . . . 12.—

Св. 8. *Јовановић П. Мих.*: Право репрезентације у наслеђу. стр. 79 . . 12.—

Св. 9. *Чубински Др. Мих.*: Нове судске реформе 1925. године стр. 109 15.—

Св. 10. *Јовановић П. Мих.*: Државина, њена заштита и одржај, критички преглед доктрине да државина није никакво право. 1925. г., стр. 196 30.—

Св. 11. *Вуловић Вој. Светислав*: Проблем смртне казне. 1925. год., стр. 51 10.—

ИЗДАВАЧКА КЊИЖАРНИЦА ГЕЦЕ КОНА

БЕОГРАД, — Кнез Михаилова 1.

Св. 12. *Перић М. Живојин*: О сукобу закона у међународном прив. праву. Друго поправљено и допуњено издање. 1925. стр. 119. . . . . 20.—

Св. 13. *Јанковић Др. Драгутин*: Проблеми грађанског права. стр. 121 . 20.—

Св. 14. *Урошевић Лаз.*: Критичке студије из области права. стр. 207 . 30.—

Св. 15. *Пржић А. Илија:* Основи ваздухопловног права. 1926. године . 15.—

Св. 16. *Билимовић Др. Александар:* Друштво Држава и Привреда. . . 6.—

Св. 17. *Келсен Др. Ханс:* О границама између правничке и социолошке методе — превео Др. С. Крипшер 8.—

Св. 18. *Анђелковић Др. Д.*: Збирка расправа. 1926. год. стр. 144 . . . 30.—

Св. 19. *Гарсон Емил:* Кривично право; Извори; Развој; Садашње стање. 30.—

Св. 20. *Чубински Др. А.*: О застарелости у грађанском праву . . . . . 20.—

Св. 21. *Лазаревић П. Др. Адам*: О државној интервенцији у породичним односима. 1927. г. стр. 110 . 20.—

Св. 22. *Богишић Др. В.*: Правни чланци и расправе. Књига I . . . . . 30.—

Св. 23. *Костић М. Др. Лаза:* Из чиновничког права — сабрани чланци. 20.—

Св. 24. *Радовановић Љуб. и Богдан Протић*: Из уп... ступка. 1928. г...

Св. 25. *Аранђеловић Д...* справа књига д...

Национална библиотека Црне Горе
Б
II 13756
001702784
COBISS